

**TARIMIN FİNANSMANI,
ÖZEL BANKA UYGULAMALARI
VE DENİZBANK ÖRNEĞİ**

Ahmet ÇELİK
Yüksek Lisans Tezi
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. M. Ömer AZABAĞAOĞLU
2019

T.C.

TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARIMIN FİNANSMANI, ÖZEL BANKA UYGULAMALARI

VE DENİZBANK ÖRNEĞİ

Ahmet ÇELİK

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Prof. Dr. M. ÖMER AZABAĞAOĞLU

Tekirdağ, 2019

Her hakkı saklıdır

Prof. Dr. M. Ömer AZABAĞAOĞLU danışmanlığında, Ahmet ÇELİK tarafından hazırlanan “Tarımın Finansmanı, Özel Banka Uygulamaları ve DenizBank Örneği“ isimli bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:

İmza:

Üye:

İmza:

Üye:

İmza:

Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu Adına

Doç. Dr. Bahar UYMAZ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TARIMIN FİNANSMANI, ÖZEL BANKA UYGULAMALARI VE DENİZBANK ÖRNEĞİ

Ahmet ÇELİK

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. M. Ömer AZABAĞAOĞLU

Bu çalışmada Türkiye’de tarımsal üretimin sürdürülebilirliği için önemli payı olan tarımın finansmanı incelenmiş, tarıma finansman sağlayan özel bankalar DenizBank örneği ile ele alınmıştır. Tarımın finansmanına yön verebilmek için hem teknik hem de ekonomik açıdan değerlendirme yapılması gerekmektedir. Üreticinin ihtiyaç duyduğu finansman ihtiyacını yanlış kredi politikaları ile karşılamaya çalışmak gelir ve gider dengesini bozmuş, bu kişileri üçüncü kişilerden finans desteği almaya zorlamıştır. Özel bankalardan olan DenizBank tarım sektöründe oluşan bu gelişmeleri yakından takip etmiş, tarım sektörünün üreticilerine doğru kredi modellerinin yanı sıra ziraat mühendislerinden oluşan ekibi ile teknik destek de sağlamıştır. Aynı zamanda tarım sektöründe oluşan teknolojik gelişmelerin artışı, girdi fiyatlarındaki şiddetli dalgalanmalar ve birim alandan en yüksek verimin sağlanması için üreticide artan finansman talebini de DenizBank karşılamıştır. Araştırma sonuçlarına göre, bankalar tarafından kullanılan tarım kredilerinde kredi limit, vade, ödeme sıklığı ve ödeme tutarının üretim sonuçlarına göre belirlenebileceği esnek ödeme imkanlarının sağlanması, kredilerin kaynak bulma olanaklarının düzenlenerek teşvik edilmesi, kredi isteğini ve risk primini azaltıcı ve aynı zamanda üretim alanlarının korunması ve sürekliliği için hazine destekli teminat modellerinin geliştirilmesi, üretim ve pazarlama planlarının paydaşların katılımı ile yapılması ve teşvik edilmesi gerektiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarım, Finansman, Kredi, Kooperatif, Ekonomi.

2019, 115 Sayfa

ABSTRACT

Master Thesis

FINANCING AGRICULTURE, PRIVATE BANK APPLICATIONS CASE of DENIZBANK

Ahmet ÇELİK

Tekirdağ Namık Kemal University

Graduate School of Natural and Applied Sciences

Department of Agricultural Economics

Advisor: Prof. Dr. M. Ömer AZABAĞAOĞLU

In this study, the financing agriculture in Turkey, an important share for the sustainability of agricultural production were examined, private banks that provide financing to agriculture were examined and DenizBank case was discussed. Both technical and economic evaluation is necessary to direct agricultural financing. Trying to meet the financing needs needed by the producer with wrong credit policies which has disrupted the balance of income and expense and it was forced people to receive financial support from third parties. DenizBank which one of the private banks, closely followed the developments in the agricultural sector and it has provided technical support to the producers of the agricultural sector with the right loan models as well as a team of agricultural engineers. At the same time, Denizbank also met the increase in technological developments in the agricultural sector, the increasing financing demand of the producer in order to achieve the strongest fluctuations in input prices and the highest efficiency in the unit area. According to the results of the research, it should be ensured that flexible payment opportunities can be determined according to production results by credit limit, maturity, payment frequency and amount of payment in agricultural loans provided by banks. Encouraging the financing of resources by organizing, Developing treasury-supported collateral models for the conservation and continuity of production areas as well as reducing the credit demand and risk premium, production and marketing plans should be made and encouraged with the participation of stakeholders.

Keywords: Agriculture, Financing, Credit, Cooperative, Economy.

2019, 115 Pages

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÇİZELGE DİZİNİ	iii
ŞEKİLLER DİZİNİ	iv
KISALTMALAR DİZİNİ	vi
TEŞEKKÜR	vii
1.GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR ÇALIŞMASI	3
3.MATERYAL VE METOD	15
3.1. Materyal	15
3.2. Metod	15
3.2.1. Örnekleme ve Veri Toplama Yöntemleri	15
3.2.2. Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntem	16
4. TARIM, TARIMIN ÜLKE EKONOMİSİNDEKİ YERİ VE FİNANSMAN	17
4.1. Tarım	17
4.1.1. Tarımsal GSYH Büyüme Hızı	24
4.1.2 Ekonomik Verimliliği Düşen Tarımsal GSYH	27
4.1.3. Dış Ticaret Dengesi	29
4.2. Tarımsal İşletmelere Ait Özellikler	32
4.3. Finansman ve Tarımsal İşletmelerde Finansman	33
4.3.1. Finansman Tanımı, İşlevleri ve Prensipleri.....	34
4.3.2. Finansman Prensipleri	36
4.3.3. Finansman Türleri	37
4.3.3.1. Sermayenin Kaynağına Göre Finansman Türleri	37
4.3.3.2. Zamana Göre Finansman Şekilleri	41
4.3.3.3. Tarım Kredilerinin Diğer Kredilerden Farklı Yönleri.....	42
5.DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE TARIMSAL FİNANSMAN	43
5.1. Bazı Dünya Ülkelerinde Tarımın Finansmanı	43
5.1.1. Almanya' da Tarım Sektörünün Finansmanı	44
5.1.2. Hollanda'da Tarımsal Finansman	46
5.1.3. A.B.D Tarımsal Kredi Sistemi ve İşleyişi	47
5.1.4. Japonya Tarımsal Bankacılık ve Kooperatifçilik Sistemi	49
5.2. Türkiye' de Tarımsal Finansman	50
5.2.1. Türkiye'de Tarımsal Kredi Organizasyon Şeması	51

5.2.2. Türkiye’de Tarımın Finansmanında Tarımsal Kredilerin Önemi	52
5.3. Türkiye’de Tarıma Kredi Veren Kurumlar	54
5.3.1. Ziraat Bankası	55
5.3.2. Tarım Kredi Kooperatifleri	58
5.3.2.1. Tarım Kredi Kooperatiflerinde Tarımsal Kredi Türleri	59
5.4. Özel Bankalarda Tarımsal Kredi Uygulamaları	60
5.4.1. Şeker Bank Tarım Kredileri	60
5.3. Tarımsal Yatırım Kredileri	62
5.4.1.2. Tarımsal İşletme Kredileri	62
5.4.1.3. Hasat Kart	62
5.4.2. Türk Ekonomi Bankası	62
5.4.2.1. İşletme Kredileri	63
5.4.2.2. Yatırım Kredileri	65
5.4.2.3. Tarım Girişimci Kredisi	65
5.4.3. AnadoluBank	65
5.4.3.1. Tarımsal İşletme Kredileri	66
5.4.3.2. Tarımsal Yatırım Kredileri	67
5.5. DenizBank Tarım Kredileri	68
5.5.1. DenizBank Hakkında	68
5.5.2. DenizBank Finansman Modelleri ve DenizBank’ ta Tarım Bankacılığı	69
5.5.2.1. DenizBank’da Tarım Bankacılığının Yeri	69
5.5.2.2. DenizBank Tarım Kredi Ürünleri	70
5.2.3. Sektöre ve DenizBank’a ait Bazı Rakamsal Veriler	74
5.3. Tarımın Finansman Sorunları	76
6. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA	79
6.1. Tarımın Finansmanına İlişkin Araştırma Bulguları	79
6.1.1. Tarım İşletmelerinde Sosyo-Demografik Yapılar	79
6.1.2. Tarım İşletmelerinde Sosyo-Ekonomik Yapılar	81
6.1.3. Tarımsal İşletmelerin Üretim Durumları	87
6.1.4. Tarımsal İşletmelerin Gider Finansmanları	89
6.1.4. Tarımsal İşletmelerin Tarımsal Kredi Kullanımları	90
7. SONUÇ VE ÖNERİLER	99
8. KAYNAKLAR	103
ÖZGEÇMİŞ	108
EK	109

ÇİZELGE DİZİNİ

Çizelge 3.1. İllere Göre Yapılan Anketlerin Adetsel Dağılımı.....	16
Çizelge 4.1. Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdam Edilen Nüfus.....	17
Çizelge 4.2. Gayri Safi Milli Hasıla Sektör Payları.....	21
Çizelge 4.3. Türkiye'nin Toplam İhracat ve Toplam İthalat içindeki payı.....	22
Çizelge 4.4. Ükelere Göre Tarımsal GSYH Sıralamaları.....	26
Çizelge 4.5. Ürün Gruplarına Göre Tarım ve Gıdada Dış Ticaret Verileri.....	30
Çizelge 4.6. Tarım ve Gıda Grubunda Dış Ticaret Dengesi.....	32
Çizelge 6.1. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Yıllık Gelirleri.....	85
Çizelge 6.2. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Yıllık Giderleri.....	85
Çizelge 6.2. Kredi Kullanma Gerekçelerinin Tanımlayıcı İstatistik Analizi.....	91
Çizelge 6.3. İşletme Sermayesi Tamamlama Amacı ile Kredi Kullanım Durumları.....	92
Çizelge 6.4. Kredi Kullanım Tutarları.....	92
Çizelge 6.5. Tarımsal Giderlerin Karşılandığı Argümanlar.....	96

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 4.1. 2018 Yılında Bir Önceki Yıla Göre Ay Bazlı İstihdam Değişimi.....	20
Şekil.4.2. Yıllara Göre Tarımsal GSYH ve Büyüme Hızı.....	24
Şekil.4.3. Çeyrek Dönemlere Göre Tarımsal GSYH ve Büyüme Hızı.....	25
Şekil 4.4. Tarımsal Maliyetin Tarımsal Gelire Oranı.....	28
Şekil 4.5. Tarımsal Dış Ticaret Dengesi.....	29
Şekil 5.1. Rabobank Uluslararası Örgütlenme Yapısı.....	47
Şekil. 5.2. Türkiye’ de Tarımsal Kredi Organizasyon Şeması.....	51
Şekil 5.3. Bankaların Tarımsal Kredi Pazar Payı Gelişimi.....	74
Şekil 5.4. Bankaların Tarımsal Kredi Pazar Payı.....	75
Şekil 5.5. Tarımda Finansman Sorunlarının Dağılımı.....	76
Şekil 6.1. Üreticilerin Yaş Ortalamalarına Göre Dağılımı.....	79
Şekil 6.2. Üreticilerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı.....	80
Şekil 6.3. Tarımsal Gelirin Çeşidine Göre Dağılımları.....	81
Şekil 6.4. Tarımsal İşletmelerin Kooperatiflere Üye Olma Durumu.....	82
Şekil. 6.5. Tarımsal İşletmelerde Çalışan Kişi Sayıları.....	83
Şekil. 6.6. Tarımsal İşletmelerde Çalışan Yabancı İşçi Sayıları.....	83
Şekil. 6.7. Tarımsal İşletmelerin Ortalama Arazi Büyüklükleri.....	84
Şekil 6.8. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tasarruf Durumu.....	86
Şekil 6.9. Üreticilerin Buğday Satış Yerleri.....	87
Şekil 6.10. Üreticilerin Ayçiçek Satış Yerleri.....	87
Şekil 6.11. Üreticilerin Çeltik Satış Yerleri.....	88
Şekil 6.12. Üreticilerin Süt Satış Yerleri.....	88
Şekil 6.13. Traktör Finansmanı.....	89
Şekil 6.14. Traktör Finansmanının Sağlandığı Kurumlar.....	89
Şekil 6.15. Üreticilerin Girdi Maliyetleri.....	90
Şekil 6.16. Üreticilerin Tarımsal Kredi Kullanım Durumlarının Dağılımı.....	90
Şekil 6.17. Anket Yapılan Üreticilerin Tarımsal Kredi Kullandıkları Kurumlar.....	92
Şekil 6.18. Üreticilerin Tohum Giderlerini Finanse Ettiği Kurumlar.....	93
Şekil 6.19. Üreticilerin Gübre Giderlerini Finanse Ettiği Kurumlar.....	94
Şekil 6.20. Üreticilerin İlaç Giderlerini Finanse Ettiği Kurumlar.....	94
Şekil 6.21. Üreticilerin Mazot Giderlerini Finanse Ettiği Kurumlar.....	95

Şekil 6.22. Üreticilerin Yem Giderlerini Finanse Ettiği Kurumlar.....	96
Şekil 6.23. Tarımsal İşletmelerin Kredi Kartı Kullanım Durumları.....	97
Şekil. 6.24. Tarımsal İşletmelerin Kredi Kullanma Sıklığı.....	97
Şekil 6.25.Kullanılan Kredilerin Ödenme Durumları	98

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ARIP	: Tarım Reformu Uygulama Projesi
ÇKS	: Çiftçi Kayıt Sistemi
DGD	: Doğrudan Gelir Desteği
EBK	: Et Balık Kurumu
da	: Dekar
ha	: Hektar
%	: Yüzde
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
DFA	: Doğrulayıcı Faktör Analizi
FAO	: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
GAP	: Güney Doğu Anadolu Projesi
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IPA	: Katılım Öncesi Yardım Aracı
IPARD	: Kırsal Kalkınma Bileşeni
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TL	: Türk Lirası
TMO	: T.C. Türkiye Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü
Trakyabirlik	: Trakya Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
TUIK	: Türkiye İstatistik Kurumu
KMO	: Kaiser Mayer Olkin OECD: İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
YEM	: Yapısal Eşitlik Modeli
KOBI	: Küçük Orta Boy İşletmeler
OTP	: Ortak Tarım Politikası

TEŞEKKÜR

Daima fikir, anlayış ve emekleriyle çok değerli katkı aldığım tez danışma hocam Sayın Prof. Dr. M. Ömer AZABAĞAOĞLU'na çok teşekkür ederim. Öğrettikleriniz için minnettarım hocam...

Eğitim ve tez çalışmalarım süresince değerli katkılarından dolayı Arş. Gör. Dr. Deniz Çağla BAL'a ve eğitimim boyunca tanışma fırsatı bulduğum Namık Kemal Üniversitesi Tarım Ekonomisi Bölümünün değerli öğretim üyelerine ve tüm hocalarıma sonsuz teşekkür ederim.

Mesleki tutkumuzun ve vizyonumuzun mimarı, Genel Müdürümüz Sn. Hakan ATEŞ'e yaktığı ışık için, şahsım ile birlikte topluma ve çalışma arkadaşlarıma kattığı değer için, beni örnek alıp benimle birlikte yüksek lisans eğitim kararı alan şahsım ve arkadaşlarım adına çok teşekkür ederim.

Mesleki uzmanlıklarından her zaman faydalandığım, tespit, analiz ve örnekleri ile sektöre tutkumu arttıran dostum Mehmet Kel'e, mühendis kimliği ile değerlerini, bilgilerini kağıda, analize dökmek konusundaki yeteneğimiz Neşe Sivrikaya'ya, Özkana, Seraya, tüm denizci arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Ayrıca zaman ayırıp anketimi cevaplayan değerli Trakyalı çiftçilere, ihtiyaç duyduğum bilgilere ulaşmam konusunda yardımını esirgemeyen ve deneyimlerini paylaşan tüm kurum ve kuruluşların değerli çalışanlarına, meslektaşlarıma çok teşekkür ederim.

Tarımsal Üretim konusundaki heyecanları ile eğitimim boyunca bana destek veren, heyecanıma ortak olan ve tutku katan tüm arkadaşlarıma, devamlılık durumuma kadar takip eden Saffet Yazıcı ve Ali Çakıcı abilerime teşekkür ederim.

İnsanlık için tarımın öneminin farkında olan tüm insanlara ve kendi zamanlarından fedakârlık yapan desteklerini daima yanımda hissettiğim değerli aileme tüm kalbimle teşekkür ederim.

1.GİRİŞ

Tarih boyunca değişen ve yenilenen koşullar insanoğlunun yaşam şeklini ve tüketim tarzlarını doğrudan etkilemiştir. İnsanların tüm temel ihtiyaçlarını karşılayan ve tüketim tarzlarının bile değişimine sebebiyet veren tarımsal faaliyetler ise temeli oluşturmuştur. Bundan dolaydır ki tarımın insanlık için yeri ve önemi diğer etkenlere göre daha fazladır. Tarımın günümüz ekonomisindeki yeri de göz ardı edilemez bir gerçektir. Türkiye’de 3 mil-yon insan, diğer insanlardan farklı öyle önemli bir iş yapıyor ki bu ülkede yaşayan 100 milyon insanın karnını doyuruyor. Temel ihtiyacımız olan beslenmedir, bunun temeli tarımdır dolayısıyla bu sektör ekonominin lokomotifi durumundadır.

Tarım sektörü genel yapıda ekonomik sistemin ayrılmaz bir parçası ve bütünüdür. Tarım sektörünün genel ekonomi içerisindeki yeri, onun genel ekonomi içinde yarattığı katma değerin genel ekonomi içindeki payı ile ölçülmektedir. Tarım sektörünün ekonomideki önemi ise tarımsal üretimin genel istihdam, dış ticaret ve ekonominin diğer sektörlerle olan ilişkisi ile ilgilidir.

Sosyal ve kültürel anlamda da tarım sektörü ülkemiz için önem arz etmektedir. İnsanların yaşayış tarzı, bağlı oldukları bölgelerde ürettikleri besin maddeleri, bu besin maddelerinin akabinde sanayi sektörü ile birleşiminde yarattığı değer diğer sektörler ele alındığında, onlardan çok fazla katma değer yarattığı gözlemlenmektedir. Üretimin dışa bağlı olduğu topluluklarda cari açığın dengelenemediği ve dışa bağımlılığın arttığı da bilinmektedir.

Temel ihtiyaçların karşılanması ve diğer sektörlerin faaliyetlerine devam edebilmesi için girdi sağlanması, sektör finansmanın sürekli sorunlar ile karşı karşıya kalmasına sebebiyet vermektedir. Sağlanması gereken destekler ve yatırımlar diğer sektörlerden oranla bu sektöre yöneltilmektedir.

Bu yüzdendir ki tarım diğer tüm sektörlerden farklı ve daha fazla desteklenmiştir. Destekleme modelleri ülkeden ülkeye, gelişmişlik düzeylerine, ülkelerin tüketim hızlarına, nüfus artışlarına ve çeşitli etmenlere göre farklı plan ve politikalar ile desteklenmektedir.

Tarımsal üretim doğal koşullara bağlıdır. Tarımsal ürünlerin arz ve talebinin belli olmaması, piyasaların tarım tarafında düzensizlikler seyrettirmesi ve tarımsal üretimin belli bir süre gerektirmesi nedeni ile sermaye devir hızı tutarsızlıklar göstermektedir. Tarımsal ürünlerde talep arz dengesinin belirsizliği de bu döngünün içine eklendiğinde tarımsal piyasada dalgalanmaları meydana gelmektedir. Bu dalgalanmalarda üreticinin gelir dengesini etkilemektedir. Bu aşamada üreticinin hem kişisel, hem de tarımsal faaliyeti için gereksinim duy-

duğu finansman ihtiyacı tamda bu döngüde ortaya çıkmaktadır. Belirsizlik ve dalgalanmalar akabinde finansman ihtiyacını doğurur.

Tarımın finansmanı ele alındığında, tarım ve finansman konularından oluşması nedeniyle hem teknik hem de ekonomik bilgiye sahip olmak gerekmektedir. 2000’li yıllara kadar tarımsal faaliyetlerin yürütülebilmesi için tarımsal desteklemeler olmaktadır. Bu desteklemelere ilave olarak kamu bankaları tarafından verilen krediler de ülkemizde tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilir olmasına katkı sağladı. Bu yıllarda tarımda gidilen yol, yeniden yapılanma ile birlikte Ziraat Bankası tarafından verilen kredilerin de yetersizliği üretici tarafından hissedilmiştir. Üreticinin ihtiyaç duyduğu finansman ihtiyacını yanlış kredi politikaları ile karşılamaya çalışmak gelir ve gider dengesini bozmuş bu kişileri üçüncü kişilerden finans desteği almaya zorlamıştır. Özel bankalardan olan DenizBank tarım sektöründe oluşan bu gelişmeleri yakından takip etmiş, tarım sektörünün üreticilerine doğru kredi modellerinin yanı sıra ziraat mühendislerinden oluşan ekibi ile teknik yardımda sağlamıştır. Aynı zamanda tarım sektöründe oluşan teknolojik gelişmelerin artışı, girdi fiyatlarındaki şiddetli dalgalanmalar ve dönüşümünden en yüksek verimin sağlanması için üreticide artan finansman iştahını da Denizbank karşılamıştır. Özel bankalar arasında tarım sektörüne en fazla kredi veren DenizBank olmuştur. Üreticinin üretim modeline göre ürettiği ürünleri kendi finans sektörüne empoze ederek farklılık yaratmış ve kısa sürede önemli bir yer edinerek tarımsal kredilerde özel bankalardaki ilk sırada yerini almıştır.

Bu çalışmada Türkiye’de tarımın finansmanı ele alınarak özel bankalar tarafından sağlanan finansman ihtiyacını karşılamaya yönelik yürüttükleri faaliyetler incelenecek, ortaya çıkan sorunlar saptanmaya çalışılacaktır. DenizBank modelinin detaylı incelenmesi ile oluşturulması gereken borçlanma modeli, yatırıma uygun kredi prosedürleri, kamu bankalarına uygulanan koşulların özel bankalara da sağlandığı takdirde ortaya çıkacak pozitif sonuçlar ve finansal okuryazarlık hakkında görüşler savunulacaktır.

2. LİTERATÜR ÇALIŞMASI

Gürgen (1972), “İşletme Finansmanı” ismiyle yayınlamış olduğu eserinde işletmelerin esas konuları ve bugün yaşadığımız toplumdaki yeri ve önemi, işletme finansmanı hakkında görüş ve özellikleri, işletmenin finansal ihtiyaçları ve ortaya çıkışı, finansman kaynakları ve fon tedariki hakkında konuları ele almıştır. Ağırlıklı olarak ise iç finansman kaynakları ve bu kaynaklardan sağlanan kısa - uzun vadeli dış finansman kaynakları üzerinde çalışmıştır.

Aksöz (1973), Türkiye Tarımının Kredi Sorunları ve Çözüm Yolları isimli yapmış olduğu çalışmada, Türkiye Tarımının finansmanında karşılaşılan problemler, Türkiye’ de tarımsal finansman için krediye duyulan ihtiyaç ve doğru kredi modellerini. Bankaların verdiği krediler içinde tarıma verilen kredilerin payının oranını. Türkiye’ de ki tarımsal kredi kaynaklarının incelenmesini ve işletmelerin sermaye yetersizliği nedeniyle tarımsal kredi talebinde bulduklarını belirtmiştir. Çalışmasında tarımsal amaç ile kullanılan kredilerin üretim ve tüketim ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanıldığı anlaşılmış ve özellikle üretim için kullanılan kredilerin tarım sektöründe yoğun olarak kullanıldığından tarımsal faaliyet için çok daha kıymetli olduğu anlaşılmıştır.

Gökdere (1973), “Kontrollü Zirai Kalkınma Kredileri” adlı çalışmasında orta büyüklükte olan işletmeleri büyütmeyi hedeflemiştir. Tarımsal kredilerin tarımsal finansman içerisindeki payını incelemiştir. Diğer kredi türlerinden farklı olan yönlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu gelişim incelemiş ve sorunları ortaya çıkarmaya çalışılmıştır.

Karacan (1975), Ağırlıklı olarak kooperatiflerden oluşan kuruluşlar üzerinde durmuş olduğu ve Elazığ’da yaptığı çalışmasında işletmelerin, %81.4’nün borçlu olduğunu ve bu borcun işletmelerin %82.9’nun örgütlenmemiş kaynaklara ait olduğunu tespit etmişlerdir. Borçluluk endeksinin yüksek olması ile birlikte kaynak kısmının da çarpıklığı izlenmektedir.

Miller (1977), “ Tarımsal Gelişmede Kredinin Rolünü” araştırdığı çalışmasında, küçük ve orta ölçekli işletmelere sahip olan üreticilerin gelişen teknoloji ve yeniliklerin, tarımda etkin olarak kullanımı arttırılan teknolojiden yeterli ölçüde faydalanamadıklarını ve kullanmadıklarını ileri sürmüştür. Küçükten büyüğe tüm çiftçilerin gelişmiş teknoloji ile tanışması gerektiğini ve gerekli finansman ihtiyacının doğru krediler ile sağlanması gerektiğini vurgulamıştır.

Erkuş (1979), Ankara ili Yenimahalle ilçesinde kontrollü kredi uygulaması yapılan tarımsal işletmelerini incelediği çalışmasında, üretim yapan bir ailenin gelir ve gider dengesini, geçim masraflarını, işletmenin üretim gelir ve giderlerini ve kullanılan kredinin hacmine göre

yıllık geri ödemesinin toplamından yola çıkarak kontrollü borçlanma ile üretimin sürdürülebilecek minimum noktada büyüklüklerini ortaya çıkarmıştır.

Berberoğlu (1981), “Sanayi Öncelikli Ekonomik Gelişmede Türkiye Tarımının Finansmanı ve Tarımsal Kredi Uygulaması” isimli çalışmanın ilk bölümünde sanayi önceliğinde tarım-sanayi etkileşimi, tarımda sermaye birikiminin ve bilinirliğinin önemini ifade etmiştir. Tarımsal krediler konuları üzerinde de durulmuştur. İkinci bölümde Türkiye tarımının finansmanı ele almış ülkemizde uygulanan kredi türleri ve miktarları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Son bölümde ise finansman açısından Türkiye tarımının darboğazları, gelişme gereklilikleri ve Türkiye tarımının finansal yapısı detaylıca irdelenmiştir. Çalışmanın sonucunda ülkemizde, gelişmekte olan her ülkenin de olduğu gibi, kontrollü kredilerin dışında kalan tarımsal kredilerin yeterince etkinlik sağlamadığı ve bu etkinliği azaltan farklı sebep ve nedenlerin, tarım sektörünün yapısından ve örgütsel biçiminden doğan darboğazlar, tarımda sermaye birikiminin yetersizliği gibi sorunları öne çıkarmaktadır. Saptanan bu etkenler tarım sektörünün tüm ekonomiye ve sanayi sektörüne katkı sağlayabilmesi için tarım sektörünün geliştirilmesinin gerekliliğini savunmuştur.

Bülbül ve Bektöre (1981), Türkiye II. Tarım Kongresinde sunulan “Tarımda Kredi Politikası” isimli bildiride, tarım sektörünün önemli finansman sorunları ile karşı karşıya olduğunu gözlemleriyle tasvir etmiştir. Tarımsal üretimde ihtiyaç duyulan kredinin yeterli ölçüde karşılanmadığını ve büyük ölçüde örgütlenmemiş kaynaklara başvuruda bulunduğu ifade etmiştir. Tarımda mikro ve makro düzeyde yapıyı düzeltecek ve geliri pozitif yönde arttırarak belirsiz gelir dağılımını iyileştirecek tarımsal kredinin ve tarımsal kredi veren kurumların kredi modellerinin iyileştirilmesine yönelik öngörülerde ve önerilerde bulunmuştur.

Demirperçin (1981), “ Tarımda Kredi Politikası, Sorunlar ve Çözüm Yolları” adlı çalışmasında, Türkiye’de tarımsal politika ve kredi uygulamalarının, ülke genelinde sağlıklı bir şekilde yönetilemediğini belirtmiştir. Çözüm olarak da tarımsal üretim planlamasını yapan kuruluş ile kredi verecek kuruluşların birlikte yol alacakları bir modelin başarılı olacağı öngörülmüştür. Bu kuruluşların finansman ihtiyacını karşılamasının yanı sıra teknik bilgi birikimi ile yol göstermesi gerektiğini ifade etmiştir.

Chambers (1984), “Agricultural and Financial Market Interdependence in the Short Run” adlı makalesinde, para politikalarının sıkı olduğu dönemlerde tarım sektörü üzerinde teorik olarak olumsuzluk yarattığını üreticinin ihtiyaç ve eğilimlerinin farklı yönlerde değiştiğini savunduğu bir modeli tasvir etmiştir. Ekonomik bağımsızlığın sıkı maliye ve para politi-

karı ile geliştireceğini fakat bu model sonrasında, sıkı para politikalarının birçok sektör gibi tarımda olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. .

Stover, Teas ve Gardner (1985), “Agricultural Lending Decision: A Multiattribute Analysis” adlı makalelerinde, tarımsal kredi kullandırma zaman ve sürecini, tasarruf sahibi olan hane halkının (borç veren) açısından değerlendirilmesini açıklamıştır. Yönetim, piyasa koşulları, kullanım maksadı, kullanım hakkı, geri ödeme gücü ve teminat durumu gibi değişik faktörlerin dahil edildiği bir model savunmuştur. Çalışma bulgularının, aracı kurumların çalışanlarının eğitim ve performans değerlendirmelerine pozitif yönde katkı sağlanabileceğini öngörmüştür.

Akın (1986), Kalkınma planlarında kredi konusunu incelediği çalışmasında, mevcut yapının değiştirilmesini söylemiştir. Orta ve küçük ölçekli tarımsal işletmelerin öncelik verilerek entegre kredilendirme faaliyetinin hayat geçirilmesini savunmuştur. Tarımsal girdi – yayım- pazarlama olanaklarının da üreticilerle birlikte yürütülmesini önerilmiştir. Entegre olan birçok sistemin daha iyi çalışacağını ve katma değer yaratacağını ifade etmiştir.

Yıldıztekin (1986), “Zirai Finansman ve Finans Kuruluşları” isimli çalışmasında, Tarımın finansmanını, tarımsal kredinin ne anlama geldiğini, bu kredilerin yapısını, ülkemizde yer alan kredi kuruluşlarını ve ülkemizde bulunan bankaların maliyet ve kaynaklarını incelemiştir. Kırsal kesimde tasarruf ve kredi işlemlerine eğilimin daha az olduğu belirtilmiştir. Eğitim seviyesinin, kullanılacak kaynak ve teknik bilginin yetersizliğini bu bilgiler ışığında üretimin optimum seviyede yapılabileceğinin bilgisinin dile getirmiş, nedenleri sebepleriyle açıklanmaya çalışılarak Türk Tarımının yeniden düzenlenmesi gerektiği savunmuştur.

Sivaslıgil (1986), “Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesinde Tarımın Parasal Sorunları ve Tarımsal Kredi Uygulamasını” incelediği çalışmasında; Tarımın ülkemiz ekonomisindeki yeri bilanço değeri ve sermaye yapısı incelenerek ekonomik sorunlar ortaya konulmuştur. Tarımsal gelişmenin sağlanabilmesinde Türkiye’de uygulanan tarımsal kredi politikasının 1963 - 1984 yılları arasındaki modellerini ve bu modellerin etkinliğini ortaya koymuştur.

Schmidt ve Kropp (1987), Kredi ihtiyacı ve talebi üzerine yapmış olduğu çalışmada, kırsal kesimlerde kredinin yoğun olmadığı söylene de kredi algısının farklı olduğunu belirtmektedir. Kırsal kesimde zaten yetersiz olan tasarruf imkânlarının kıymetli mal ve eşyalara yatırıldığını söylemektedir. Böylece gerekli olduğunda halk, kısa vadeli kredilere ihtiyaç duymaktadır. Bu kredilerin ise tarımın gelişmesinde yeterli katkıyı sağlayamadığını savunmuştur. Ayrıca köyde yer alan üreticinin, tarımsal üretimin gelişmesi için gerekli olan kredi

türünün uzun vadeli krediler olduğunu fakat bu kredi türüne başvurunun yeterince olmadığını ileri sürmüştür.

Altuğ (1988), “ Finansal Yönetim İlkeler ve Uygulamalar” adlı eserinde tarımsal işletmelerde sermaye ihtiyacının tespit edilmesi, likidite ve finansal modeli, öz kaynak ve yabancı kaynaklardan kredi türleri, yatırımın planlanması ve planlanan yatırımların matematiksel oranları incelenmiştir. İşletmelerde meydana gelen finansal olaylar, kredi kullanımı ve ödeme gücünün kontrolü, stabilizasyonu, kayıtlanması ve raporlanması yönünden işletmelerde muhasebe ve finansmanın birbiriyle entegre olması, ilişkilerde kopukluk olmaması kanısına varılmıştır.

Khandker ve Binswanger (1989), Hindistan’ın kırsal kesimlerinde verilen kredinin etkilerini inceledikleri çalışmada, kurumsal kredilerde % 10’luk bir artışın kullanılan gübre miktarında %3’lük ve üretimde % 0,2’lik bir gelişim oluşturduğunu saptamışlardır. Çalışmada ayrıca kredi sağlayan kurumların o bölgede şube sayısında artış olduğu, kırsal hane halklarının kredi kullanımında da pozitif yönde bir etki olduğu tespit edilmiştir.

Özçelik ve Turan (1989), Adana ve İçel illerinde tarım işletmelerin kredi kullanımlarını ve kooperatiflerin bu sistemdeki yerini incelemişlerdir. Kredilerin %27 sinin resmi kaynaklardan sağlanmadığını, teşkilatlanmış kredi kaynaklarının yeterli kredi sağlayamaması ve işletmelerin gerekli şartları yerine getirememesinin bunda etken olduğunu ileri sürmektedirler. Sabit bir model ile kredilerin verilmemesi gerektiğini şayet her dönem ödemeleri ile kredilerin gerçekçiliğini kaybedeceğini, hedef kitleye hitap etmeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca tarım kredilerin vade ve faiz oranlarının, tarımsal faaliyetlerinin özellikleri dikkate alınarak vadelenmesinin önemi üzerinde de durmuşlardır.

Saral (1989), “T.C. Ziraat Bankası ve Tarımsal Krediler” isimli çalışmada, T.C. Ziraat Bankası’nın tarım sektörünün kredi ile gelişmesine büyük önem verdiği halde diğer konular-da yetersiz olduğu ortaya konmuştur. Bankanın politik yapının kontrolünde olması, yenilikçi fikir ve tekliflerin askıya alınması, tarımsal faaliyette bulunan insanların gelişmemesine olanak sağlamıştır. Bankanın toplam üretimin artırılması, üreticinin tüm ihtiyaçlarının karşılanması ve kooperatifleşmenin geliştirilmesinin sağlanmasında yeterli olmadığı saptanmıştır. Ayrıca çiftçiye yeterli miktarda kredi verilmediği, yüksek faizlerin kurgulandığı, kredi talebinde bulunan çiftçinin işlerinin çok uzun süreler boyunca askıya alınması ve işlemlerinin yapılmaması, düşük tutarlı kredilerde dahi gayrimenkul teminatlarının istenmesi, sorunların temel döngüsünü oluşturduğunu betimlemiştir. Tarımsal yatırımların uzun vadeli olması ve yüksek faiz oranlarının yatırımı engellediği sayılmıştır.

Braverman ve Guasch (1990), Gelişmekte olan ülkeler incelendiğinde gelişimin önemli bir kısmının üreticilere sağlanan kredilerden oluşması gerektiğini ifade etmiştir. Kredilendirme yoluyla sektörün yeniliklere ve teknolojik yapıya entegre olması gerektiğini, ancak bu şekilde diğer sektörlerden geride kalmasının önlenebileceği bildirilmiştir.

Bülbül ve Arkadaşları (1990), “ Türkiye’de Tarım İşletmelerinde Sermaye Durumu ve Kredi Kullanımını” araştırdığı çalışmalarında temel problemin tarım işletmelerinin yetersiz sermaye yapısında olduğunu, alınan kredilerin üretim haricinde genel tüketim amacıyla kullanıldığını ifade etmiştir. Bu krediler ile gelişim ve üretimin artması mümkün olmamaktadır. Türkiye’ de tarımsal kredilerin önemli çoğunluğu sistem dışında bulunan organize olmamış kredi örgütlerinden karşılanmaktadır. İşletmelerin bu piyasaya çok daha yatkın oldukları ve yüksek oranda faiz ödediklerini belirtmiştir. Ekonomik yönden kalkınmayı sağlamak istiyorsak temel ilkelerden birisinde üretimi arttırmaktan geçtiğini ifade etmektedir. Üretimin artması için de biyolojik ve teknolojik yeniliklere ve bunları uygulamak için de yeterli seviyede finansman desteğine ve teknik bilgiye ihtiyaç olduğu vurgulamaktadır. Bunların hayata geçirilebilmesi için ise finansman olanaklarının yeterli seviyede kullanışlı ve ulaşılabilirliğinin kolay olması gerektiği belirtilmiştir.

Artukoğlu (1993), “Tarımsal Kredinin Tarım Sektörünün Gelişmesindeki Önemi ve Manisa Merkez İlçe Tarım İşletmelerinde Tarımsal Kredi Kullanımının Analizi” adlı çalışmasında, ülkemizdeki tarımsal sektörün finansmanını, tarımsal kredinin tarım sektörünü nasıl geliştireceğini ve gelişmesindeki önemini, tarımsal kredinin organizasyon şemasını, tarımsal kredi politikalarını ve bunları inceleyerek kredi uygulamalarını makro düzeyde Manisa merkez ilçede değerlendirmiş ve bu yönde fikirlerini ve sistemsel aksaklık ve önerilerini ifade etmiştir. Türkiye genelinde ve merkez ilçede kredi kullanımının tarımsal üretim model ve tekniklerini, modern girdi kullanımını ve üretime bağlı kılan etkilerinin de incelendiği çalışmada, kredi uygulamalarına bağlı ilgili sorunlar belirlenmiştir. Bazı önerilerde bulunulmuştur. Çalışmanın sonucunda şu fikir oluşmuştur. Ülkemizde tarımsal kredi konusunda etkin ve sürekli bir politika izlenmemektedir. Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda öngörülen hedeflere yeterli derecede ulaşılamadığı saptanmıştır. Bu planların uygulanamadığını ve tarımsal kredi ile ilgili kurumların kaynak yetersizliği, mevcut kaynakların kullanımındaki sorunlar kredileme süreç ve faaliyetlerinin etkinliğini ifade etmiştir. Tarımsal kredi kurumları-tarımsal yayım kurumları-üretici üçlü bağı ne yazık ki kurulamamıştır. Çalışmada ele alınan dönemde ülkemizde, çalışma alanında tarım sektörüne verilen kredilerde cari değerlere 95 kat, reel değerlerle %72 oranında artışa paralel olduğunu, tarım sektörünün modern girdilerden

uzak ve üretim tekniklerinden ise yeterince yararlanamadığı sonucuna varılmıştır. Çalışmada saptanan problemlerin çözümü şu şekilde ifade edilmiştir. Tarımsal kredi kuruluşlarının özellikle kamu tarafında Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin öz kaynaklarını güçlendirmek, üreticiyi iyi koşullarda kredilendirmek, kontrollü tarımsal kredi sistemini daha işlevsel kılmak ve hız kazandırmak, kredi kurumlarının tarımsal kuruluşlar ile koordinasyonunun sağlanması ve karşılıklı bilgi transferinin alt yapısının hazırlanması, tarım sektörüne kredi veren özel bankaların sayıca ve kredi hacmi olarak arttırılması. Tarımsal kredi uygulaması olan bankalara faiz farkı iade fonundan ödeme yapılması, bu fona kesilen miktarların ve mevduat munzam karşılıklarının düşürülmesi yoluyla kaynak aktarılması önerilmiştir.

Bülbül ve Tatlıdıl (1994), “Kredi Kullanımının Tarımsal Yapının İyileşmesindeki Etkinliği” adlı çalışmasında Türkiye’nin tarımsal yapısını analiz etmiştir. Üretimin tarımsal finansman eksikliğini gidermede devreye giren krediler ve kullanılan kredinin tarımsal yapının iyileşmesindeki etkisini incelemeye çalışmışlardır. Bu kredilerin mahiyetinin tarım dışı olduğu da ifade edilmiştir. Çoğunun ekonomideki önemli yerine rağmen tarım alanında gelişimin gerçekleşmemesinin en önemli sebeplerinden birisinin nüfus fazlalığı, tarım arazilerinin dağınık ve bölünmüş olması, sermaye ve ekipman eksikliği vb. olarak gösterilmiş, tarımda iyileşmenin olması için öncelikle nüfus baskınının düşürülmesi, sosyal ve kültürel bilincin arttırılması ve tarım işletmelerinin orta derecede işletme büyüklerine kavuşturulması gerektiği söylenmiştir. Bu kavramlar gerçekleştirildikten sonra ise tarımsal yapının iyileştirilmesindeki en önemli araçlardan biri olan kredinin etkin bir şekilde kullanımı ile gerçekleşeceği sonucuna varmaktadır.

Bülbül ve Ark. (1995), “Tarımsal Krediler ve Uygulamaları” adlı eserinde tarıma verilen kredilerin sınıflandırılması, kredi ihtiyacının nedenlerinin doğru saptanması, tarımsal işletmelerin kredi kaynakları ve bu kaynakların doğru aktarımı, kredi modelleri ile tarım işletmelerinde sermaye yetersizliğini gidermede tarıma verilen kredilerin önemini anlatmaya çalışmaktadır. Buna ilave olarak, tarım işletmelerinin yeterli büyüklükte olmaması, risk bilinirliğinin az olması, tarımda sermaye devir hızının çok düşük olması gibi sebeplerden dolayı tarıma verilen kredi politika ve uygulamalarını meydana gelen problemleri ifade etmişlerdir.

Karlı (1996), “Türkiye’de Tarımsal Kredinin Organizasyonu ve Kredi Kullanımındaki Gelişmeler” adlı eserinde ülkemizde var olan tarımsal kredi kaynakları ve mevcut tüm kredi modeli üzerinde durulmuştur. Türkiye’de tüm sektörlere verilen krediler incelenmiştir. Tarıma verilen kredilerin tüm sektörlere verilen kredilerin yanında % 30’un altında kaldığı açıkça gözlemlenmiş ve çok düşük olduğu anlaşılmıştır.

Sharma ve Zeller (1997), “Repayment Performance In Group-Based Credit Programs In Bangladesh: An Empirical Analysis” isimli araştırmalarında Bangladeş’ teki 3 farklı kredi kuruluşunun (the Association for Social Advancement, the Bangladesh Rural Advancement Committee, the Rangpur Dinajpur Rural Service) tarımsal kredilerin verilif yapısını ve 128 işletmenin kredi geri ödemesini tüm detaylarıyla incelenmiştir. Araştırmada Tobit modelden yararlanılmıştır. Kredi talep eden ve kullanan üreticilerin işletme büyüklüğü, kredi miktarı, borcun gerçeklik derecesi, teminat yapısı, grup içindeki işletmelerin değişkenliği ve farklı bilanço yapıları, demografik yapı, sosyal ve demografik yapılarını değişken olarak almışlardır. Yapılan araştırma sonucunda gelir düzeyi düşük olan üreticileri için uygun kredi modeli olduğu anlaşılmıştır.

Fırat (1999), “T.C. Ziraat Bankası’nın Tarımsal Kredi Uygulamaları ve Tokat ili Merkez ilçedeki Tarım İşletmelerinin Bu Uygulamalardan Yararlanma Etkinliğini” incelediği araştırmada; Türkiye’de tarımın genel yapısını ve kredi uygulamalarının durumunu araştırmaya çalışmıştır. Araştırmanın yapıldığı bölgede tarımsal kredilerden yararlanma durumları ve sıklıkları analiz edilmiştir. Tarım işletmelerine ait verimlilik artışına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu işletmelerin finans sağlama problemlerinin çözümlenmesi için düşük faizli kredi kullandırımı öne sürmüş ve sektörün desteklenerek bu yönde geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Köksal (2000), Yozgat ili merkez ilçede Kredi Kullanım Durumu ve Üreticiler üzerine Etkilerini incelemek amacıyla Khi Kare analizini kullanarak üreticilerin kullandıkları krediler ile sosyo - ekonomik yaşamları arasında bağın olup olmadığını anlamaya çalışmıştır. Ayrıca çiftçiler için Ziraat Bankasının önemli bir kredi kaynağı olduğunu, fakat kredi faizlerinin yüksekliğini, formalite ve prosedürlerinin gereğinden çok olduğunu ortaya koymuştur. Sistemin güncellenebileceğini fayda ve maliyet analizlerinin yeniden kontrol edilmesini savunmuştur.

Çiçek (2001), “Tokat iline ait Pazar İlçesi Tarım İşletmelerinin Başarı Derecelerine göre Ekonomik Analizi” adlı çalışmasında, işletmelerin sosyo - ekonomik yapılarını incelemiş, üretimi kollarına göre ayırarak işletmelerin faaliyet sonuçlarını ise bir bütün olarak hesaplamıştır. İşletmeleri genel yapısı ve başarı derecelerine göre sınıflandırmış başarılı çalışan işletmelerin de düşük verim sağladığını, bu verimi sağlarken de gelir sorunları olduğu dile getirmiştir.

Erdoğan (2002), “ Dünya ve Türkiye’de Tarımın Finansmanı” isimli eserinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri ele almıştır. Ülkemizdeki tarımın finansmanı için iç ve dış etken-

lerin etkisini incelemiştir. Dünyada ve ülkemizde gerçekleşen tarımın finansmanı farklı organizasyon yapısında olan kuruluşlar ile karşılaştırılmıştır.

Acar (2003), “Tarımsal İşletmelerde Finansal Performans Analizi” adlı yayınında tarımsal faaliyet gösteren işletmelerinde finansal performans ölçümü ve analizinin önemini araştırmıştır. Finansal performansın ölçülmesinde ihtiyaç duyulan metaların ana unsurları, referans değerler, kârlılık, yatay ve dikey analizler, likidite, moralite, borç ödeme gücü ve verimliliğin anahtar ölçütleri olarak oranları analiz etmiş, ilgili oranların hesaplanması ve işletmenin bir finansal performansının açıklanabilmesi için elde edilen sonuçların referans değerlerle karşılaştırılarak bu denklemlerin değerlerin sonuç elde edilmesinde ve doğruluğunun önemi vurgulanmıştır.

Ceylan (2003), “İşletmelerde Finansal Yönetim” adlı yayınında finansman fonksiyonları, finansal analiz, finansal planlama ve yönetim, işletmelere gerekli olan finansman kaynakları ve bu ihtiyaçların doğuş şekli ve ortaya çıkan finansman sorunlarını analiz etmeye çalışmıştır.

Erel ve Özçiçek Dölekoğlu (2004), “Yeni Dönemde Tarımın Finansmanında Bir Model Önerisi” adlı çalışmasında tarımsal sektör ve bu sektöre ait finans kaynaklarını, bu kaynakların ülke kıt kaynaklarını ele alarak uygun bir model tasarlamaya çalışmıştır. Model içeriğinde ilgili kurumlardan Bankalar, Tarım Bakanlığı, Hazine ve Tarım Kredi Kooperatiflerine ve bunların görevlerine yetki derecelerine ve sorumluluklarına yer vermişlerdir. Yapılan araştırmalar sonucunda ülkemizde de gelişmiş ülkelerde olduğu gibi tarıma sektörüne hızlı ve aktif finansman sağlayacak kurumsal bir yapılanmaya ihtiyaç olduğu sonucuna varmaktadır.

Katchova (2005), “Factors Affecting Farm Credit Use” adlı araştırmasında, ABD’deki şahıs ve tüzel kişilere ait tarım işletmelerinin borçlanma endeks ve durumları, tarımsal kredi kullanımı ve eğilimleri üzerindeki etkileri belirlemeye çalışmaktadır. Yapılan araştırmada, 2001 Tarımsal Kaynak Yönetimi Çalışması (ARMS)’ndan elde edilen çiftlik düzeyindeki veriler belirlenerek kullanılan tarımsal kredilerin ve bu kredileri kullanan kişi ya da kişileri incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, risk yönetiminin bireysel ve ticari tarım işletmeleri için tarımsal kredi kullanımı üzerinde etkisinin çok önemli olduğu sonucuna varmaktadır.

Yavuz (2005), tarafından editörlüğü yapılan, “Türkiye’de Tarım” başlıklı çalışmada, ilk etapta Türkiye’de tarımının tarihi ele alınmıştır. Bu çalışmada tarımın yapısı ve üretim durumu, tarım sektörünün ekonomideki yeri bilinirliği, iklim ve arazi kullanım durumu, tek-

noloji yapısı, ekipman bilgisi, tarım işletmelerinin bazı özellikleri ve tarımsal üretim ve girdi kullanım rakamları verilmiştir. Ayrıca tarım politikalarının kısa bir özet geçmişi, 2000 yılında başlayan tarım reformu ve bunun etkileri, uygulamada olan desteklenen politikalar ve hazırlanan Tarım Kanunu ve Tarım Stratejisi, tarım politikalarının geleceği gideceği yönü irdelenmiştir. Tarımda sosyal politikalar incelendiği bu bölümde, mevcut sosyal güvenlik politikaları, kooperatifler, tarımsal kurumlar, örgütler ve yapıları, eğitim kurumları, tarım sigortaları ve gelecek projeksiyonları ele alınmıştır.

Adıgüzel (2006), yaptığı çalışmada, Tokat İli Turhal İlçesi'nde tarımsal kredi kullanan tarım işletmelerinin sosyo - ekonomik özelliklerini ve yıllık faaliyet sonuçlarını, tarımsal kredi kullanımının ne amaçla ve hangi durumda olduğunu, kredi kullanımını hangi faktörlerin etkilediğini bu kullanılan kredilerin hangi amaca hizmet ve hangi projelere yönelttiğini, geri dönüş süresini ve finanse ettiği projenin tahmini yaşam süresini araştırmıştır. Banka kredileri içerisinde tarımsal kredilerin ve Ziraat Bankası'nın yerini ve üreticilerin tarımsal kredi ile ilgili karşılaştıkları sorunları saptamıştır. İşletmelerde sermaye içindeki aktiflik derecesi en büyük paya sahip toprak sermayesi olmuştur. İşletme genişliğine göre işletmeler ortalamada kurum sıfatı kazanmış kredi kaynaklarından sermaye sağlamış, % 26,76'sı ise hem kurumlaşmamış hem de kurumlaşmış kredi kaynaklarından finansal destek tesis etmişlerdir. Bilinirliği yüksek kurumlaşmış kredi kaynakları içerisinde Ziraat Bankası'ndan kredi kullanımı yeterli seviyede olmadığı gösterilmiştir. Üreticilerin kredi kullanımı ile kredi kullanımını etkilediğini düşünülen sosyo - ekonomik özellikler arasında ilişkinin var olup olmadığının incelendiği çalışmada bu ilişkiyi belirtmek için Khi-Kare Analizleri yapılarak yapılan analiz sonuçlarına göre bu ilişkinin istatistiksel olarak anlam doğurduğu ve bu sonucun kabul seviyesinin yeterli olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca varyans analizi yapılmıştır. Kredi kullanımının etkilediği düşünülen bazı ekonomik göstergeler bakımından bir farkın olup olmadığını belirlemek amacıyla belirtilen analiz olan varyans analizi yapılmıştır. İşletme genişlik grupları ve kredi kullanım grupları arasında olan farkın istatistiksel olarak önemli olduğu gözlemlenmiş ve saptanmıştır. % 38,03'ü kurumlaşmamış kredi kaynaklarını tercih edip finans sağlarken, % 35,21'i kurumlaşmış kredi kaynaklarını tercih edip sermayesine finans sağlamış, % 26,76'sı ise hem kurumlaşmamış hem de kurumlaşmış kredi kaynaklarını tercih edebilmektedir. Sermaye finans şekilleri temin etme üç farklı grupta da izlenmiştir. Kurumlaşmış kredi kaynakları içerisinde Ziraat Bankası kredi kullanımının yeterli seviyede olmadığı yine görülmüştür.

Abasov (2007), “Tarımsal İşletmelerin Finansman Sorunları ve Çözüm Önerileri” isimli çalışmasının en başında, 1980 yılından bu yana Türkiye’de uygulanan tarım politikalarını incelemiş ve yorumlamıştır. İkinci bölümde uluslararası düzende tarımın finansmanı başlığı altında Dünya Ticaret Örgütü, IMF, Dünya Bankası ve AB Ortak Tarım Politikası ile Türkiye tarımı arasındaki ilişkileri karşılaştırmıştır. Tarım sektörüne yönelik alternatif bir finansman modelini en son bölümde önermiştir. Nedir bu model ? Kooperatif bankacılığı modelidir. Önerilen kooperatif bankacılığı modeli ilk etapta klasik bankacılık gibi görünse de kredinin doğuş şekline ek olarak tarımsal girdinin teminini de eklemiştir. Üretim ve ürün arz zincirinin tamamını kontrol eden bir yapı ve tüm aşamalarında aktif rol alan karma bir bankacılık sistemi temeline dayanmaktadır.

Asiedu ve Fosu (2008) , “Gana Kredi Sektöründe Tarımsal Kredilerin Önemi: Bir Logit Modeli Analizi” adlı eserinde, 1970-2003 yılları arasında Gana ekonomisinde tarımsal kredilerin genel ekonomi üzerinde önemini savunmuş ve Logit model analizi yapılmıştır. Tarım sektörüne verilen kredilerin hacminde üretim dönemi süresince düşüş gözlenmiştir. Ayrıca Logit model sonucu finansal liberalizasyonun tarımsal kredi dağıtımına etkisi analiz edilmiştir. Gana merkez bankasının genel yapısının tarıma kredi vermesi için dönemsel süreçlerde teşvik yaratması gerektiği, mali liberalizasyonun kaynak tahsisinde önemli bir etkisinin olduğu anlaşılmıştır.

Doğan (2009), Türkiye ekonomisi açısından tarımın modernizasyonunun sanayileşme için ön koşul olduğunu ileri sürmüştür. Türk tarımının finansmanında oto finansman olanaklarının sınırlı olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle yabancı kaynaklarla finansmanın ağırlıklı hâle geldiğini belirtmektedir. Çalışmada ayrıca TCZB’nin üstlendiği çok sayıda işlev nedeniyle, tarımsal finansman konusunda kendini geliştiremediği ve etkili olamadığı savunulmaktadır.

Emmanuel ve Innocent (2011), Nijerya’da tarım kredi sektörünü ve finans kuruluşlarının başarısını yorumladığı bu çalışma, 3 bölgede 410 üretici ile gerçekleştirme yapılmış ve lojistik regresyon analizi ile birlikte işletme büyüklüğü, eğitim seviyesi ve tahmini ölçüde yeterli çekilen kredi miktarını etkileyen başlıca faktörler olduğu belirlenmiştir.

Jouault ve Featherstone (2011), Fransız bankalarınca kullanılan tarımsal kredilerin gecikme yapısını ve ödenemez yani temerrüde düşme sebeplerini, regresyon analizi ile 756 borçlu üzerinde test sonuçlarını değerlendirmiştir. Sonuçta tarım işletmelerinin kaldıraç, kârlılık ve likidite oranlarının istatistiki olarak önemli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Kaldıraç oranının yükselmesi, kârlılığın düşmesine sebep ve likiditenin azalmasının temerrüde düşme

olasılığını arttırdığını göstermektedir. Ayrıca borçlanma süresinin uzamasının da bu durumu tetiklediği ve ödeme moralitesini etkilediğini vurgulamıştır.

Erdaş (2012), “Banka Tarım Kredi Portföyü için Kredi Risk Modelleri”, isimli eserinde, tarımsal risklerin segment bazında nasıl yönetilmesi gerektiğini, bankanın risk anlamlandırması ve karın optimum seviyeye getirilmesini araştırmış. Finansmanı sağlayan kredi kuruluşu ile krediyi kullanan şahıs ya da firma arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi ve kredi karar aşamasında şeffaflık politikası ile bankaların çiftçilere daha kolay ulaşabileceğini ve tercih sebebini arttıracaklarını ileri sürmüştür. Ekonomik kalkınmanın temel unsurlarından biri olan tarımsal ürünlerdeki üretimin pozitif yönlü gelişmesi; amaca hizmet eden yatırımlara ve yatırımcılara, teknolojik yenilikleri uygulamaya ve verimliliği artırılmış sürekli bir üretimle oluştuğunu ifade etmektedir. Buna bağlıdır. Üretimin sürekliliği için ise en önemli faktörlerden biri doğru uygulanmış ve düzgün vade de sahiplenilecek finansman teminidir.

Çevik ve arkadaşları (2014), “Kurumsal Kredilerin Tarımsal Üretim Üzerindeki Rolü Pakistan Zaman Serisi Analizi” adlı eserinde, 1972-2008 yılları arası tarihsel süreci kullanarak, kurumsal kredilerin desteklerinin tarımsal üretimdeki etkisini araştırılmıştır. Cobb-Douglas üretim fonksiyonu ise, en küçük kareler yöntemi kullanmıştır. Bütün değişkenler saptanmış ve ekili alan başına ölçme yapılmıştır. Araştırmanın içeriğinde tarımsal üretimde meydana gelmiş artış, tarıma verilen krediler, sulanabilir alanın büyüklüğü, alan başına ürün yoğunluğu ve tarımdaki kalifiye iş gücünün önemli düzeyde etken olduğu ortaya konulmaktadır.

Azabağaoğlu ve Tuncer(2016),Tüketicilerin psikolojik ve sosyolojik durumlarının da iç ve dış yatırım kararlarını etkilediği araştırılmıştır. Bu araştırmaya göre gelecek beklentilerinin psikolojik ve sosyolojik yatırım için planlanmamış kredi kullanan çiftçilerden yarısı kredi borcunu ödeyemeyerek, planlanmamış ikinci krediyi kullandılar, araştırma sonuçlarına göre ise çiftçilerin karar vermelerini etkilediği açıkça görülmüştür.

Adanacıoğlu ve arkadaşları (2017), “Türkiye’de Tarımsal Kredi Uygulamaları” isimli eserinde Türkiye’de tarımsal kredinin yapısı, Ziraat Bankası tarımsal işletme ve yatırım kredileri ve bakış açısı, tarımsal kredilerde teminat ve tarım kredi kooperatifleri tarafından verilen kredileri incelemiştir. Tarıma verilen kredilerde özellikle yatırım amaçlı kullanılan kredilerde öz kaynak ve teminat tarafından çok önemli olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca tarım kredi kooperatifleri tarafından üreticilere sağlanan kredilerin Ziraat Bankası kredilendirme modeliyle yüksek oranda benzerlik gösterdiği, özel bankaların ise ticari firmalara verilen krediler ile benzer bir model geliştirdiği ve bu model ile kredilendirme yapıldığı tespit edilmiştir.

Sivrikaya (2017), Üretimin devam edebilmesi için tarımsal ekonominin yönetiminin son derece önemli olduğunu tarımsal girdilerden olan gübre kullanımının toprak analizine bağlı olarak yapılması sonucunda tarım ekonomisinin doğru yönetilmesindeki önemini anlatmıştır.

3.MATERYAL VE METOD

3.1. Materyal

Araştırma materyalleri birincil ve ikincil verilerden elde edilmiştir. Araştırmaya ilişkin birincil veriler tarımsal işletmeye sahip üreticilerin tarımın finansmanını nasıl sağladıkları, özel bankalar ve DenizBank hakkındaki düşüncelerini ölçebilmek için yüz yüze görüşme tekniği ile yapılan anket yöntemi ile elde edilmiş ve yoruma dökülmüştür.

Çalışmanın ikincil verileri, tarım politikaları, tarımsal finansman ve tarımsal krediler alanında yapılmış her türlü basılı araştırma, kitap ve istatistikler, literatür taraması yapılarak elde edilmiştir. Ayrıca çeşitli devlet kuruluşlarının (Türkiye İstatistik Kurumu, Tarım Bakanlığı, Merkez Bankası, Ziraat Bankası) Tarım Satış Kooperatifleri, Trakya Birlik ve Tarıma kredi veren özel bankaların (DenizBank, Şeker Bank, Türkiye Ekonomi Bankası, Anadolu Bank, Garanti Bankası, İş Bank, Vakıflar Bankası), ve bazı Dünya bankalarının verilerine yer verilmiştir.

3.2. Metod

3.2.1. Örneklem ve Veri Toplama Yöntemleri

Araştırmanın orijinal verilerini elde etmek için anket formları hazırlanmıştır. Araştırmanın orijinal ve bağımsız verilerini elde etmek için örnek anket formları hazırlanmıştır. Anket uygulanacak çiftçi sayısı 2015 yılı Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı çiftçi sayısı ile belirlenmiştir.

Elde edilen verilere göre Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerine ait tüm ilçelerde faaliyet gösteren 69.434 çiftçinin ÇKS'ne kaydının olduğu sistemsal veriler ile tespit edilmiştir. Ancak çiftçilere yönelik anket uygulamasında ana kitlenin tamamı ulaşılabilir nitelikte olmadığı için örnek kitle, ana kitleyi temsil edebilecek çiftçilerin belirlenmesinde örneklem yöntemi ile seçilmiş ve illerin oransal ÇKS dağılımına göre yapılacak anket adedi belirlenmiştir.

Örneklem yönteminin formülü ile anket sayısı aşağıda belirlenmiştir. Çalışmada yapılan anketler, tarımın finansmanı ile tarımsal krediler arasındaki ilişkiyi ortaya koymasından önemli bir yer teşkil etmektedir. Anket sayısının belirlenebilmesi için örneklem yöntemi kullanılmıştır. Örneklem yönteminin formülü ile anket sayısı aşağıda belirlenmiştir.

$$n = \frac{N \cdot Z^2 \cdot p \cdot q}{d^2 \cdot N - 1 + Z^2 \cdot p \cdot q} = \frac{69,434 \cdot (1,96^2) \cdot 0,50 \cdot 0,50}{0,05^2 \cdot (69,434 - 1) + 1,96^2 \cdot 0,50 \cdot 0,50} = \frac{666844136}{1745429} = 382,0517111$$

n: Anket sayısı

N: Popülasyon

p: Popülasyonda Tarımsal Kredi Kullananlar

q: (1-p) Popülasyonda Tarımsal Kredi Kullanmayanlar

d2: Örneklem hatası

Z: %95 Güven aralığı

Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ ili ve ilçelerinde yapılan anket sayısı %95 güven aralığında %5 hata ile anket sayısı 380 adet olarak hesaplanmıştır.

İl	ÇKS	Pay (%)	Anket Adedi
Toplam	69,434	100	381
Edirne	29,345	42	161
Tekirdağ	25,666	37	141
Çanakkale	14,423	21	79

Çizelge 3.1. İllere Göre Yapılan Anketlerin Adetsel Dağılımı

3.2.2. Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntem

Tarımsal işletme sahiplerine uygulanan toplam 380 adet anket Excel üzerinde veri girişi yapılarak analiz edilmiş ayrıca SPSS programında genel bir veri tabanı oluşturularak ve sorulan sorulara göre genel bir kodlama planı yapılmıştır. Anketler bu kodlama planına göre bilgisayara girilmiştir. Araştırma bulgularının sonuçlarından bazıları yüzde oranlarına göre çizelgeler halinde verilmiş, bazı araştırma bulguları şekiller verilerek, istatistiksel bir işleme gerek duyulmadan her bir çizelge ve şeklin yorumu yapılmıştır.

Araştırma sonuçlarına ait verilerin analiz edilmesi için frekans dağılımları, ağırlıklı ortalamalar ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistik yöntemlerinden yararlanılmıştır.

4. TARIM, TARIMIN ÜLKE EKONOMİSİNDEKİ YERİ VE FİNANSMAN

4.1. Tarım

Tarım, Ülkemizde en önemli sektörlerden birisidir. Yurt nüfusunda çoğunluk olan kesimi içine almakla beraber, geçimi de sağlamaktadır. Bunun yanı sıra ekonomik konjoktürde problemler olduğu zamanlarda bile, doğrudan katma değer sağlayabilmektedir. Tüm bunlar sanayide kullanılan hammaddelerin de tarım ürünü olması ile beraber ele alındığında, bahsi geçen katma değer yadsınamaz derecede görülebilmektedir. Tüm bunlar ile birlikte toplumda ana beklentilere verdiği cevaplar; besin maddeleri, giyim-kuşamda ana aktör olduğu ele alındığında, ihmal edilmemesi gereken ilk sektörün tarım olması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 4.1. Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdam Edilen Nüfus (%)

Yıllar	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
1980	60.00	11.60	4.10	23.40
1985	59.00	11.40	3.70	25.50
1990	53.70	12.80	5.10	27.90
1995	48.40	13.30	4.60	33.50
2000	34.90	18.50	4.50	42.10
2005	25.54	21.60	5.59	47.27
2010	23.26	21.11	6.56	49.07
2015	20.60	20.00	7.20	52.20
2016	19.50	19.47	7.30	53.73
2017	19.38	19.10	7.43	54.08
2018/6	19.19	19.57	7.20	54.05

Kaynak: Anonim (2017a).

Çizelge 4.1’ de Türkiye’deki ekonomik faaliyetlere istinaden çalıştırılan insan sayıları incelenmiştir. Bütün gelişen milletlerde var olan şekliyle; tarım alanında modernize olmak ve makineleşme sınırları arttığında, emeğin fazla olduğu şekillerden, sermayelerin yoğun olduğu şekillere doğru bir hal almaya başlamaktadır ve öteki sektörlerden farklı olarak kesin şekilde göreceli olmak kaydı ile çalıştırılan insan sayısı azalış göstermektedir. Cumhuriyet kurulduğu yılların başında tarım sektörünün istihdamdaki payı %80’lerdeydi.

Tarım alanında modernleşme olması ile birlikte, tarım sektöründe çalışanların büyük bir kısmı tarım dışındaki sanayi, inşaat ve hizmet sektörlerine yönelmeye başlamıştır. Ülkemizde 1927’de yapılmış olan sayımda zirai popülasyonun oranı %75,8, 1950’li yıllarda %75, 1960’lı yıllarda %68,1 ve yetmişli senelerde %61,8 derecelerinde olmuştur(Çetin 2010). 1980’li yıllarda ortaya çıkan köylerden kentlere taşınma durumları ülkemizde hali hazırda da kendini göstermeyi sürdürmektedir. Ekonomik faaliyetlere göre istihdam edilen nüfusun 1980 -2018 yılları arasındaki değişimi Çizelge 4.1’de belirtilmektedir. Bu tablodan da görülüyor ki, tarım kesiminde çalışan kişi sayısının payı 1980 senesinde %60 civarlarındayken 2010 senesi biterken ilgili oran %23,26 seviyelerine düşmüştür. Bu durumun karşısında, 1980’li yıllarda yine endüstri alanı %19,57’ye, yapı-inşaat bölümleri %4,10’ dan %7,20’ye çıkmış ve hizmet sektöründe; inşaat ve tarımsal sektörlerde olan düşüşlerin sonucu olarak, 1960 yılında %23 seviyelerinden 2018 yılında %54’e kadar artış göstermiştir. Şu anki koşullardaysa varmış olduğumuz oranlar %19 inmiştir. Hali hazırda halen köylerden şehirlere göç durumunun sürdüğü ortaya konulmaktadır. Ama tarımın dışında kalmış olan çalışanların fazlalık olanları büyük şehirlerde de kişi sayısının yoğunluğunu yukarılara çekmektedir. Bu durum da iş bulamama sorununu da yanında doğurmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde tarımın ülke nüfusu içindeki payları %5’lik paya sahip iken Türkiye’de bu oran %25,2 seviyelerindedir. Bu durum tarımdan diğer sektörler işçi transferlerine neden olurken kentlerde işsizlik sorunu artmakta sosyal patlamalar yaşanmaktadır. Öncelikle Türkiye’de nüfus artış hızının kontrol altına alınması ve tarımdan diğer sektörler geçişte yapısal politikalarla desteklenmesi gerekmektedir. Tarımsal sanayi desteklenmeli ve tarımdan ayrılan nüfus bu fabrikalarda istihdam edilmeli böylece kentlerdeki nüfus artış hızı düşürülebilir. Bu seviyede yüksek istihdamı olan sektörün üretime yaptığı katkının az olması gizli işsizlik olduğunu da ortaya koymaktadır.

Ülkedeki genel ekonomik konjoktür, sınırlı da olsa tarımsal istihdamı kısa süreli olarak etkileyecek bir faktördür. Daha ayırt edici bir ifadeyle söylemek gerekirse; genel ekonomik büyüme oranı ile tarımsal istihdam arasında genellikle ters orantılı bir ilişki vardır. Elbette ki tarımda (örneğin şiddetli kuraklık gibi meteorolojik koşullara bağlı olarak) önemli bir küçülme yaşanması vb. durumlarda bu ilişki bozulabilir. Ancak genel olarak bu ilişkinin varlığını izlemek mümkündür. Bunun da iki sebebi vardır. Birincisi, “Tarımsal büyüme” başlıklı bölümde belirttiğimiz gibi tarım sektörü genel ekonomideki büyümeleri de küçülmeleri de belli ölçüde sınırlayarak yansıtmaktadır. Bu nedenle istihdamdaki keskin düşüşlere yol açan krizler tarım sektörünü nispeten daha az etkilemektedir. İkinci sebep ise tarım sektörünün kriz

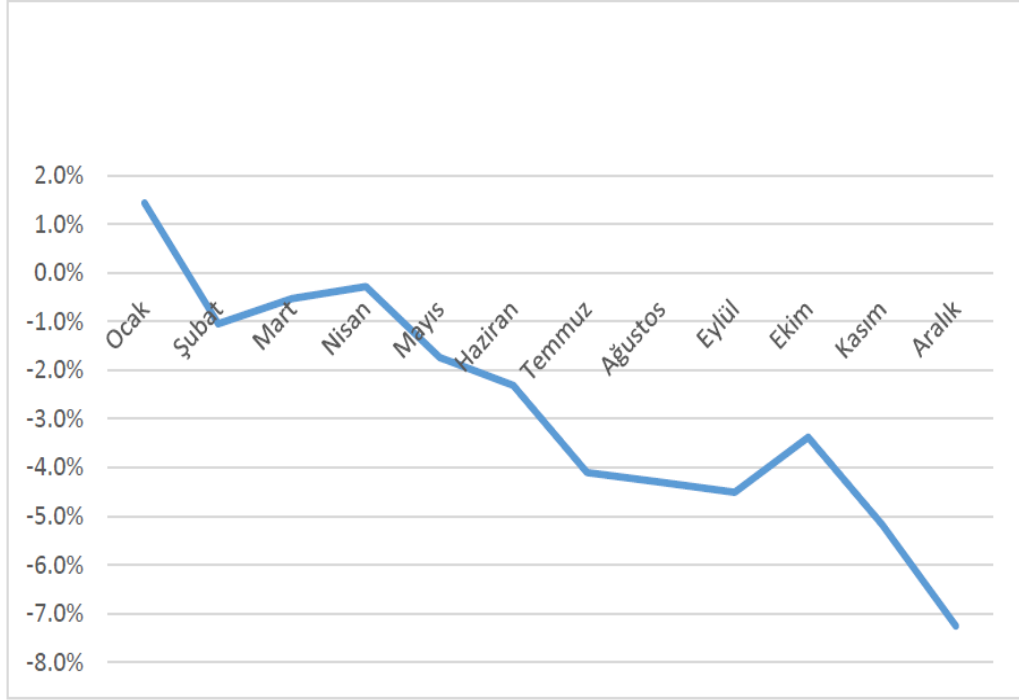

dönemlerinde istihdam konusunda adeta bir supap görevi görmesidir. Yani ekonomide sorunlar baş gösterdiğinde, en büyük istihdam alanları olan hizmetler ve sanayi sektörlerindeki işini yitirenler kırsal alandaki ailelerinin yanına giderek buradaki tarımsal gelire ortak olmaktadır. Bu durum bir yönüyle de gizli işsizlik olarak görülebilir. Biraz da Türkiye'nin kırsalında olduğu gibi geleneksel aile yapısına dayanan sosyal bir durumun sonucudur.

Tarımsal istihdamı ülkenin tarımsal üretim performansından bağımsız olarak, uzun vadede etkileyebilecek üç faktör söz konusudur. Birincisi, nüfus arttıkça işgücü ve istihdam da artmaktadır. Bu durum uzun süreli bir trend olarak tarımsal istihdam için de geçerlidir. İkinci olarak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde tarımın ekonomideki payı giderek azalmakta, buna paralel olarak tarımsal istihdamın toplam içindeki payı da düşmektedir. Üçüncü ve son olarak da gelişen tarım teknolojisi ile insan gücünün yaptığı birçok iş zamanla makineler tarafından da yapılabildiğinden bunun da tarımsal istihdama olumsuz bir etkisi olacaktır.

Sayıdığımız bu üç etkiden ilki tarımsal istihdamı “artırıcı”, son ikisi tarımsal istihdamı “azaltıcı” yönde etkileyen faktörlerdir. Uzun vadede bu iki azaltıcı faktörün etkisinin, birinci faktörün etkisine baskın geleceği açıktır. Yani tarımsal istihdam uzun vadede doğal bir eğilim olarak azalış yönündedir. Ancak nüfus, teknolojik gelişim gibi dinamiklere dayanan her üç faktörün de kısa sürede etki kabiliyeti neredeyse yoktur. Yani bunların hiçbirinin tarımsal istihdam üzerindeki etkisini bir yılda gerçekleşen bir kırılma olarak görmek mümkün değildir. Örneğin 1990 yılına göre tarımsal istihdamdaki azalmayı yorumlarken bunu belirttiğimiz unsurlara bağlamak mümkün olabilir. Ancak bir yıl gibi çok kısa bir dönemde gerçekleşen istihdam değişikliğini teknoloji, nüfus gibi dinamiklerle açıklamak doğru olmayacaktır. Üstelik 2018 yılı da ne nüfus artışı ne de teknolojik ilerleme açısından özel bir yıl değildir. Yani gelişen teknoloji nedeni ile tarımsal istihdamın azaldığı yönündeki argüman mevcut koşullar için geçerli değildir.

Bu bağlamda 2018 yılı özellikle yılsonuna doğru ekonomik büyümenin yavaşladığı ve son çeyrekte ise %3 oranında küçülmenin olduğu bir yıldır. Dolayısıyla kısa sürede etkisi izlenebilecek olan bu faktör de 2018 yılı için tarımsal istihdamda küçülmeye yol açacak bir seyir izlememiştir. Bu durumda tarımsal istihdamdaki yıl içi değişim ülkenin tarımsal performansını gösteren, sektörün nabzını tutabileceğimiz çok önemli bir göstergedir.

Şekil 4.1. 2018 Yılında Bir Önceki Yıla Göre Ay Bazlı İstihdam Değişimi

Kaynak: Anonim 2019a

Şekil 4.1. den de görüldüğü gibi Nisan ayı sonrasında yılsonuna kadar devam eden bir düşüş trendi söz konusudur. Grafik önceki yılın aynı ayına göre kıyaslamayı gösterdiğinden mevsim etkisi de taşımamaktadır. Üstelik grafik inişli çıkışlı (yani dalgalı) bir grafik değil, istikrarlı bir trend olarak düşüş göstermektedir. Ekim ayı hariç her ay öncekinden de yüksek oranda bir düşüş vardır. Yani henüz düşüş sonlanmamıştır. Tarımsal istihdam gibi çok önemli bir göstergenin, üstelik de genel işsizlik oranındaki kısmi düşüğe rağmen (ikisi arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu belirtmiştik) düşüyor olması son derece dikkat çekicidir. Yine belirttiğimiz gibi kısa vadeli bu düşüşün sebebini teknolojik gelişim, nüfus artışı gibi uzun dönemde etkili olabilecek faktörlerde aramak doğru olmayacağına göre bunu tarımsal performansın gerilemekte olan bir göstergesi olarak görmek gerekir.

Çizelge 4.2. Gayri Safi Milli Hasıla Sektör Payları (%)

YILLAR	TARIM	SANAYİ	HİZMETLER
1998	12,5	31,1	48,5
1999	10,5	28,4	52,3
2000	10,1	26,9	52,6
2001	8,9	25,6	54,7
2002	10,3	24,6	53,4
2003	9,9	24,8	52,9
2004	9,4	25,1	52,8
2005	9,3	25,3	52,8
2006	8,2	26,1	53,2
2007	7,5	26,5	54,6
2008	7,5	26,2	55,3
2009	8,1	24,1	57
2010	9	24,6	54,3
2011	8,2	26,9	52,8
2012	7,8	26,8	53,7
2013	6,7	27,7	53,2
2014	6,6	28,2	53,7
2015	6,9	27,9	53,3
2016	6,2	28,2	53,8

Kaynak: Anonim 2017b

Çizelge 4.2’de Türkiye’de sektörlerin GSMH(Gayri Safi Milli Hasıla)’dan almış bulun-duğu marjlar tetkik edilmiştir. Ziraat sektörü iktisadi ve toplumsal özellikleri ile ülkemizde çok fazlaca önem arz eden bir birimdir. Tarımın milli gelirimizdeki yükü azalırken, nüfusta yadsınamayacak kadarlık bir bölüm hali hazırda geçinmesini tarımla yapmayı sürdürmektedir. Bunun yanı sıra Ülkemiz, dünyada GSMH hacmi olarak baştan sayıldığında 20 ülkenin içerisinde bulunmaktadır. Çizelge 4.2’de gösterilmiş olan verilere istinaden; 1998 yılından 2010 yılına kadar tarımdan GSMH’ya katkı yazılı olduğu üzere inişte bulunmaktadır. 1998-2010 seneleri içerisinde senelik doğal nüfus artış hızı yaklaşık %1.20 oranında yükselişte görülmesi ve gayrisafi milli hasıladan almış olduğu oranın da bu senelerde yüzde ellilerde inişte olduğu görülmektedir. 2010 senesinden bugüne dek alınmış olan oran %30’larda olmakla birlikte, yadsınamayacak bir oranla inişte olduğu görülmektedir.

Gerçek kavramda ziraatin milli hasıladan almış olduğu oran bilişim ve makineleşme yardımıyla rantabilitenin yükselmesi ile artış göstermektedir. Ama hızlı nüfus artışı ile bununla ilişkili olan köylerden şehirlere göçün sürmesi hizmetler sektörünün ilave hızlıca artışına sebep olmuştur. Tarımla ilgili olarak ithalat ve ihracatta gerçekleşen azalış, tüm bunların sonucu olmakla birlikte, ülkemiz de ziraat alanında kendi kendisine yetememeye başlamıştır.

Çizelge 4.3. Türkiye'nin Toplam İhracat ve Toplam İthalat içindeki payı

Bin \$	Toplam İthalat	Tarım ve Ormancılık İthalatı	Pay (%)	Toplam İhracat	Tarım ve Ormancılık İhracatı	Pay (%)
2002	51,553,797	1,702,642	3,3	36,059,089	1,754,287	4,9
2003	69,339,692	2,535,427	3,7	47,252,836	2,120,690	4,5
2004	97,539,766	2,757,392	2,8	63,167,153	2,541,777	4,0
2005	116,774,151	2,801,365	2,4	73,476,408	3,328,814	4,5
2006	139,576,174	2,902,369	2,1	85,534,676	3,480,539	4,1
2007	170,062,715	4,640,577	2,7	107,271,750	3,725,213	3,5
2008	201,963,574	6,391,914	3,2	132,027,196	3,936,711	3,0
2009	140,928,421	4,593,839	3,3	102,142,613	4,347,483	4,3
2010	185,544,332	6,456,707	3,5	113,883,219	4,934,710	4,3
2011	240,841,676	8,895,184	3,7	134,906,869	5,166,596	3,8
2012	236,545,141	7,446,641	3,1	152,461,737	5,188,858	3,4
2013	251,661,250	7,718,045	3,1	151,802,637	5,653,323	3,7
2014	242,177,117	8,588,523	3,5	157,610,158	6,029,749	3,8
2015	207,234,359	7,176,330	3,5	143,838,871	5,756,596	4,0
2016	198,618,235	7,041,368	3,5	142,529,584	5,397,249	3,8
2017	233,799,651	8,986,755	3,8	156,992,940	5,287,137	3,4

Kaynak: Anonim 2018a

1980'li senelere dek ülkemizde yurtdışına satışlarda bileşenlerine baktığımızda ziraat mahsüllerinin satışlar içerisindeki oranı çok daha fazlaydı. 1950 senesinde tüm yurtdışı satışların içerisinde tarımsal mahsüllerin oranı % 90'lar seviyesinde iken, 60'lı yıllarda %76, 70 senesinde %74'lere, 80 senesinde %57,4, 90 senesinde % 17'e kadar düşmüş ve sonrasında 95 yılında %9'lara kadar geriye gitmiştir(Çizelge 4.3.). 2007 ve 2008 senelerinde % 3'lere kadar düşmüştür. 2009-2010 senelerinde küçük bir yükselişle %4'e çıkmıştır. Zirai alanda yurtdışından alınan mahsullerde ise toplam alımların içerisindeki oran yüzdesel olarak beşlerden üç seviyelerine dek gerilemiştir. Ama rakamlarla incelendiğinde tarımla ilgili ihracat her sene küçük de olsa yükselişten, ithalata bakıldığında zirai ihracatı geçmiş olduğu izlenmektedir. Çizelge 4.3'e istinaden; 1996'da zirai mahsul yurtdışı alımlar, yurtdışı satışların önüne geçmişken, aralarındaki bu rakamsal farklılık seneler geçtikçe yükseliş göstermiş ve 2007 sonrasında tarım alanında yapılmış olan yurtdışı mahsul alımları, tarımsal mahsul yurtdışı satışlarından daha fazla olmuştur. Ülkemizde istihdam edilenlerin % 25'leri zirai alanda çalışmaktadır. Bizim gibi bu şekilde ve tarım alanları da randımanlı olan ülkeler zirai alanda yurtdışına bağlı bir hal almaya başlamaktadırlar. Türkiye'nin tarım ürünleri ihracat potansiyeli mevcut

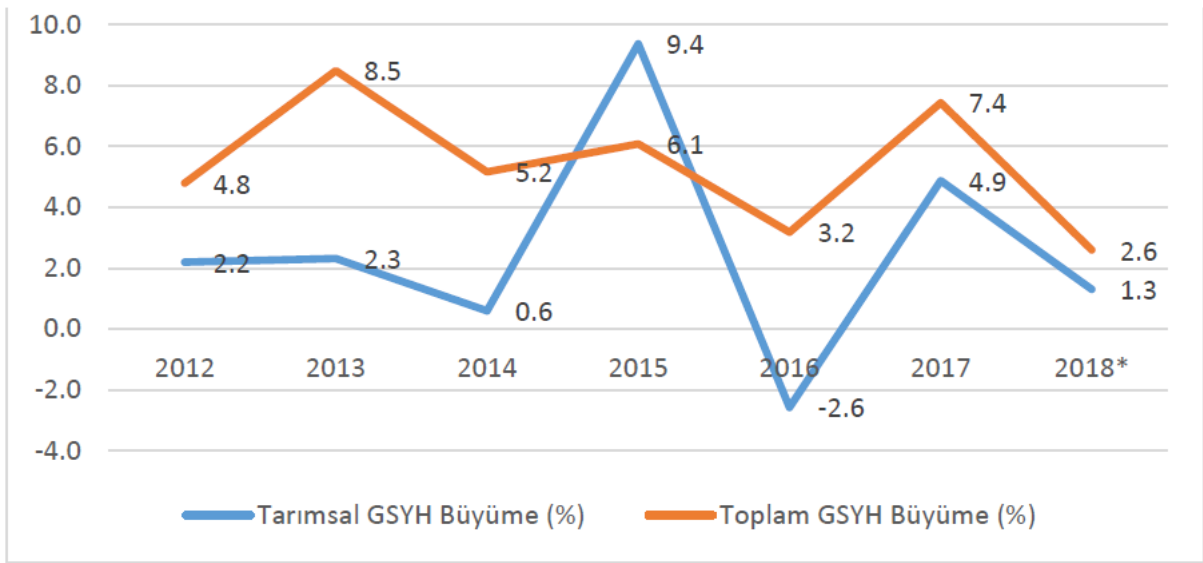
durumdan çok daha fazladır. Süreleri boşa harcamadan zirai alanda yurtdışı satışların yükseltilmesi gereklidir. Bu sebeple randımanı fazla tohum cinslerinin ve zirai kurumların aralarında bütünleşmesinin yükseltilmesi gereklilik arz etmektedir. Arazilerin daha verimli olabilmesi için bilişimden fazlaca yararlanılması ve metrekareye maksimum randımanın sağlanması, zirai parsellerde toplulaştırma sağlanması ve ekim alanları mesafelerindeki hudutların yok edilmesi gereklilik arz etmektedir. Tarım politikasının yeniden planlanarak alanlarımıza uyan şekilde zirai üretme şekillerinin seçilmesi gerekmekte, bunun sonucu olarak zirai alanlarda daha fazla randıman ortaya çıkacaktır.

Kelime olarak finansman ele alındığında kendi başına bile anlam ifadesinde kesinlik sağlanamamış olduğu için, tarım alanında finansman denildiğinde vermiş olduğu ifadeyi anlatmanın kolay olmadığı görülmektedir. Ekonomik konjoktür içinde izlemsel şekilde önemli olan ziraat alanı, yalıtılmış imalat kuruluşlarında ve ölçünlü kurumlar çerçevesinde imalat gerçekleştirilmemektedir. Naturel şartlardan direkt olarak müteessir olması, makro ve ekseriyetle daha az eğitim seviyeli bir ortama çalışma alanı yaratmasından kaynaklı sebeplerle fazla payda devletin karışmasıyla karşılaşmaktadır. Uzun işletme döngüleri ve doğal risklere ek olarak yanında devletin uygulamış olduğu faiz müdahaleleri de ilave edildiğinde zirai kurumların finanse edilmesinin fazlaca karışık bir duruma evrildiği ortaya çıkmaktadır.

Zirai imalatın finansmanı ile kırsalda yaşayan bölümün finansmanı temele bakıldığında birebir şeyler gibi görülmektedir. Ancak ikisinin yüksek derecede farkları vardır. İlk olarak zirai imalat hep kırsalda yaşayan popülasyonca gerçekleştirilmemektedir. Kentlerde yaşamakta olan varlıklı kimselerin marjinal varlık kazancı fazlaca güçlü zirai imalata plasman oluşturması sıkça karşılaşılan bir olaydır. Öteki taraftan kırsalda yaşayan kimselerin kredi gereksinimleri sadece zirai imalattan oluşmamaktadır. Hele ki gelişmiş ülkelerde kırsalda yaşamakta olan kimselerin birey olarak kredi gereksinimlerine cevap veren çok güçlü kurumlar vardır. Ama gelişmekte olan devletlerde zirai mahsülleri pazarların yeterince kendini geliştirmemesi sebebiyle mahsül ücretlerinin fazlaca değişmekte olmasıyla, kırsalda yaşayan kimselerin ödeyebilme yetisinin ortaya çıkarılmasında zorlanıldığı izlenmektedir. Bu yüzden gelişmekte olan ülkelerde kırsalda yaşayan kimselerin kişisel kredi gereksinimleri iki şekilde sağlanmaktadır. Birincisi gayri resmi şekillerle, yani yakınlara, aile üyelerine borçlanma, para satan gayri resmi kişilere yüksek faizle borçlanma şeklindedir. İkincisi ise devletin desteklediği zirai imalat finansman ürünlerinin maksadının dışında değerlendirilmesi ile finansman alındığı izlenmektedir.

4.1.1. Tarımsal GSYH Büyüme Hızı

Hali hazırda açıklanmış olan 2018 yıllık büyüme verilerine göre Türkiye ekonomisi %2,6 oranında büyürken tarım sektörü %1,3 oranında büyümüştür. Ancak gelişmekte olan ülkelerin genelinde tarım sektörünün genel ekonomideki büyüme oranlarına kıyasla nispeten daha düşük oranlarda büyüdüğü zaten bilinen ve beklenen bir durumdur. Benzer şekilde ülke ekonomisi keskin bir daralma sürecine girdiğinde de tarım sektörü bunu (eğer kuraklık vb. doğal afet yoksa) nispeten daha sınırlı biçimde yansıtır. Yani ekonominin küçülme dönemine girdiği yıllarda da tarım sektörü supap görevi görür. Türkiye’de de uzun süreli trend olarak yine bu tür bir büyüme ilişkisi söz konusudur.

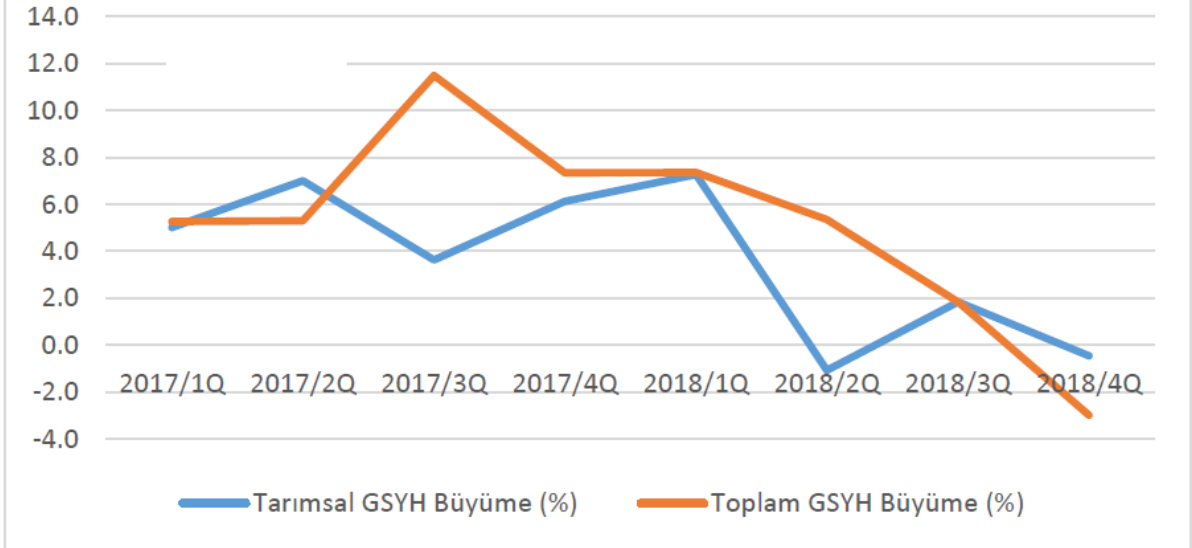

Şekil.4.2. Yıllara Göre Tarımsal GSYH ve Büyüme Hızı

Kaynak: Anonim (2019 a).

Şekil 4.2.’ de iki veri arasındaki bu tür bir ilişkinin varlığı açıkça görülebilmektedir. Normal sayılabilecek yıllarda mavi çizgi ile gösterilen tarımsal büyüme grafiği, genel büyüme grafiğinin genellikle altındadır.

2018 yılını daha yakından inceleyecek olursak; öncelikle potansiyelin altından bir tarımsal büyüme söz konusudur, %1,3 ortalamanın da oldukça altındadır. Benzer durum toplam GSYH için (yani ekonominin geneli için) de geçerlidir. Ancak çeyrekler itibariyle büyüme grafiği (Şekil4.2.) daha önemli bir daralma sinyali taşımaktadır.

Şekil.4.3. Çeyrek Dönemlere Göre Tarımsal GSYH ve Büyüme Hızı

Kaynak: Anonim (2019a).

Şekil 4.3.'de görüldüğü gibi tarım sektörü 2018'in 2. ve 4. çeyreklerinde negatif büyüme (%-1,1 ve %-0,5) kaydederken, 4. çeyrekte toplam GSYH'de de (%-3) küçülme yaşanmıştır. (Yukarıda değindiğimiz gibi tarım sektörü prensip olarak büyümede olduğu gibi küçülmeyi de sınırlı bir şekilde yansıtmıştır.) Bu bile kendi başına ekonomik kaynaklı bir tarımsal küçülme yaşandığına işaret etmektedir. Ancak diğer faktörlerin 2018'deki durumuna da bakmadan bu sonuca varmak hatalı olabilir. Bu nedenle giriş bölümünde belirttiğimiz gibi büyümenin (çiftçi motivasyonuna etkisini ve gelecekte izleyeceği seyri tespit edebilmek için) öncelikle hangi faktörlerin güdümünde gerçekleştiğini, yani küçülme eğiliminin sebeplerini araştırmak yararlı olacaktır. Ancak buna geçmeden önce tarımsal GSYH'nin geldiği bu noktayı, Türkiye'nin uluslararası tarımsal ekonomik büyüklük sıralamasındaki yeri özelinde incelemek gerekir.

Çizelge 4.4. Ülkelere Göre Tarımsal GSYH Sıralamaları (2017)

Ülkelere Göre Tarımsal GSYH (Milyar USD)		
Sıra	Ülke Adı	Tarımsal GSYH
1	Çin	968.6
2	Hindistan	402.3
3	Amerika	188.9
4	Endonezya	133.5
5	Brezilya	93.8
6	Nijerya	78.3
7	Pakistan	69.8
8	Rusya	63.3
9	Japonya	56.9
10	Türkiye	51.8
11	İran	43.1
12	Tayland	39.4
13	Meksika	39.3
14	Fransa	39
15	İtalya	37.2
	Diğer	1,046.10
	Dünya	3,351.60

Kaynak: Anonim (2018b).

2017 yılı verilerine göre (Çizelge 4.4.) Türkiye dünyanın en büyük 10. tarım ekonomisidir. 2018 yılı için listedeki tüm ülkelerin verileri henüz açıklanmadığından 2018 sıralamasını bilemiyoruz. Ancak bu sıralamadaki bozulma ihtimaline ilişkin bir noktaya özellikle dikkat çekmek gerekir. Bu uluslararası sıralama “USD cinsinden tarımsal GSYH’ye” göre yapılmaktadır. 2018 yılı hem tarımda düşük büyüme, hem de Türk Lirası’nın çok yüksek oranlarda değer kaybettiği bir yıldır. TCMB verilerine göre 2018 yılı ortalama USD/TRY kuru önceki yıla göre %32 oranında daha değerlidir. (Kur değişiminin etkilerine çalışmanın devamında detaylı olarak yer verilecektir.) Dolayısıyla uluslararası sıralamada kullanılan “USD cinsinden tarımsal GSYH” değeri 2018 yılında 45,2 Milyar USD’ye gerilemiştir. Yani önceki yıla göre %12,7 oranında küçülmüştür. Sıralamadaki diğer ülkelerin de 4. çeyrek verileri henüz açıklanmadığı için yeni sıralamayı tam olarak bilemiyoruz. Ancak sıralamada Türkiye’ye en yakın ülke olan İran’ın %4,8 oranında büyümesi Türkiye’nin 11. sıraya gerilemesi

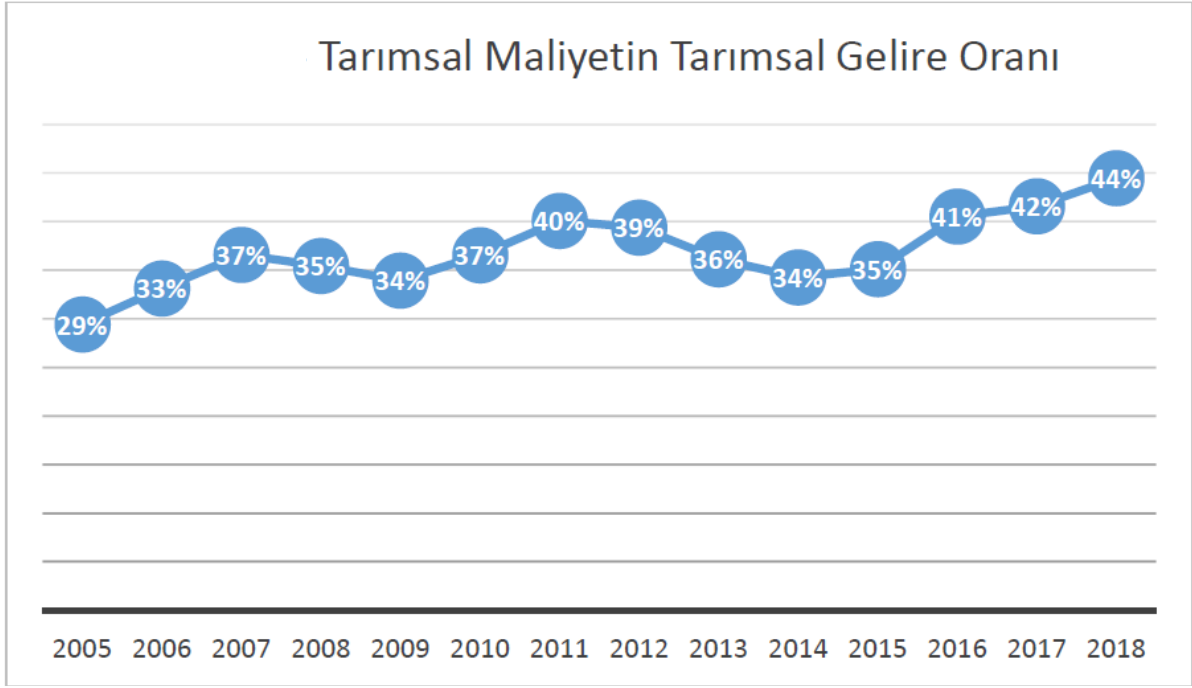

için yeterlidir. Ancak İran ekonomisinin de kriz sürecinde olması ve buna ek olarak da para biriminin %70'e yakın değer kaybetmesi (sıralamanın USD cinsinden olması nedeni ile çok önemlidir) düşünüldüğünde gerçekleşmesi son derece düşük bir ihtimaldir. Tayland, Meksika veya Fransa'nın sıralamada Türkiye'yi geçmesi içinse yaklaşık %15 civarında bir büyüme gerekmektedir ki bu ülkelerin durumu ve tarım ekonomilerinin mevcut büyüme potansiyeli düşünüldüğünde bir yılda gerçekleşebilecek bir büyüme değildir.

Diğer yandan, Türkiye'den sonra Avrupa'nın ikinci en büyük tarım ekonomisi olan Fransa da hiç büyümmez ise Türkiye ile aradaki fark yalnızca %9,7 olacaktır. Bu farkın kapanması, Türkiye'nin tarımsal üretimde AB liderliğini yitirmesi anlamına geleceğinden önemlidir. Bu elbette ki 2018 yılı için son derece düşük bir olasılıktır. Zira Fransa tarımsal GSYH'sinin son 5 yıllık büyüme oranının da negatiftir (%-1,9). Ayrıca küresel sıralama USD cinsindedir ve doların avroya karşı değerlenmesi de bu anlamda Türkiye'nin AB'deki tarımsal liderliğini (2018 yılı özelinde) az da olsa desteklemektedir. Ancak son yıllarda Türkiye'nin sıralamadaki yerinin giderek gerilemesi, uzun vadede AB liderliğinin yitirme ihtimalinin çok da düşük olmadığını göstermektedir. Öyle ki; 2010 yılında bu sıralamada 7. olan Türkiye, 2011 yılında 8. sıraya, 2016'da ise 10. sıraya gerilemiştir. 2017 yılı verilerine göre halen 10. sırada yer almakla birlikte 2018 verileri (diğer ülkeler için) açıklandığında muhtemelen yine 10. sırada kalacak ve büyük olasılıkla AB'de 1. olmaya da devam edecektir. Bunda da temel faktör hesaplamının TL cinsinden değil USD cinsinden yapıyor olması ve TL'nin USD karşısındaki değer kaybı olarak gösterilebilir. Ancak bu açıklama diğer her şeyin yolunda olduğu ve sorunun yalnızca kurdan kaynaklı bir hesaplama farklılığına dayandığı şeklinde de yorumlanmamalıdır. Tarımsal GSYH'nin TL cinsinden performansına ve daha spesifik olarak da tarımsal sermaye verimliliğine baktığımızda giderek bozulan bir tabloyla karşılaşmaktayız. Şimdi bu durumu sayısal verilerle ortaya koyarak inceleyebiliriz.

4.1.2 Ekonomik Verimliliği Düşen Tarımsal GSYH

Son yıllarda gerçekleşen tarımsal büyüme (değer olarak yüksek ya da düşük olmasından tamamen bağımsız bir şekilde) giderek verimsizleşen bir büyümedir. Bu durum büyümenin ölçüsünden çok daha önemlidir. Verimsizleşen büyüme derken tam olarak kast ettiğimiz; marjinal maliyetin arttığı (yaratılan katma değeri 1 birim artırmak için önceki 1 birime göre çok daha fazla maliyetin gerekli olduğu), tarımda emek ve sermaye verimliliğinin azaldığı bir süreci ifade etmekteyiz. Bunun en belirgin kanıtını ise TÜİK verileri ile oluşturduğumuz aşağıdaki tabloda görebiliriz(Şekil 4.4).

Şekil 4.4. Tarımsal Maliyetin Tarımsal Gelire Oranı

Kaynak: Anonim (2019a).

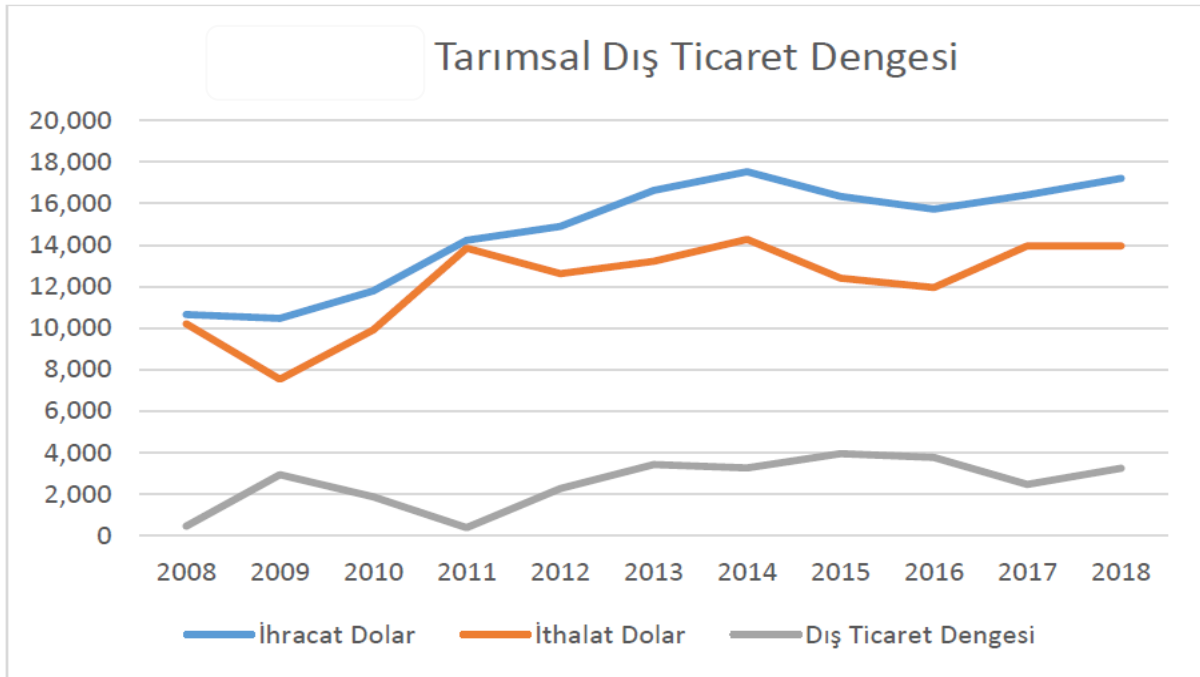
TÜİK verileri ile oluşturulan bu grafik de, yıllar bazında “toplam tarımsal üretim maliyetinin” “toplam “tarımsal üretim değerine” oranını göstermektedir. Yani yıllık olarak tarımsal üretim değerini 100 birim kabul edersek, grafikte yer alan oranlar bize bu üretim değerini elde etmek için kaç birim maliyet yapıldığını ifade etmektedir. Örneğin 2005 yılında elde edilen toplam tarımsal üretim değerinin (tahmini brüt üretim değerinin) %29’u maliyet iken, 2018 yılında ise tarımsal üretim değerinin %44’ü maliyettir. Grafikteki en dikkat çeken unsur ise ele alınan süreç boyunca tarımsal maliyet oranının en yüksek düzeyine 2018 yılında ulaşmış olması durumudur. 2019 yılı içinse oranın daha da yükseleceği kaçınılmaz görülmektedir. Çalışmanın devam eden bölümlerinde (özellikle de “TL’deki değer değişiminin tarım sektörüne etkileri” başlıklı bölümde) bunu kaçınılmaz kılan sebepler detaylı olarak açıklanmıştır. Tarımsal üretim maliyetleri üzerindeki baskı unsurları giderek daha etkili olması, özellikle de gelinen nokta itibarıyla en üst düzeyine ulaşmış olması bu anlamda önemlidir.

Bu bölümde son bir not olarak; son yıllarda art arda yüksek maliyet oranlarının konu olmasının ve toplam gelir içindeki maliyet oranının da giderek artmasının birikimli bir etkiye yol açabileceğinin altını çizmek gerekir. Zira kar marjı art arda birkaç yıl düşen bir üretici, tarımsal faaliyetinin artık kalıcı bir şekilde sürdürülebilir olmaktan çıkmaya başladığını düşünürse üretim iştahını da kaybedebilir. Bu durumun kuşkusuz çok büyük zararlar yazılan (hatta üretimin tamamının kaybedildiği) ama tek bir yıla özgü olan doğal afet vb. olumsuzluklardan

çok daha kuvvetli bir etkisi vardır. Zira üreticiler gerçekleştirdikleri faaliyetlerin zaman zaman doğa koşullarının etkisi ile zarar edebileceklerini deneyimleri ile bilmekte ve zaten bu bilinç/beklenti ile üretim kararı vermektedirler. Bu nedenle başta belirttiğimiz ayırım asıl olarak tam da bu bağlamda önemlidir. Bu taraftaki bir bozulma da yine çiftçi tarafından genellikle doğal karşılanmamakta, artık bu faaliyetin yeteri kadar karlı olmaması nedeni ile sürdürülmemesi gerektiği düşüncesine yol açabilmektedir. Bu önemli detayı vurguladıktan sonra Şekil 4.3. ve Şekil 4.4’te yer alan bozulmanın nedenleri açıklanmıştır.

4.1.3. Dış Ticaret Dengesi

Bilindiği gibi ekonominin daralma eğilimine girdiği dönemlerde genellikle kurdaki artışın da bir sonucu olarak (ihracatın daha ucuz, ithalatın ise daha pahalı hale gelmesi nedeniyle) dış ticaret dengesi tüm sektörlerde fazla verme eğilimine girmektedir. Tarımda da durum farklı değildir. Örneğin 2009 yılı böyle bir yıldır ve Şekil 4.5’te görüldüğü gibi dış ticaret fazlası ortalamasının üzerine bir artış göstermiştir.

Şekil 4.5. Tarımsal Dış Ticaret Dengesi

Kaynak: Anonim (2019a).

Bu iktisadi prensipten hareketle, 2018 yılının da tamamen kur avantajı bir dış ticaret fazlası dönemi olması beklenirdi. Çünkü Türk Lirası'nın örneğin ABD Doları karşısındaki 2018 yılı ortalama değeri, önceki yıla göre %32 oranında daha düşüktür. Yani 2018 yılında

USD/TRY kuru ortalama %32 gibi çok kuvvetli bir artış göstermiştir (çalışmanın devamında “TL’deki Değer Kaybının Tarım Sektörüne Etkisi” başlıklı bölümde bu konu çok daha detaylı olarak ele alınmaktadır). Ancak kura rağmen Şekil 4.6.’ da dış ticaret fazlasının önceki yıllara hemen hemen aynı kaldığı görülüyor. İhracatta önemli bir artış yaşanmadığı gibi ithalat da düşmek bir yana (çok küçük bir miktar da olsa) artmış görünüyor.

Kur avantajına rağmen (ki %32 civarında gerçekleşen kur artışı bu bağlamda ortalamanın çok üzerinde bir avantaj olarak kabul edilebilir) dış ticaret dengesinin değişmemiş olmasının asıl sebebi belli ürün gruplarında arz açığının yol açtığı ithalat zorunluluğu olmuştur. Bunu ürün grubu bazında dış ticaret verilerine bakarak açıkça ortaya koyabiliriz.

Çizelge 4.5. Ürün Gruplarına Göre Tarım ve Gıdada Dış Ticaret Verileri

Ürün Gruplarına Göre Tarım ve Gıdada Dış Ticaret (Milyon USD)						
Ürün Grubu	2016		2017		2018	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
Bitkisel Üretim	5,036	6,270	4,821	7,613	5,005	7,344
Hayvancılık	337	656	439	1,282	519	1,851
Ormancılık	24	116	27	91	33	89
Balıkçılık	414	56	451	58	486	51
Gıda ve İçecek	9,911	4,852	10,678	4,908	11,160	4,620
Toplam	15,723	11,949	16,416	13,953	17,203	13,956

Kaynak: (Anonim 2019 a).

Çizelge 4.5.’de görüldüğü gibi özellikle hayvancılık tarafında dış ticaret dengesinde önemli bir bozulma söz konusudur. Hayvancılık ithalatı 2018 yılında %44 oranında artmıştır. 2017 yılında ise %95 oranında artmıştır. Yani zaten yükselmiş olan bir ithalat verisi bu güçlü baz etkisine rağmen %44 oranında yüksek bir artış gerçekleştirmiştir. Böylece dengeyi olumsuz etkileyen en güçlü kalem hayvancılık olmuştur. Bunda arz açığı nedeniyle artan et fiyatlarını baskılamak için ithalat seçeneğinin giderek daha çok kullanılması etkili olmuştur. Zira BİM ve A101’de uygulanan düşük fiyatlı kıyım ve kuşbaşı satışı uygulamasının tamamen ithalat kaynaklıdır.

Bitkisel üretim tarafında çok keskin bir değişiklik olmamıştır; ihracat %3,8 oranında artarken, ithalat da %3,51 oranında gerilemiştir. Ancak ithalatın önceki yıl (2017) %21,42 oranında artmış olması da yine yüksek ithalat seviyesinin korunduğu anlamına gelmektedir.

Bu iki önemli grup (bitkisel üretim ve hayvancılık) özelinde dış ticaret verilerine baktığımızda; her ikisinde de oldukça yüksek bir dış ticaret açığı göze çarpmaktadır. (2018 yılın-

da bitkisel üretimde 2,3 milyar dolar, hayvancılıkta ise 1,3 milyar USD dış ticaret açığı verilmiştir).

Ormancılık ve balıkçılıkta ise oran olarak oldukça yüksek dış ticaret fazlası verilmesine rağmen bu kalemlerin dış ticaret hacmi toplam içinde çok küçük paya sahip oldukları için tarımsal dış ticaret dengesine önemli bir katkıları olmamıştır. Zira ikisi birlikte, toplam tarım ve gıda grubu dış ticaret hacminden ancak %2 oranında pay alabilmektedir.

Asıl olarak dengeyi açık vermektan kurtaran kalem gıda ve içecek grubudur. 2018 yılında bu grubun ihracatı %4,8 artarken ithalatı sabit kalmıştır. Ancak bu grubun ağırlığı (toplam içindeki payı) çok yüksek olduğu için dış ticaret dengesinin önceki yıla göre diğer kalemlerdeki bozulmanın tamamını karşılamaya yetmiştir.

Sonuç olarak tablonun verdiği uyarı; başta hayvancılık olmak üzere temel tarımsal ürünlerde bir bozulmanın giderek daha çok hissedilir hale geldiğidir. Sorunun ihracat daralmasından çok ithalattaki artıştan kaynaklanıyor olması da üretim daralması konusunda bir sinyal olarak görülebilir. Diğer yandan ham tarımsal ürün yerine, işlenmiş ürün (haliyle de ham tarımsal ürünlere göre nispeten yüksek katma değerli ürün) ihracatı için pazar yaratabilmiş olmak tablonun olumlu tarafıdır.

2019 yıl için duruma baktığımızda ise benzer eğilimin değişmesine yol açacak herhangi bir gelişme bulunmamaktadır. Ancak bu noktada bir konuya özellikle değinmek gerekir. İhracatta Rusya pazarının uçak krizi sonrası uygulanan ambargonun peyderpey kaldırılmış olması ile Ortadoğu'daki sorunlar nedeni ile gıda ihracatının (özellikle kanatlı tarafı için) daraldığı 2016 yılından sonra bu sorunların etkisini giderek yitirmesi ile kaybedilen ihracat 2017 ve 2018'de yeniden kazanılmıştı. Bu bölgelere yapılan ve belirtilen sebeplerle yitirilen ihracat ürün bazında incelendiğinde 2018 yılı itibariyle eski seviyelerine ulaşmış olduğu görülmektedir. Dolayısıyla 2019 yılında bu tür bir "teknik engellerin kaldırılması ile geri kazanılacak pazar" faktörü etkili olmayacaktır. Bu nedenle bu bölgelerin Türkiye'den satın aldıkları ağırlıklı grup olan yaş meyve-sebze ile kanatlı ürünleri için dış ticaret açığı açısından tablo biraz daha bozulabilir. Henüz açıklanmış olan Ocak 2019 verilerinin önceki yılın aynı dönemine göre durumunu gösteren Çizelge 4.6'da de bu etki açıkça görülmektedir.

Çizelge 4.6. Tarım ve Gıda Grubunda Dış Ticaret Dengesi

Tarım ve Gıda Grubunda Dış Ticaret Dengesi (Milyon USD) (Ocak 2018 - Ocak 2019)									
Ürün Grubu	İhracat Dolar		İhracat Değişimi (%)	İthalat Dolar		İthalat Değişimi (%)	Denge		Denge Değişimi (%)
	2018	2019		2018	2019		2018	2019	
Bitkisel Üretim	482	468	-2.90	808	554	-31.44	- 326	86	-73.62
Hayvancılık	45	45	0.00	159	79	-50.31	- 114	34	-70.18
Ormancılık	3	2	-33.33	9	6	-33.33	- 6	4	-33.33
Bahkçılık,	50	55	10.00	5	3	-40.00	45	52	15.56
Gıda ve İçecek	908	893	-1.65	447	357	-20.13	461	536	16.27
Toplam	1,487	1,463	-1.61	1,428	1,000	-29.97	59	463	684.75

Kaynak: Anonim (2019a).

Çizelge 4.6.' da Ocak'18 – Ocak'19 kıyaslaması yer almaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta; iki dönem arasında çok kuvvetli bir kur etkisi olduğudur. Ocak 2018'de 3,77 TL olan dolar kuru, Ocak 2019'da 5,37 TL'dir. Yani %42 oranında daha yüksektir. Gıda ve içecek tarafındaki dış ticaret fazlasındaki artışın (%16,2) en önemli sebebi de budur. Bu kalemdeki artışa bağlı olarak da Ocak 2019'da toplam tarım ve gıda dış ticaret dengesi Ocak 2018'e göre yaklaşık 6 kat daha yüksek bir fazla vermiştir. Ancak eğer kurda bir değişme olmazda bu etki yıl ortasına doğru geçerliliğini yitirecek hatta yılın ikinci yarısında tersine dönecektir. Bitkisel üretim ile hayvancılık kalemlerinde ise önceki paragrafta belirttiğimiz nedenle, üstelik de son derece kuvvetli bir kur etkisine rağmen, %70'ler civarında artan bir dış ticaret açığı söz konusudur. Sonraki aylarda, kur etkisinin de yitirilmesi ile bu kalemlerdeki artışın çok daha yükselmesi gıda ve içecek grubundaki fazlanın ise azalması kaçınılmazdır.

4.2. Tarımsal İşletmelere Ait Özellikler

Üretim faktörlerinden tüm ölçülerde işletmeler gerektiği şekilde yararlanmaktadır. Bu faktörleri arazi, emek, girişimcilik ve sermaye olarak adlandırabiliriz. Ürünlerin özelliği ile bu faktörler ile doğru orantılıdır. Sanayi sektörünü ele alırsak sermayenin bu sektörde öncelikli olduğunu fakat hizmet sektöründe ise ilk etkenin girişimcilik olduğunu gözlemleyebiliriz. Tarım da ise bu sektörlerden farklı olarak emek, arazinin yapısı ön plana çıkan faktörler olarak izlenmektedir. İfade edilen faktörlerin yapıları ve özellikleri tarımsal faaliyet gösteren

işletmelerin finansman ihtiyaçlarında önemli bir rol oynamaktadır. Tarımsal faaliyet gösteren işletmeleri dört ana başlık altında toplayabiliriz.

- **Kuruluş ve organizasyon açısından:** Tarım işletmeleri ağırlıklı olarak aile içi kurulan ve sürdürülen işletmelerdir. Aile bireyleri temel gereksinim ihtiyaçları olan gıdayı karşılamak için farklı bir çaba sarf etmektedir. Bu yapının diğer işletmelerden farkını ortaya koymaktadır. Bilindiği üzere işletmelerde karlılık ikincil bir amaç olup genellikle miras yoluyla geçiş sağlamaktadır.

- **Üretim ve tedarik zinciri açısından:** Temel girdiler olan gübre, ilaç, işçilik, tohum bilindiği gibi işletmenin içerisinden karşılanmaktadır. Bu ürünlerin yapısı ve özelliklerinin farklılık göstermesi ile birlikte, doğa koşullarının da azımsanmayacak oranda etkisi geliri sürekli kılmaktadırlar.

- **Pazarlama açısından özellikleri:** Doğa koşullarının farklılık göstermesi sebebiyle ürünlerde verimlilik değişkenlik göstermektedir. Doğal koşulların payının yüksek olması sebebiyle hasat dönem ve süreleri her zaman farklılık göstermektedir. Buda verimliliği etkilemektedir. Ürünlerin ambalajlanması, ulaşımı, depolanması ve korunması ciddi maliyet kalemleridir. Bu sebeple tarımsal işletmelerin kısa dönem arz elastikiyetleri düşük kalmaktadır. Bu ürünlerin tamamına yakını temel ihtiyaç maddesi olmasından dolayı talep elastikiyetleri de düşük orana sahiptir. Organizasyon yapısını iyi şekillendirmemiş tarımsal ürün pazarında arz değişimleri ciddi fiyat dalgalanmalarına sebebiyet vermektedir.

- **Sermaye yapısı özellikleri:** Tarım işletmeleri diğer sektörlerle oranla kendi sermayesini daha yüksek tutmaktadır. Bu yapıda karlılığın önemli ölçüde düşmesine sebep olmaktadır. Tarımsal ürün pazarlarının daha etkin düzenlenmesi için sübvansiyon ve dış yardıma ihtiyaç duyulmaktadır.

İfade ettiğimiz bu özellikler tarım sektörünü, diğer sektörlerin tahammül etmek zorunda olmadığı pek çok düzensizliği de beraberinde getirdiğini göstermektedir. Finansmanına etki eden unsurlar da bu sektörde farklılık göstermektedir.

4.3. Finansman ve Tarımsal İşletmelerde Finansman

Bu başlıkta finansman konusu ele alınacaktır. Tarım dışında faaliyet gösteren işletmeler ile tarım işletmelerinin finansman ihtiyacı ve yapısı açıklanmıştır. Amaca uygun olarak finansman tanımları verilmiş, finansmanın prensipleri, işlevleri, vadeleri, türleri ve kaynak yapısı, süresine göre ihtiyaçlar ve finansman çeşitleri tetkik edilmiştir.

4.3.1. Finansman Tanımı, İşlevleri ve Prensipleri

Tarım dışı ya da tarım işletmesi olsun bu tür işletmelerin temel işlevleri pazarlama ve üretimdir. Bu iki işlev zamanla işletmelerin temel başarısının üzerinde etkisinin yeterli olmadığı anlaşılmış bunun yanında iyi bir finansman fonksiyonunun da eklenmesi gerektiği açıkça belirtilmiştir. İyi bir performans elde edebilmesi için bu fonksiyonların bir bütün olarak algılanması gerektiği ve önemli bir role sahip olduğu çıkarılmıştır(Çetin 2008). Karma ve kapitalist düzenlerde paranın rolü büyüktür. Çünkü işletmelerin kurulması ve faaliyetlerinin süreklilik arz etmesi için para en önemli faktördür. Sosyalist ekonomilerde gerçek aynıdır.

Faaliyetlerini sürdüren işletmelerde finans yöneticilerinin ana işlevi, işletmelerin ihtiyaç duyduğu kaynakları ve fonlamaları uygun koşullarda ve doğru zamanlarda temin etmek, sürekliliği ve karlılığı hedef olarak yaratılan faaliyetlerin sonuçlarını takip etmektir. Doğru zamanlarda temin edilen, uygun koşullar sağlandığında yaratılan fazla fonlama ve karları doğru alanlara kullanarak büyümeyi tetikleme ve sürekliliği devam ettirmesidir. Akılcı bir politika izlemesidir. Bu fonksiyonların aklımıza gelecek tüm işletmeler için gerçekçiliği aynıdır. Finans yöneticilerinin temel uğraşı hep bu yönde olmaktadır. İşletmeler her bilanço döneminde karda olamayabilir. Aynı zamanda zararda da olmayabilir. Bu neticeler ile harmanlanmış akılcı politikaya yöneticilerin sahip olması beklenmektedir. Doğru kaynak, doğru fonlama ve doğru kararlar işletmelerin yaşam sürelerini uzatmaları birinci önceliktir. Örneklendirme yaparsak, firmaların bazı dönemlerde nakit fonları fazla olur, bazı dönemlerde ise stoklarının fazlalığı göze çarpmaktadır. İşletme stoklarını eritemediğinde satıp nakde çeviremediğinde, aynı zamanda tahsil kabiliyetini yitirme yoluna girmiştir. Kabiliyetin yitirilmesi yeni hammadde alımında da nakit ihtiyacı doğuracaktır. İşletme giderleri için yapılacak sabit harcamalar için yeterli nakit döngüsü de ortadan kalkabilir. Bazı dönemlerde firmanın hayatta kalması için yapılması gereken şey, yatırımlar olacaktır. Yeterli seviyede kaynak ayrılmamış ve bilanço kalemleri kötüye giden işletmeler olumsuz etki görmektedirler. Bunlar iş hayatının yadsınamaz gerçeği ve doğal yapısıdır (Sarıaslan ve Erol, 2008, s. 97).

Dilimizde ve finans piyasalarında işletmeler için finansmanın tanımını şu şekilde görebiliriz “İhtiyaç duyulan fonların uygun şartlarda sağlanması ve etkin bir şekilde kullanılmasına ilgili faaliyetler” diye tanımlanabilir (Mucuk 2008). İşletmenin hangi vadelerde yatırım yapacağını kararının verilmesi önem arz etmektedir. Kısa ya da uzun vadelerde yapılabilir. Nakit yönetim planlarının iyi belirlenmesi, sermaye bütçeleme kararları ve net işletme sermaye

yesinin doğru yönetim planlarını çözmeye çalışmasını doğru finans tanımı olarak görebiliriz. Bazı durumlarda mali yönetim olarak ta ifade edilen finansman yönetimi, kurumsal finansman, iş finansmanı olarak da tanımlanabilir. Bir işletme içinde karar verme mekanizması kredi, nakit döngünün kurulması, diğer işletmelerden ve finans kaynağı sağlanan bankalardan borçlanma, bunların tamamı olarak ta ifade edilebilir(Peterson 2003). Finansman, kısaca işletmelerin yaşam sürelerinin uzaması, çalışma hayatlarının doğal döngüsünün bozulmadan sürdürülebilmesi için gerekli olan parasal kaynak olarak ta gösterebiliriz.

Çeşitli sebeplerden dolayı finansman ihtiyacı doğabilmektedir. Bu ihtiyaçlara, kaynakların kullanım yeri ve süresine göre kısa, orta, uzun vadelerde yatırımlar gerçekleştirilebilir. Finansman ihtiyaçları farklı dönemlerde olmalıdır. Doğrusu da bu olacaktır. Vadelerin doğru kullanılması yaşam sürelerini uzatacaktır(Sarıaslan ve Erol, 2008).

İşletmelerin ihtiyaç duyduğu finansman ihtiyacı en uygun şekilde gerçekleşmelidir. Bu görev sahip olunan ve alınan fonların etkin kullanılmasıyla devam etmektedir. Geçmişten günümüze bu modellerle alakalı birçok değişiklik yaşanmıştır. Önceki dönemlerde finansman fonksiyonu muhasebenin tutulması ve finansal raporların ve analizlerin düzenlenmesi ile sınırlıydı. Şimdi ise finansal plan ve raporların hazırlanması işletmeler için yeterli değil. Çünkü sağlanacak fonların rasyonel kullanım yeri, İşletme varlıklarının verimli ve etkin kullanımı, işletmelerin faaliyetlerinin bağımsız denetimciler tarafından denetlenmesi ve değerlendirilmesi, firma faaliyetlerinin her evresinde doğru karar vermek için kullanılan temel prosedür haline gelmiştir.

Diğer sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe faaliyeti devam eden tarımsal işletmelerin gayeleri arasında, karlılık, süreklilik ve devamlılık sağlamak başlıktır. Sosyal ve ekonomik fayda yaratmakta yer almaktadır. Tarım işletmeleri de diğer işletmeler gibi bitkisel ve hayvansal ürünlerin stok ve tedariklerini gerçekleştirmek, üretim sağlamak, pazarlama, dağıtım ve lojistik planlamasını yapmak, kar sağlamak, işletme fonksiyonlarını yerine getirebilmeleri ve üretimlerini devam ettirebilmeleri için işletmelerini finanse etmek zorundadırlar.

Tarımsal faaliyette bulunan işletmelerde, teknolojinin kullanımı, pazarlama yapısını gerçekleştirmek, girdilerini temin etmek, doğru üretim için gerekli yatırımların yapılabilmesi için kaynak bulmak ve işletme sermayesi sağlamak zorundadır. Fakat tarımsal faaliyet gösteren işletmelerde sermaye devir hızının küçük olması, tarımsal faaliyet gösteren işletmelerin küçük aile işletmelerinden oluşması, üretimin doğal yollara bağlılığı, tarım alanlarının yapısının farklı olması, ürünlerin yılda tek seferde hasat edilmesi, girdi rakamlarının yükselmeye dolayısıyla diğer işletmelere göre daha fazla öz sermayeye kullanım ihtiyaçları olmaktadır.

Kendini fonlayamayan tarımsal faaliyet gösteren işletmeler ise yabancı kaynak kullanmak koşulu ile işlerini fonlama ve devamlılık sağlamaktadır. Üreticinin nakit döngüsüne uygun olmayan finansman modelleri tarımsal işletmelerin günden güne bilançolarının erimesine, faiz yükünün yüksek olmasından dolayı, ezilmelerine, topraklarının ve ekipmanlarının ellerinden gitmesine neden olabilmektedir.

Finansman işlevinin kapsamına giren konular ise; finansal planlama ve analiz, işletmeler için gerekli desteklerin yapılması, sermaye yapıları, yatırım planları, finansal analiz, denetim, kar dağılımı gibi konular finansman fonksiyonunun kapsamına girer(Alpugan ve ark.1995). Finansman işlevinin çalışma alanları aynı zamanda bir işletmenin finans-man yöneticisinin görevlerini oluşturmaktadır.

4.3.2. Finansman Prensipleri

Finansal yönetiminin başarılı sonuçlanması için temel prensiplerin yerine getirilmesi zorunludur. Bu prensipleri aşağıda sıralayacağız (Çetin 2008).

Stabilite Prensipleri: Değişen yapıda olan piyasa koşulları, karşılaşılabilecek taleplere ayak uydurması, rekabetçi olması, kendini piyasada konumlandırma ve bu konumlandırma sonrasında oluşacak koşulları yeniliklerle desteklemesi ve ayak uydurması zorunludur. İşletmelerin değişkenlik gösteren piyasa koşullarında, özellikle al sat piyasalarına kolayca uyum sağlaması ve rekabet ettiği diğer işletmeler arasında stabilitesini koruması şarttır. Tarımsal faaliyet gösteren işletmelerde de dayanıklı olmak ve çağın gereklerine ayak uydurmak zorunludur. Piyasadan gelecek taleplerin yapısına göre üretim yapmak, sermayesini doğru kararlar ile arttırarak işletmelerin finansmanını yönetmeleri önemlidir. Mevcut piyasa koşullarında ayakta kalabilmek, rekabetçi anlayıştan vaz geçmemek için dekar başına en yüksek verimi, iyi bir finansal analiz, programlama ve planlama ile sağlayabilecektir. Kulaktan dolma bilgilerin haricinde matematiksel faktörlerinde ön plana alınması önem taşımaktadır.

Likidite Prensipleri: Piyasada varlığını sürdüren işletmelerin, ekonomik faaliyetlerini tam olarak yerine getirmesi, büyüme ve güvenilirliğini kabul ettirmesi için, sorumluluğu dahilinde olan mali yapısını korumalı, borçlarını karşılayabilecek pozisyonda olmalıdır. Kalıcı ve hayati fonksiyonlarını yerine getirebilmek için en önemli kavramlardan olan finansal durumunu optimum likidite seviyesinde tutması gerekmektedir. Bu yapı firmayı kalıcı halde tutacaktır. İşletmelerin tarım dışında da ve tarımsal piyasalarda var olması borç-öz kaynak matrisini optimum düzeyde tutmasını sağlamalıdır. Tüm borçlülüğünü ödeyebilecek veya borçlarını refinance edecek durumda olan işletmeler piyasaya daha kolay uyum sağla-

maktadırlar. Koşullarını yerine getirecek olan bu işletmeler rahat şekilde firmalarını sürdürülebilir hale getirirler. Borçlarını zamanında ödeyemeyen işletmeler ise daha fazla yabancı kaynak kullanma ihtiyacına sahip olurlar ve bu ihtiyaç sermayelerinin erimesine, giderek azalmasına sebebiyet verir. Özellikle tarımsal işletmelerde ihtiyacın bu yönde karşılanması öz kaynak devir hızının düşük olmasına akabinde de likiditenin de azalmasına neden olur.

Rantabilite Prensibi: Piyasada varlığını yürüten ve sürdüren işletmelerin, ekonomik faaliyetlerini tam olarak yerine getirmesi ve kalıcı olması için diğer bir etken ise yüksek rantabilitenin sağlanmasıdır. Rantabilite, işletme karının işletmede kullanılan sermayeye olan oranı olarak ifade edilir. İşletme faaliyetleri için yeterli seviyede veya düşük nakit yapısı ile en yüksek karlılığın sağlanmasıdır. Az yem ile beslenen bunun karşılığında da çok süt veren ineği burada örneklendirebiliriz. İşletmelerin rantabilite seviyelerinin yüksek olması, tarımsal faaliyet gösteren işletmelerde önem arz etmektedir. Verimin yüksek olduğu ürünü, en az maliyet ile karşılamak ve bunu yaparken de teknolojik açıdan destek almak ve bu destekler ile paralel yatırımların hayata geçirilmesi iyi bir finansal yöntem olacaktır. Bu durumda tarımsal faaliyet gösteren işletmelerin mali yapısını iyi bir finansal planlama ve analitik yöntemlerle gerçekleştirilmeleri gerekmektedir. Tarımsal işletmelerin karlılık oranlarının yüksek olabilmesi için ürettiği ürünlerin girdi fiyatlarının düşük olması ve piyasa fiyatlarının tahmin edilebilir seviyelerde olması gerekmektedir. Aksi durumda tarımsal işletmelerin karlılık oranlarını da arttırmaları mümkün olmayacaktır.

4.3.3. Finansman Türleri

İşletmelerin her daim ihtiyaç duyduğu parasal kaynaklar, sermayenin yapısına göre finansman modelleri ve sürelerine göre finansman türleri olarak iki grupta özetlenebilir.

4.3.3.1. Sermayenin Kaynağına Göre Finansman Türleri

İşletmelerin fonları ihtiyacını karşıladığı yerlere göre finansman türleri, öz kaynaklarla finansman, yabancı kaynaklarla finansman ve oto finansman olarak üç şekilde özetlenebilmektedir.

- **Öz Kaynaklarla Finansman**

Yeni bir işletme yaratarak faaliyete geçirmek isteyen kişiler veya kişilerin, kendi kişisel edinimlerinden ayırarak işletmede kullanılmak üzere verdikleri maddi ve maddi olmayan varlıklar söz konusu olacaktır. Bu yapı işletmenin öz kaynaklarını oluşturmaktadır. Bir işletmenin kurucuları veya sahipleri, gerek kuruluş aşamasında, gerekse ileriki tarihlerde sermaye

artırımına gidebilir. Ya da karların dağıtılmayarak şirkete fon tahsis edilmesi de söz konusu olabilir. Buna öz kaynaklarla finansman denir (Mucuk 2008). Tüm işletmeler için öngörülen ve en uygun finansman modeli öz kaynaklarla finansman sağlamaktır. Öz kaynakları ile finanse edilen işletmeler, yabancı kaynaklardan buldukları ilave kaynakları işletme içerisine aktarmakta ve diğer işletmelere oranla daha hızlı büyümektedir.

Tarımsal faaliyet gösteren işletmelerde ise öz kaynak devir hızının düşük yapıda olması işletmeleri zorlamaktadır. Girdi fiyatlarının yüksek olması ve küçük aile işletmelerinin tarım faaliyetleri sürdürmesi, ülkemizde parçalı arazinin çok olması tarımın öz kaynaklarla finansmanını düşürmektedir. Bu tarz işletmelerin kendi kendilerine yetebilmeleri sadece devlet destekleri ile olmaktadır. Devlet desteklerinin yeterli seviyede olmadığı durumlarda ise işletmeler yeni arazi alımına gitmek yerine mevcuttaki arazilerin satışını yaparak yatırım yapma durumuna gelmektedirler. Bu nedenle tarımın devlet tarafından daha fazla desteklenmesi, ürün, finans ve satış destekleri ile kendilerine yeter hale gelmesini sağlayacaktır.

Öz kaynaklar ile sağlanan finansmanlar işletmeye; sabit yük getirmez. Vadesi yoktur. Bu işletmelerde sürekli bir sermaye akışı olur ve işletmelerin kredibilitenin yükselmesini sağlar. Kredibilitenin artması güvenliğini artırır, işletmenin itibar ve piyasa bilgisini yükseltir. İşletmeler olumsuz senaryolar yaşadığı dönemde dönemlerde kendi sermayesini kullanarak dar boğazlardan kurtarabilir.

• **Yabancı Kaynaklarla Finansman**

İşletmenin kurulması veya ticari faaliyetlerinin devamlılığını sağlarken üçüncü kişilerden almış olduğu, belli bir zaman sonrasında geri ödenmek zorunda olduğu kaynaklar toplamı yabancı kaynaklar olarak nitelendirilmektedir. İşletmeler sermayesine duydukları ihtiyaçlarının bir kısmını işletme dışından borçlanma ile sağlamaktadır. Bu bağlamda sağlanan yabancı kaynaklar, öz kaynaklardan farklı olarak sürekli kullanılabilir. Borcun geri ödeme zamanı bellidir. Dolayısıyla yabancı sermayenin likidite derecesi öz sermayeye göre daha düşüktür (Çetin 2008).

Tarımsal işletmelerin sermaye devir hızının düşük olmasının temel sebepleri bulunmaktadır. Bunlar; doğa koşullarına bağımlılık, küçük işletme yapısının bulunması, girdi fiyatlarının realize edilememesi ve yükselmesi, verimlilik, teknolojiyi takip etme ve yenileme, uluslararası standartlara ulaşabilmek gibi nedenlerden oluşmaktadır. Kendilerine yetemeyen işletmeler yabancı kaynak kullanmak durumunda kalır. Ülkemizde tarımsal işletmelerin finansman yapısının genellikle yabancı kaynaklara bağlı olduğu görülmüştür. Çünkü devletin

tarıma verdiği destek belli seviyededir. Tarımsal işletmeler işlerini çevirebilmek ve sürekliliğini sağlamak, modernizasyona sahip olabilmek için sürekli dış finansman desteğine ihtiyaç duymaktadırlar.

Yabancı kaynaklardan finansman ödeme sürelerine göre (Şimşek 2003);

- **Kısa vadeli yabancı kaynak sermayesi;** Kısa vadeli finansmanların sıklıkla kullanıldığı alan işletme sermayesi ve özellikle de alacaklar ve stokların finansmanıdır. Kısa vade de yabancı kaynak sermayesi, bir yıl ya da daha az süreli olarak işletme sermayesi ihtiyacının karşılanmasında kullanılır. Kısa vadeli finansmanı kullanırken, mevsimlik dalgalanmaları ve işletmenin satış hacmini, iş hayatındaki iniş ve çıkışları, önceden kestirilemeyen değişkenlere (grev, kötü hava koşulları, politik yapılanmalar v.b.gibi) dikkat edilmelidir. Ekim dönemlerinde ise girdi temini için kullanılan tarımsal krediler olmaktadır. Aynı veya nakdi olarak kullanılabilirler. Kamu ve özel tarımsal işletmelerde kısa vadeli krediler vadesinin dışındaki faaliyetlerde kullanıldığında, beklenen getirinin uzun, kredi vadesinin kısa olması nedeniyle sorunlar oluşturabilmektedir. Nakit döngüde sapma meydana gelmektedir. İşletmeler aldıkları kısa vadeli kredileri, uzun vadede getirisi olacak bir yatırımda kullandıklarında, kredi vadesi geldiğinde ödenmesinde zorlukla karşılaşabilecektir (Baloğlu 2009). Ödeme süresinin kısa olması, genellikle çiftçilerin gelir elde ettiği hasat dönemlerine denk gelmektedir. Bu dönemlerde oluşabilecek riskler işletme sahiplerini zor duruma düşürebilir ve tarımdan uzaklaşmasına neden olur.
- **Orta vadeli yabancı kaynak sermayesi;** Ülkemizdeki uygulamalarda orta vadeli yabancı kaynak bir ile beş yıl arasında kabul görür. Tarımsal üretim için büyük önem arz eden sulama sistemlerinin kurulması ve amortismanı, üretim sağlayan fidelik ve fidanlık düzenlemeleri, damızlık hayvan alınması ev yetiştiriciliği, makine ve teçhizat için gerekli finansmanın sağlanması, arazi alımları orta ve uzun vade de kullanılan kredilerdir. Kredilerin geri ödenmesinde sorun yaşanmaması için kredinin verimli olarak kullanılacağı sürenin kredinin geri ödeme vadesinden kısa olması gerekmektedir.
- **Uzun vadeli yabancı kaynak sermayesi;** Ülkemizde geri ödeme süresi beş yıldan fazla olan kaynakları ifade eder. İşletmelerin makine, arazi, bina, teçhizat gibi duran varlıkların öz sermaye yada uzun vadeli kredilerle finanse edilmesi gerekir. Ülkemizde uzun vadeli finansmana kısa süreli finansmandan daha seyrek olarak rastlanmaktadır. Genel sebepleri arasında uzun vadeli kredilerde gayrimenkul ipoteğinin istenmesidir. Kredi alacak kişinin bu sebepler ile kısa vade de kredi talebi daha sık olmaktadır. Doğru bir yöntem değildir.

Tarımsal işletmelerin finansmanında yabancı kaynak kullanımı tarımsal işletmeleri faiz yükü karşı karşıya getirmektedir. Bu nedenle yabancı kaynakların vadelerinin uzun süreli olması ve faiz oranlarının diğer kredi türlerine göre bir nebze daha düşük olması gerekmektedir. Faizlerin sürekli değişkenlik göstermesi ve genel konjoktörün durumu, devletin tarımı daha fazla desteklemesi ile daha iyi neticelenecektir. En fazla kredi kullanımı alet ekipmanların finansmanın da görülmektedir. Devletin, %50 hibe olarak verdiği krediler tarımda makineleşmeyi ve modernizasyonu arttırmaktadır. Kişisel ilişkilere dayanarak kredi alınmamalıdır. Hibe olarak verilen kredilerin de belli bir standartının olması gerekmektedir.

- **Oto Finansman**

Oto finansman, kendi kendini finanse edebilmek anlamına gelmektedir. İşletmenin faaliyetleri sonucunda oluşturduğu karların, tamamının veya bir kısmının, gerek yasal, gerekse işletme yönetiminin zorunlu kıldığı nedenlerle tamamının dağıtılmayarak işletmede bırakılması yolu ile sermaye ihtiyacının karşılanması olarak tanımlanabilir. Bu yöntem ile sermaye kazanımındaki güçlükler, sermaye maliyetlerinin arttığı dönemlerde rahatlama yaratacaktır. Bu türde alınan finansman maliyeti, öz kaynak ve yabancı kaynak finansmanı ile ilişkilendirildiğinde daha ucuz olacaktır (Can ve ark. 2004). Tarım dışı sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerde, oto finansman tarım işletmelerine göre daha çok uygulanmaktadır. Tarımsal faaliyet gösteren işletmelerin, yeterlilik oranının düşük olması, oto finansmanı engellemektedir. Çünkü tarımsal işletmelerin çoğu bir sonraki bilanço dönemine borçlu girmektedir. Girdi fiyatlarındaki artışlar bunun temel sebebi olmaktadır. Oto finansman oranını artırmanın yolu ise, tarımsal işletme ölçeklerinin büyütülmesi, örgütlenmenin artırılması ve girdi fiyatlarının düşürülmesi ile gerçekleşecektir. Bu bağlamda tarımsal işletmeler yabancı kaynaklarla finanse edilmekten uzaklaşacak ya da doğru kullanılacak anlamsız, faiz yükü altında ezilmeyecektir.

Ülkemizde tarım işletmelerinde oto finansman uygulanması oldukça azdır. Bunun temel nedeni, vade yapılarının kısa olması, kredi modellerinin ve finansal okuryazarlığın bilinmemesi, girdi fiyatlarının yüksekliği, genel maliyetlerin içinde önemli bir paya sahip olmasıdır. Bilginin azlığı maliyeti arttırmaktadır. Devlet üreticileri korumuş, önceki yıllarda yaşanan fiyatların düşmesi ve sağlanan Pazar desteği ile pazarlama sorunlarını ortadan kaldırmıştır. Bahsettiğimiz nedenlerden dolayı, üreticilerin ürettikleri ürünlerden elde ettikleri gelirlerle, almış oldukları finansman borçlarını çevirmesini zorlaşmış, dolayısıyla oto finansmanı oldukça zor hale getirmiştir.

4.3.3.2. Zamana Göre Finansman Şekilleri

İşletmelerin sürelerine göre sağladıkları finansman şekillerini iki başlık altında inceleyebiliriz. “Bir defa yapılan finansman” ve “devamlı yapılan finansman” olarak açıklamaları incelendiğinde;

- **Bir Defa Yapılan finansmanlar**

Üretim faaliyetlerine bağlı olmayan, yatırım için bir defa yapılan ve ilerleyen üretim dönemlerinde devamlılık arz eden finansman şeklidir (İnan 2006). Mevcut binaların yenilenmesi veya genişletilmesi, makine ve ekipmanların modernizasyonun yapılması veya teknolojinin geliştirilmesi, birikmiş ya da ödemesi yapılmamış kısa vadeli borçların uzun vadeli borca refinanse edilmesi gibi işlemler için yapılan uzun vadeli finansmanlardır. Ayrıca tarımsal işletmelerin iştirakleri olarak sayılan Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri, Sulama Kooperatifleri v.b. gibi kooperatiflere yapılan katılımlarda bir defa yapılan finansmanlara örnek gösterilebilir.

- **Devamlı Finansmanlar**

İşletmelerin ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirdikleri süre içinde tekrar eden ihtiyaçlarını karşılaması için yapılan finansmanlardır. Bu durum süreklilik arz ettiği için aynı zamanda bu finansman çeşidine periyodik finansman da denilmektedir (Çetin 2008). Bu finansman tarımsal işletmelerde kullanılan gübre alımı, tohum, akaryakıt v.b. gibi giderlerin, satın alınabilmesi için, ekipman ve aletlerin, tarımsal faaliyet için kullanılan araçlarının bakım onarımları için kullanılan kısa süreli finansman şeklidir. Devamlılık arz eder ve kısa süreli kullanılır.

Tarımsal faaliyet yürüten işletmelerde üretim dönemi boyunca kullanılan girdi kullanımını ancak üretim dönemi sonunda hasat ile elde edilen gelirle karşılanmaktadır. Sağlanan girdi ile elde edilen gelir arasında ki marjın az olması tarımsal işletmeleri kaynak arayışına itmektedir. Sermaye yapısı düşük olan işletmelerin yabancı kaynak ihtiyacını da bu doğrultuda arttırmaktadır. Devamlı finansmanda, krediye olan ihtiyaç bazı üretim çeşitleri hariç olmak üzere genellikle üretim dönemi ile başlar, hasat ve harman devresinde sona erer.

4.3.3.3. Tarım Kredilerinin Diğer Kredilerden Farklı Yönleri

Tarım sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin sosyoekonomik durumu ile sektörün kendine özgü yapısı, tarım kredilerinin değerlendirilmesinin diğer sektörlerle oranla farklı olmasına sebebiyet verir. Diğer sektörlerden farklı yaklaşımlara burada ihtiyaç duyulur. Sektörü diğer sektörlerden ayıran unsurları aşağıda inceleyebiliriz.

- Kredi taleplerinde başvuranın güncel durumunu gösteren maaş bordrosu, bilanço, gelir gider tablosu, hesap özeti gibi mali kayıtları yoktur.
- Ödemesiz dönem talepleri, diğer sektör taleplerine göre daha uzun olmaktadır.
- İpotek olarak sunulmak istenen kayıtlı arazilerin dışında, gayri resmi tarımsal alanlarda bulunmaktadır.
- Doğal afetler önemli ölçüde etkindir.
- Tarım Sigortası (TARSİM) düzenleme ve hasar ödeme tarihleri farklı olup. Bölge ve ürüne göre değişkenlik göstermektedir.
- Ürünlerin dayanıklılık süreleri de farklıdır. Depolanmaya uygun olmayan ürün yetiştiriciliği olup tüketimin hızlı olması gerekmektedir.
- Ürünlerin, farklı üretim bölgeleri arasında oluşumu büyük farklılıklar görülebilmektedir.
- Ürünlerin çeşitlerinin, bölgenin ve ekim, hasat tarihlerinin farklı olması.
- Üretilen ürün veya hizmetin, bedelleri ülke geneli ve dünyada piyasasında önemli ölçüde değişkenlik gösterebilmektedir.
- Küçük üreticiler sektörün önemli bir bölümünü teşkil eder ve kırsal kesimde yaşaması nedeniyle, bu üreticilerin kredilendirme ve kredi süreçleri de diğer sektörlerle göre farklılık göstermektedir.
- Yeterli sayıda arazi değerlemesi yapacak kalifiye iş gücünün olmaması, ekspertizlerin sayısı olarak yetersiz kalması.

5.DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE TARIMSAL FİNANSMAN

5.1.Bazı Dünya Ülkelerinde Tarımın Finansmanı

Sermaye yapısı konusunda problem yaşayan tarım kesiminin nasıl finanse edileceği son elli yılda sürekli tartışma konusu olmuştur. Tarımın GSMH ve istihdam içindeki payını düşmesi ile birlikte tarımsal ve kırsal kalkınma projelerinde tarım hep geri planda kalmıştır. Tarım sektöründe liberalleşme ile birlikte sübvansiyonlu faiz oranları, kredi programlarının kontrolünün yeniden gözden geçirilmesi ve kamu sermayesi ile oluşturulan tarımsal kalkınma bankalarının yapısının yenilenmesi ve hizmet kodlarının tekrar yapılandırılması gündemdedir.

Gelişmekte olan ülkelerde uzmanlaşmış tarımsal bankaların kurulmasının ve olmasının ilk nedeni, ticari bankaların tarımın finansmanında yer almamasıdır. Piyasaların liberilizasyonu, koşulların daha uygun olması, tarıma yönelik ticaret paketlerinin gelişmesi, küresel ve bölgesel ticaret anlaşmalarının var oluşu, tarım sektörünün artan karlılığı, tarım bankalarının, 'özelleştirme, yapısal uyum programları ve mali sektör reformu' kapsamında, yeniden yapılandırılmalarını veya işlemlerinin durdurulmasını gerektirmiştir.

Gelişmiş ülkelerde tarım sektöründe faaliyet gösteren bankalar, aslında tarımsal kalkınma/kooperatif bankalarıdır. Bunlar, müşteriye ulaşmada alternatif yöntemleri, tarım dışındaki müşterilere uygun farklı ürünler tasarlamayı, farklı kredi değerlendirme kriterlerini, tarım dışındaki kalan kişilere yakınlaşarak zaman içinde faaliyet alanlarını değiştirmiştir. Faaliyet alanlarını bu yönde geliştirmişlerdir. AB üyesi ülkelerde 2006 yılı verilerine göre tarımsal kooperatifler girdi alımının %55'ini, pazarlamanın %65'ini ve dış ticaretin %50'sini finanse etmişlerdir. Bu bankaların tamamı başlangıçta tarım bankası iken, evrimleşmiş ve ticari banka haline dönüşmüşlerdir. Toplam portföyleri içinde tarımsal bankacılık yüzdesi küçük bir paya sahip olduğu halde, tarım sektörüne hakim pozisyondadırlar. Kurumsal yapılarını değiştirdiklerinden hem de ülkelerindeki tarım sektörün kalkınması sürecinde etkin ve önemli bir role sahip olduklarından, bugün bilgi ve tecrübelerini diğer benzer oluşumlar içindeki kurumlara ve ülkelere danışmanlık yaparak aktarmaktadırlar. Bu bilgileri ve tecrübeleri aktarmakta, özellikle büyük ölçekli üreticilere geniş kapsamlı çözüm paketleri sunmaktadırlar.

5.1.1. Almanya' da Tarım Sektörünün Finansmanı

Dünyanın en büyük üçüncü ekonomisi olan Almanya 2.795 milyar dolarlık GSMH'sindeki tarımın payı sadece %0,9' dur. Tarımın toplam istihdam içindeki payı ise yalnızca %2'dir. Buna rağmen dünyanın en gelişmiş ve modern tarım finansman sistemlerinden birisine sahip olup öncülük etmektedir. Kooperatif bankacılığı sisteminin temeli olan Raiffeisen ve ticari kredi sağlama amacı politikasına sahip Schulze-Delitsch modellerinin doğduğu ilk yerdir. Bu yüzden kooperatif bankalarının referans aldığı ülke Almanya'dır. Almanya' da, Yerel Bankalar arasında bulunan Raiffeisen Banken sistem içinde üç farklı finansal yapı bulunmaktadır. Ülkede 2000' in üzerinde faal bulunan kooperatif bankası bulunmaktadır. Kooperatifin tüzel kişiliklerine bağlı olan bu bankalar, yalnızca finansal hizmet vermez. Aynı zamanda tarımsal faaliyetlerle ilgili olarak yakıt, gübre, tohum, hasat, depolama pazarlama ve geri dönüşüm gibi hizmetlerde sunmaktadır. Deutsche-Zentrale Genossenschaftsbank ise ülkenin güneyinde bulunan Volksbanken ve Raiffeisenbanken'ların merkezi üst kuruluşu şeklinde faaliyettedir. 5300 kooperatif ve 17 Milyon ortağı ile ülkenin en büyük ekonomik organizasyonu durumundadır. Lokomotifidir. Uluslar arası güçlü ilişkiler ve politik uyumluluğu, hukuk ve vergi danışmanlığı, insan kaynakları, teftiş gibi hizmetler sunan üst kuruluş kooperatifler arasında sinerji yaratarak maliyetleri düşürmeyi hedefler. WGZ Bank ise ülkenin kuzeyinde bulunan yerleşik Volksbanken ve Raiffeisenbanken'ların merkezinin bir koludur. Farklı bölgelerde benzeri faaliyetleri yürüten iki üst yapıda olan örgütün yakın gelecekte birleşmesi ve tek bir çatı altında toplanması beklenmektedir.

Kooperatif bankacılığının temel özellikleri Friedrich Wilhelm Raiffeisen tarafından geliştirilen temel ilkelere dayanmaktadır. Kooperatiflerin sağlayacağı kredilere yaratılacak kaynak, sınırsız sorumlu üyelerin oylarına mahsustur. Halkın yapmış olduğu tasarrufların, kooperatife kazandırılması için gerekli güven ortamı sağlanmış, yerel birlik içinden uygun kriterdeki ve yeterlilikteki üretici temsilcileri yerel yönetime getirilmiştir. Kaynaklar ve kullanımlar arasındaki denkliliği sağlamak ve denetlenmesini kolaylaştırmak için iki banka oluşturulmuştur. Üst sistemlerdir. Bankalar arasında takas merkezi görevini üstlenmektedir. Sistemi kendi şemsiyesi altında toplamışlardır. DZ Bank ve WGZ Bank Raiffeisen kooperatifleri 11 bölgesel birliğe bağlıdır. Ulusal düzeyde de Alman Raiffeisen Birliği, Alman Volks ve Raiffeisen Bankaları Federal Birliği ve küçük ölçekli Sanayi Merkez Birliği bulunmaktadır. Kooperatiflerin bir üst birliği olan Alman Kooperatif ve Raiffeisen Konfederasyonuna bağlı olarak faaliyetlerini yürütmektedirler. Bu kooperatiflerin mevduat ta kabul eden banka şubesi açması, ticari kuruluşlar, depolar, fabrikalar yapmaları da söz konudur. Tekel piyasaların

oluşmasını engellemektedirler. Faaliyetlerinin birbirleri ile paralel ve güçlü rekabet esasına dayandığının birer göstergesidir. Raiffeisen kooperatiflerinde ortak sayısının yüzü geçmesi talep edilmez. Ortakları sınırsız sorumluluk esasına göre görev alır ve fonlarını uzun vadeli tarımsal projelere yöneltirler. Düşük faizli olarak kullandıkları fonlar, projeleri teftiş eden ortağın faaliyetlerinde başarılı olması için gerekli teknik ve finansal desteği temin sağlarlar. Bu projelerden elde ettikleri karları yedek akçeye aktarmak suretiyle finansal yapılarını daha da güçlendirirler (Anonim 2018f).

Merkezi Frankfurt'ta olan Landwirtschaftliche Rentenbank (LRB); Almanya'da tarımın finansmanı konusunda bir kalkınma ajansı pozisyonundadır. Rentenbank'ın diğer bir özelliği ise Avrupa Birliğinde tarım ve bunun ile alakalı sektörlerde bankalara refinansman sağlamaktadır. Banka, Alman Federal Hükümeti ve Federal Finansal Gözetim Otoritesi'nin yasal gözetim ve denetimi altında sıkı takip edilmekte ve denetlenmektedir. Bankanın politikası daha çok teşvikli kredilere göre dizayn edilmiştir. Projeler şu yöndedir;

- Tarımsal işletmelerin kurulum desteğine, modernleştirilmesine ve rasyonelleştirilmesine, çalışma koşullarının bir üst segmente taşınmasına.
- Aktif çalışan iktisadi işletmelerin genişletilmesine, potansiyellerinin artırılmasına, hayat ve istihdam olanaklarının bir üst segmente taşınmasına yönelik projeler.
- Köysel alandaki yerleşkelerin üretim alanlarının yem durumu ve geliştirilmesine yönelik projeler.
- Alman tarımında üretimi ve işletme tekniğini geliştirecek yenilikler.
- Doğal ortam ve çevrenin korunmasını, devamlılığın sağlanmasına hizmet edecek, hayvan ve tüketici haklarının geliştirilmesine ve korunmasına yönelik tarımsal projeler.

Bankanın 2008 yıl bilanço aktif toplamı 87,9 milyar Euro olup bu tutarın 53,3 milyar Euro'luk kısmı bankalara refinansman olarak verilmiş, 27,7 milyar Euro'luk payı ise diğer sabit getirili tahvillerdir. Pasifte olan yükümlülükler bankada 11 milyar Euro iken menkul kıymetleştirilmiş yükümlükler ise 68,9 milyar euro seviyesindedir. Sermaye büyüklüğü 3,05 milyar Euro, 2008 karı ise net 10,8 milyon euro dur.

2008 yılında en yüksek not olan AAA notunu, bağımsız derecelendirme kuruluşları olan Moody's, Standard & Poor's ve Fitch'ten almıştır. Banka notlar sayesinde, yüksek güveni sağlamış 1994 yılında The Euro Medium Term Note (EMTN) programından 60 milyar eu-

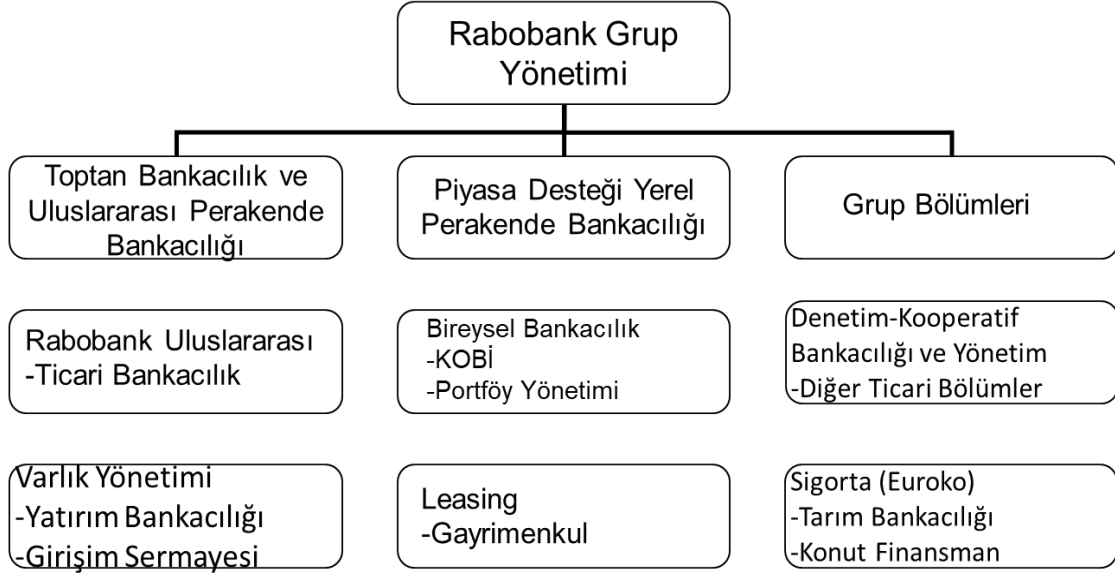
ro, 2000 yılında ise Euro Commercial Paper (ECP) programından da 20 milyar euro düşük maliyetli kaynak sağlamıştır. 2001 yılından itibaren kamu ve benzeri nitelik taşıyan kurumların yararlandığı Amerikan Menkul Kıymet Yasasının 7/b maddesine göre U.S. Securities and Exchange Commission dan izin alınmış ile global piyasalarda tahviller çıkartmaya başlamıştır. Norveç, Yeni Zelanda, Australia, Kanada, Japonya, ve bankanın düşük faizli kaynak sağladığı piyasalardır. İlk etapta düşük faizli kaynak temininde izlenen yol düşük riskli kredi portföyünün belirlenmesidir. Güçlü yapısı ve dengeli karlılığının yanı sıra Almanya Devletinin verdiği garantinin de etkisi büyüktür.

5.1.2. Hollanda'da Tarımsal Finansman

2018 yılı rakamlarında Hollanda'nın 624 milyar usd lik GSMH'sinin %2,7'si tarımdan elde edilmektedir. Tarımın toplam istihdam içindeki payı ise %3 bandındadır. Bu rakama tarımsal sanayi de ilave edildiğinde oran %10 seviyelerine yükselmektedir. Hollanda tarımsal arazi olarak küçük olmakla birlikte Avrupa'nın en büyüğü ve ABD'den sonra ise dünyanın en büyük ikinci tarım ihracatçı durumundadır. 318 milyar dolarlık ihracatında gıda ve içecek ürünleri 46 milyar dolarlık payı almıştır (Anonim 2018d).

Gelişmiş mantıklı bir finansal sektör mevcuttur. Ticari anlamda bilgi ve tecrübesi Hollanda'yı dünyanın en iyi markalarından biri haline getirmiş, finans devlerinden biri yapmıştır. Ticari faaliyetleri finanse eden bankaların birçoğu, ülke dışında da şubeler açmıştır. Bu şubeler aracılığıyla hem uluslararası konsorsiyumlara üye olmuşlar hem de dış bağlantılarını kuvvetlendirmişlerdir. Sundukları ürün hizmet çeşitliliği bakımından saygınlığa sahiptir. Uluslararası menkul kıymetler borsalarına kayıtları bulunmaktadır. Ticaret, tarım, konut, elektronik, finansal kiralama ve faktoring konularında hizmet veren bankalarda faaliyetlerini yürütmektedirler. Menkul kıymet yatırım fonlarını ve diğer yatırım araçlarını yönetmekte olup aracılık işlemleri de yapmaktadırlar. ABN-Amro, Rabobank, ING Bank ve Fortis en büyük dört bankası olup dünyanın da en büyük 60 bankası arasında yer almaktadır. Rabobank Grubu kooperatif ilkeleri temelinde uluslararası bir finansal hizmet sağlayıcısı olarak faaliyet vermektedir. Perakende, toptan, varlık yönetimi, leasing ve gayrimenkul hizmetleri de sunmaktadır. Tarımsal faaliyet gösteren kesimin ihtiyaç duyduğu tüm finansal hizmetler iki başlıkta toplanmıştır; perakende ve toptan bankacılık. 100.000 'i aşkın çalışana sahip kuruluş, 38 ülkede faaliyet göstermektedir. Grup, uluslararası derecelendirme kuruluşları Standard & Poor's, Moody's ve Dominion Bond Rating Service tarafından en yüksek not verilmiştir. Grup, sermaye yapısı ile dünyanın en büyük yirmi finansal kuruluşu arasında yer almaktadır. Rabobank 1100 şube ile

Hollanda'nın en gelişmiş bankacılık ağına sahiptir. Rabobank'ın merkezi yapısı ve örgüt sistemi, Hollanda Merkez Bankası adına yerel Rabobankların ödeme gücü, likidite ve iç kontrol yapısını denetler.

Şekil 5.1. Rabobank Uluslararası Örgütlenme Yapısı

Kaynak: Anonim (2018e).

Rabobank'ın tarım kredilerindeki %86'lık yapısı güçlü bir kreditor olduğunu göstermektedir. Nitekim hizmet sektörü ve ticari, sanayi kredilerinde de %39, mortgage pazarında ise %22'lik toplam mevduatta %34'lük bir paya sahiptir. Diğer sektörlerde oranların düşük gibi görünmesi toplam pay ile karşılaştırıldığında azımsanmayacak kadar fazladır.

Rabobank'ın 2018 yılı rakamlarına göre 420 adet ofisi 8.5 milyondan fazla da müşterisi bulunmaktadır. Bu müşterilerin 6.5 milyonu bireysel nitelikli müşteridir. 1.9 milyon üyesi olup, 800 bini tüzel yapıdadır. 192 milyon dolar ipotek teminatı, 120 milyon dolar mevduat hacmi, 59.2 milyar dolar ticari kredisi bulunmaktadır. Tarım kredilerinin hacmi ise 26 milyar dolardır.

5.1.3. A.B.D Tarımsal Kredi Sistemi ve İşleyişi

A.B.D.'de, tarım sektörüne hizmet veren kurumsal nitelikli yapıları temelde dört başlık altında gösterebiliriz.

-Ticari Bankalar

-Farm Credit System (FCS)

-Farm Service Agency (FSA)

-Hayat Sigortası Şirketleri

Yukarıda belirtilen kurumlara ilave olarak “The Federal Agricultural Mortgage Corporation” ve Federal Home Loan Bank System” den de bahsedebiliriz. Düşük maliyete sahip kaynak aktarımı yaparken aynı zamanda tarımsal kredilere finansman desteği sağlamaktadır. Tarımsal kredi paketleri ile piyasayı desteklemektedir.

FSA, 1935 yılında İskan İdaresi amacı ile kurulmuştur. Bu kurumun temel amacı tarım topluluklarını daha karlı ve daha etkin olacakları piyasalara ve çevrelere taşımaktı. Fakat bu süreç kolay değildi. Bu işlem pahalı, sonuçları bilinmeyen ve tartışmalı bir süreçti. Bu süreç ile birlikte Standart Kırsal Rehabilitasyon Kredi Programı da beraberinde geldi. Kredi temini, ev yönetimi planlama ve teknik denetleme konusunda yadsınamaz katılımlarda destek verdi. İlerleyen süreçte uygulamaya alınan Borç Uyum ve Tapu çalışmasıyla çiftçiler, gönüllü komitelerinin destekleriyle ve FSA denetçileri gözetiminde bir araya geldiler. Alacaklılar ve borçlular anlaşma yaparak ödemenin farklı yollarını buldular. FSA kooperatifleri maddi durumu olmayan ve şehirden uzak yaşayan aile bireylerine tıbbi yardım ve bakım projeleri ile destek oldular. Bu projeler ile çiftçilerin gelirleri 1937 ve 1941 arasında 69% oranında arttı. Kişi başına yıllık et tüketimi 85 ten 447 pounda yükselmiştir. Keza süt tüketimi de %50 fazla artmıştır. 1946 yılında FSA’ya yeni olanaklar veren yetkiler verildi. Bu yetkiler ile çiftçilerin kullandığı kredilere güvence verildi. Bu yıllarda, tarımsal ürünlerin piyasa değerlerinin tam olarak bilinmesi için bölgesel komiteler kurulmuş, doğru fiyatlama ve destek ile yardımcı olunmuştur. Bu komiteri “Üç A” adı ile bilmekteyiz.

Bu komitelerin vermiş olduğu fiyatlar ile FSA çiftçilere ürün yardımları yapılmıştır. İkinci dünya savaşının sonrasında tarım bakanlığı yeni bir oluşuma gitti. Emtia İstikrar Servisi kurularak çiftlik gelirlerinin belli bir düzene oturmasını ve istikrara kavuşması hedeflendi. Üretim haricinde kalan araziler Toprak Bankası kurularak satın alındı. Bu araziler icar verilecek ürün fiyatlarının sabit kalmasını, piyasada istikrarın devam etmesi planlandı. 1995 senesinde FSA bugünkü şeklini aldı. Bugünkü FSA’ da tarım ürünlerinin bedelini stabilize eden Tarım İstikrar ve Koruma Servisi, ürünlerin sigortalanması için Federal Mahsul Sigorta Şirketi ve tarımsal faaliyet gösteren işletmelerin giderlerinin desteklenmesi için Çiftçi Ev İdaresi Çiftlik Kredi yer almaktadır. FSA’ nın sorumlulukları içinde beş alanda düzenleme yapılmıştır. Bunlar; Çiftlik Programlar, Çiftlik Krediler, Mal Operasyon, Yönetim ve Devlet Operasyonlardır. FSA aynı zamanda afet durumlarında öz eş programları uygulamak ve bunları geliştirmek için çaba sarf etmektedir. Doğal kaynakların yapısının bozulmaması ve tahribatın

engellenmesi konularında da sorumluluk sahibi denetleyicidir. Bu kurum, tarım üreticileri haricinde bireysel ve ticari müşterilere kredi sağlamaz. Farm Credit System ise ulusal alanda güçlü hizmet ağına sahiptir. Bu geniş organizasyon, Sistem AgFirst, AgriBank, CoBank, Farm Credit Bank of Texas ve U.S. AgBank ile 5 bankadan oluşmaktadır. Bankaların rakamsal sınıflandırmalarını her zaman görebiliriz. 30-35 yaş altında olan müşterilerini genç, 250 bin dolar altında üretim yapan işletmeleri küçük, 10 yılın altında tarımda deneyimi olan çiftçileri ise tecrübesi olarak sınıflandırmıştır. FCS'ye katılım göstermiş olan bankalar 2500 kişiden az nüfusa sahip bölgelerde olan yerleşkelerde yaşayan kişilerin birçok finansman ihtiyacına cevap vermektedir. 2017 yıl sonu verileri dikkate alındığında tarım müşteri adedi bugün 500 bindir. Toplam kredi hacmi ise 259 milyar dolardır (Anonim 2018c).

5.1.4. Japonya Tarımsal Bankacılık ve Kooperatifçilik Sistemi

2017 yılı rakamlarına göre Japonya, 4.534 milyar dolarlık GSMH'sinin %1,7'sini tarımdan sağlamaktadır. Tarımın toplam istihdam içindeki payı ise %4 civarındadır. Tarım piyasasının korunması için etkin tarım lobileri bulunmaktadır. Devlet tarafından da koruma sağlanır. Ülkede tarımsal faaliyet pahalıdır. Bu ürün fiyatlarına da yansımaktadır. Japonya ya bakıldığında dünya standartlarının üzerinde rakamlar seyredilir. Norinchukin Bank, 1923 yılında yarı devlet bankası olarak kurulmuştur. 1959 yılında da özelleştirilmiştir. Japonya tarım finansmanı ve kooperatifleri bankasıdır. 2009 yılında 637 milyar dolar aktif büyüklüğe ulaşmıştır. Bu büyüklük ile Dünya'nın en büyük 20 bankası arasında yer almaktadır. Bankanın şube adetleri ve çalışan adetleri şu şekildedir; 3.000 civarında personel, 35 şube, 3 yurtdışı şube ve 2 yurtdışı temsilcilikle faaliyetlerini sürdürmekte ve büyümektedirler. Şube ve çalışan sayısının azlığı bankanın perakende iş kolunda hizmet vermemesinden kaynaklıdır. Japonya genel itibari ile tarımsal kredi kooperatif ağından oluşmaktadır. Bu sistemin merkezinde de Norinchukin Bank yer almaktadır. Üç katmanlı bir yapıya sahiptir. Kooperatif ağı tarımsal kooperatifler, bölgesel federasyonlar ve ulusal federasyondan oluşur. Alt katman tarımsal kooperatifler, genel ve spesifik olmak üzere ikiye ayrılırlar. Kredi verme, mevduat toplama, dışında genel kooperatiflerin amacı satış ve tedarik, dayanışma sigortası hizmetler de sağlamaktadır. Bölgesel yapıdaki Tarımsal Kooperatiflerin Merkez Birlikleri, Ekonomik Dayanışma Sigortası, Kredi Federasyonları ve Tarımsal Kooperatiflerin diğer spesifik alanlardaki yapıları da içermektedir. Bu kavramların her biri merkez yapıya bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedirler. Tarımsal kooperatiflerle birlikte olan finansal kurumlar yönetim tabanını daha sağlam yapıya aktarmak için birleşmiş ve daha güçlü finansal yapıya kavuşmuştur. Bir takım projeler ile birlikte ulusal federasyona entegre edilmiştir.

5.2. Türkiye' de Tarımsal Finansman

Sermaye yapısı güçlü olmayan üreticiler, üretimini doğru zamanda gerçekleştirmek için yabancı kaynaklara başvurabilmektedir. İşletme dışından sağlanan kaynaklar ile işletme sermayesi yaratmaya çalışmaktadırlar. Nitekim borçluluk ile elde edilen bu tür fonlama durumu şuan devlet tarafından denetlenen ve desteklenen organizasyon yapısı güçlü kurum ve kuruluşlar ile sağlanmaktadır. Uzmanlaşmış bu kredi kurumları en büyük destekçilerdir. Tarım bankacılığı, bir mahsulün üretiminden, tüketiciye ulaşana kadar aldığı tüm yolda yanında bulunmuştur. Bu süreç içerisinde ihtiyaç duyulan ürünler zamanla belirlenmiş ve karşılanmıştır. Bankacılık ürün yapısı da bu bağlamda canlı bir organizma gibi kendini yenilemiş ve geliştirmiştir. Uygun çevresel faktörler de bu yönde gelişmiştir.

19. yüzyılın başlarında milli bir bankacılık sistemi ve kuruluş bulunmuyordu. Yabancı sermayeli ve ortaklı bankaların olduğu yapıda batılı modeller izleniyordu. Ülkemizde bu şubeler faaliyet göstermekteydi. O yıllarda ekonomi içinde istihdam sağlayan nüfusun büyük kısmı çiftçiydi. Geçim sıkıntısı ve yokluk hat safhadaydı. Kredibilitenin az olması onları özel şahıs kredilerine mahkum etmişti. Kredi verenler genelde, tefeciler, tarım gereçleri satan tüccarlar, toptancılar, ihracatçı, komisyoncu ve köy bakkalı gibi çeşitli ticareti faaliyet sürdüren esnaf ve tüccarlardı. Verilen kredilere faiz yıllık %900'lere ulaşıyordu. Çiftçiler borçlarını ödeyemez hale gelmiş ve hasattan önce kredi verenlere borçlarını ödeme durumuna düşmekteydi.

1863 yılında Mithat Paşa' nın fikir ve destekleriyle çiftçilerin oluşturduğu ve sermaye eklediği, devlet himayesinde "Memleket Sandıkları" adlı bir organizasyon kuruldu. Bu organizasyon yapısı milli bankacılığın ilk örneğidir. Ziraat Bankası'nın bugün kü temellerini ve ilkelerini oluşturmuştur. 1883 yılında tekrar düzenlenmiş "Menafi Sandıkları"na dönüştürülmüştür. Memleket Sandıklarının yönetim şekli tekrar yenilenmiş olup çağdaş, bilimsel ve batılı banka modelleri esas alınarak değiştirilmiştir. Yaklaşık 5 yıl sonrada Ziraat Bankası resmen kurulmuştur. Menafi Sandıkları artık Ziraat Bankasının birer şubesi olarak faaliyetlerine devam etmiştir. Tarımsal kredi tarihimizde güçlü bir organizasyon yapısıyla yeni bir dönem başlamıştır.

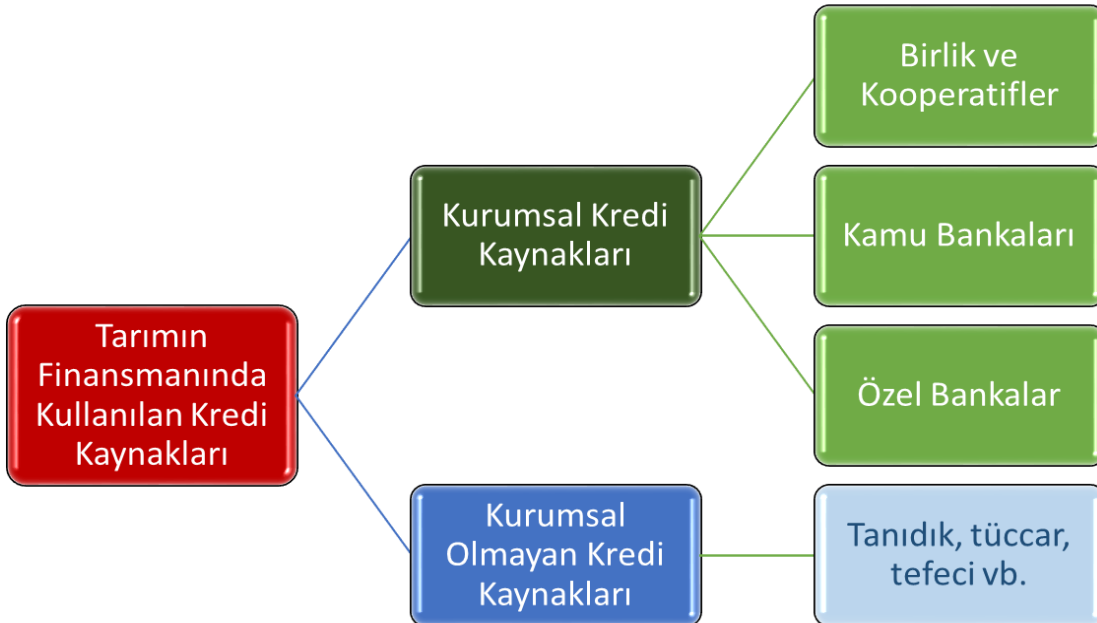
Şeker pancarı üreticileri sektörün genel ihtiyaçlarını karşılamak için 1953 tarihinde Eskişehir'de Pancar Kooperatifleri Bankası kurulmuştur. Adı 3 yıl sonra Şekerbank olarak değiştirilmiş ve başkent olan Ankara'ya taşınmıştır. 1993 yılından sonra da özel banka olarak ticari faaliyetlerine devam etmiştir.

19. yüzyılın başında Ege bölgesindeki yürütülen ticari ve tarımsal faaliyetlerin yanında sürekli Alman ve Fransız bankaları yer almaktaydı. Bu şubeler ve İzmir civarında faaliyet göstermekteydi. Bunun yanı sıra pek çok tefeci de bulunmaktaydı.

1909-1918 yıllarında oluşan sermayenin millileşmesi çabaları daha da artmaktaydı. Ege Bölgesinde ikamet eden yabancı tüccar ve komisyoncuların oluşturduğu incir tröstlerine karşı doğru adımlar atılmış ve kooperatif bankacılığına yönelmiştir. 1913 başında sözleşmesi hazırlanan Milli Aydın Bankası, Tarişbank incir üreticisinin para ve kredi sorunlarına çare olmak amacıyla 24 Eylül 1913 tarihinde Aydın'da kurulmuştur. 21 Şubat 1914 tarihinde de izin belgeleri resmen alınmış, 2001 yılına kadar faaliyetlerine devam etmiştir. Milli Aydın Bankası, Tarişbank 10 Temmuz 2001 tarihinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir. 2003 yılında şuan Türkiye'nin' en büyük özel bankaları arasında yer alan Denizbank'a satılmıştır. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun bünyesinde bulunan Milli Aydın Bankası-Tarişbank'ın özelleştirmeler kapsamında 2003 yılında Denizbank'a satılmasının, Türkiye tarım bankacılığında milat olduğu otoriteler tarafından ifade edilmektedir. Tarişbank'ı satın aldıktan sonra akılcı politika ve izlenimle yeni müşteri portföyüne merhaba diyen DenizBank, bu avantajını çok iyi kullanmış oldu ve tarımsal kredilerde başı çeken ilk özel banka haline geldi.

5.2.1. Türkiye'de Tarımsal Kredi Organizasyon Şeması

Şekil. 5.2. Türkiye' de Tarımsal Kredi Organizasyon Şeması

Kaynak: (Anonim 2019b).

Türkiye’de tarımsal kredilerin organizasyon yapısı incelendiğinde, bu yapının iki önemli unsurunun olduğu görülmektedir (şekil 5.2.). Bir yanda ağırlıklı olarak T.C. Ziraat Bankası, DenizBank, Tarım Kredi kooperatifleri ve Tarım Satış Kooperatifleri, diğer yanda özel bankalar dan oluşan organize olmuş kurumsal yapıya sahip kredi kaynakları, bir diğer yanda ise organize olmamış daha çok arkadaş, esnaf, tüccar, tefeci gibi şahıslara dayalı kredi kaynaklar bulunmaktadır.

5.2.2. Türkiye’de Tarımın Finansmanında Tarımsal Kredilerin Önemi

Tarımın belki de en önemli politikalardan biri olan süreç tarımsal kredi politikalarıdır. İyi bir sermaye birikiminin olmasının yanı sıra, tarımda diğer gelişmekte olan ülkede olduğu gibi toprağın azlığı, verimin düşük olması ve iyi tarım politikalarını da gerekli kılmaktadır (Eren 2010). Çiftçilerde gelirlerin düşük olması ve giderlerin yüksek olmasından dolayı tasarruf düzeyi belli oranda kalmakta olup yükselmemektedir. Sermaye birikiminin yavaş olması, tarımsal kredilere olan ilgiyi arttırmaktadır.

Üretimin artırılması, ekonomik ölçekli üretim tesislerinin kurulması ve var olan üretim tesislerinin ekonomik ölçeğe kavuşturulması ile mümkün olacaktır. Bunun var olması ise ucuz finansman kaynağının bulunması ile mümkün olacaktır. Sermayesi belli seviyede olan üreticilerin, üretim faaliyetlerini zamanında ve kusursuz yerine getirebilmeleri için belli şartların oluşması gerekmektedir. Satın alma ve yatırımlarını doğru planlayabilmeleri için uygun şartlarda ve vadelerde tarımsal kredilerle desteklenmeleri gerekmektedir. Bu nedenle, tarımsal politikaların önemli bölümünü oluşturan her zaman tarımsal kredilerdir. Tarım sektörünün gelişmesinde en önemli temel faktörlerden birini oluşturmaktadır.

Tarımsal gelişmenin sağlanmasında olduğu gibi tarım kredileri, tüm ülke ekonomisinin gelişmesinde de önemli bir rol oynar. Tarımsal faaliyet gösteren işletmelerin kredi ihtiyacının karşılanabildiği ülkelerde tarım hızla gelişirken, bu durumun aksi olduğu ülkelerde geri kalmışlık önde gitmektedir. Bu nedenle tarımsal krediler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarım sektöründeki üretimi artırmaya ve bu sektördeki hayat seviyesini yükseltmeye yardımcı olan en önemli faktördür. Çünkü tarım, temel besin ürünlerinin üretiminin yapıldığı sektördür.

1950’lerde adım atılan ve tarımda makineleşmenin getirdiği köklü değişim ile birlikte Türkiye’de, tarımsal kredilerin kullanım trendi de hızla gelişim göstermiştir. Planlı dönemde bu gelişme sürmüştür. Tarımsal kredi hacmindeki artış, üreticilerin tarımsal kredi gereksinim-

lerini karşılamaktan uzak kalmıştır. Diğer yandan, tarımsal kredilerin dağılımında ve modellerinde önemli sorunlar vardır. Bu sorunların bir bölümü tarımın kendine özgü yapısından, bir bölümü de Ziraat Bankası'nın kaynak yetersizliğinden ve kredilerin yanlış dağıtım, vade ve teminat sistemi ile temininden kaynaklanmıştır. 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren özel bankalar tarım kredilerine yönelmişlerdir ve bunların öncüsü Denizbank olmuştur (Anonim 2019c).

Türkiye'de tarım sektörüne uygulanan destekleme politikaları içinde tarımsal kredi politikası önemli bir yer tutmaktadır. Tarım sektörünün ülkemizde düşük faizli ve uzun vadeli kredilerle desteklenmesinin temeli Cumhuriyet döneminden öncesine dayanmaktadır. O dönemlerden günümüze kadar kesintisiz olarak devam etmektedir. Tarımsal ihtiyaçların giderilmesine yönelik açılan krediler, bankalar tarafından dönem dönem duraklama göstermiş, 1950 ve 1970 döneminde tarımsal kredilerin toplam kredilerdeki payının arttığı gözlemlenmiştir. Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası yönergeleri ile görev zararları dikte edilmiş, Ziraat Bankası'nın tarıma kredi vermesi azaltılmıştır (Şahin 2009).

Ziraat Bankasının tarımsal kredileri, kaynak maliyetlerinin altında faiz oranlarıyla kullandırılmıştır. Bu sebep ile çiftçiler aldıkları kredileri amaç dışı kullanmış sektör dışına çıkarmıştır. Durum ise T.C. Ziraat Bankasının mali yapısını bozulmasına, kredileme gücünün düşmesine (reel kredi miktarının azalmasına) neden olmuştur. Bu olgu, yarattığı haksız rekabetle Türkiye'de; ticari faaliyet gösteren işletme sayısını, ekilebilir arazinin varlığını, hayvan varlığını, dış kaynak gereksinimi yüksek olan tarım sektörünü T.C. Ziraat Bankasına muhtaç etmiştir. Bu durum ile karşı karşıya gelen diğer banka ve finansman kuruluşları da sektöre ilgi duymamıştır. Sektörün toplam kredi hacmini daraltmıştır. Banka sadece üretim yapan çiftçileri değil Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri ve bunlar aracılığı ile bu kooperatiflerin ortaklarını, finanse etmek durumunda kalmıştır. Tarımsal krediler; doğrudan üreticilere, Tarım Kredi Kooperatiflerine, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri'ne, tarımsal amaç güden kooperatiflere, birlikler ve ortaklarına, tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması ile faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşlarına, gerektiğinde ödemesiz dönem ve uzun vadeli yatırım kredileri şeklinde kullandırılmıştır.

5.3. Türkiye’de Tarıma Kredi Veren Kurumlar

Türkiye’de tarımsal finansmanın yapısı incelendiğinde ilk önce işletmelere verilen devlet desteklemeleri gelmektedir. Fakat sunulan tarımsal desteklemelerin az olması, girdi fiyatlarının yükselmesi, üretilen mamullerin satış fiyatlarının altta kalması, tarımsal işletme yapan kişilerin finansman açığı vermesine neden olmuştur. T.C. Ziraat Bankası, finansman açığı olan işletmelere sübvansiyonlu tarımsal kredi kullanmaktadırlar. Tarımsal kredilerin miktarı ile işlenen arazinin oranlarının tutmaması açığı kapatmaktan ziyade daha da arttırmıştır. Kreditörler tarafından verilen tarımsal kredilerin faizinin uygun-ucuz olması, denetimlerin yeterli seviyede olmaması nedeni ile tarım dışı faaliyetlerde kullanılmasına olanak sağlamıştır. Birçok çiftçi düğün, beyaz eşya, şahsi kullanım için araç, daire ve kişisel ihtiyaçların karşılanması için tarım kredilerini kullanmıştır. Tarıma aktarılması gereken kaynakların dışarıya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Tarımsal faaliyetler için ilerleyen sürelerde açık oluşmuş ve bu açıkların kapatılması için tekrar özel bankalardan kredi taleplerine gidilmiştir. Özel bankalarda ilk alınan krediler gibi imkanlar ve destekler olmadığından, bu kurumların kar amacı gütmesinden kaynaklı faiz ve maliyet dengesinin piyasa şartlarına göre faizlerinin yüksek olması işletme sahiplerini zor durumda bırakmış ve arazilerin ucuz şekilde satılmasına neden olmuştur. Borçlarını ödeyemeyen işletmeler tefecilerden borç para almışlardır. Tefecilerden alınan kredinin vadesinin az olması karşılığında çiftçilerin arazilerinin tefecilerin eline geçmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu durum tarımsal işletme sahiplerinin iflas etmesine, köyden kente göçe neden olmasına ya da büyük çiftliklerde işçi olarak çalışmalarına neden olmaktadır.

Tarıma kredi veren bankalar arasında Ziraat Bankasından sonra tarıma ağırlık veren, kredilendirilmesine hızlı bir giriş yapan Denizbank gelmektedir. Tarıma destek veren ilk özel banka sıfatını taşıyan bu banka yukarıda bahsettiğimiz tefeciden çiftçileri kurtarmıştır. Kredi vadelerinin doğru planlanması, mühendis çalışanları ile bilgi aktarımı ve finansal okuryazarlık eğitimleri ile bilinç kültürü oluşturulmuştur. Bunun yanında diğer bankalar da tarımın finansmanına katkıda bulunmuş, tarım kesimine yönelik çeşitli konularda kredi ve bilgi aktarımı sağlamaktadır.

Türkiye’de kredi kaynağı Tarım Kredi ve Tarım satış kooperatiflerine de fon sağlayan ve denetleme görevi olan T.C. Ziraat Bankası ülke tarımındaki organize olmuş kredilerin büyük oranına sahiptir. 2000’li yıllara kadar özel bankaların tarımsal kredilere ilgisi sınırlı düzeylerde kalmıştır. Faiz ve kredi modelleri tam olarak planlanamamıştı. Bu bankalar tarafından diğer sektörler desteklenmiştir. 2001 krizinden sonra tarım sektörünün hızla dönüşüme girmesi,

makineleşmenin ve teknolojinin kullanımı, modernleşmenin artması ile birlikte tarımsal kredilerde en büyük paya sahip olan T.C. Ziraat Bankası tarımsal kredileri karşılayamayacak boyuta gelmiştir.

5.3.1. Ziraat Bankası

19. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda, ticaret ve finansmanda batılı modellerin benimsenmesiyle birlikte, yabancı bankalar ülke toprakları içinde faaliyet göstermeye başlamıştı. O yıllarda ülkemizde, ulusal niteliğe sahip bir banka yoktu. Böyle bir sisteminin kurulması için yeterli sermaye birikiminde bulunmuyordu. Bu durumdan en çok zarar gören kesim ise çalışan kesimin ve nüfusun büyük payına sahip olan çiftçilerdi. Tarımsal faaliyet göstermek için kaderlerine terk edilmişlerdi. Çiftçilerin başvuracakları, bilgi ve finansman ihtiyacını karşılayacak bir kurum ya da üst akıl bulunmuyordu. Bu durum içerisinde bulunan çiftçiler üçüncü kişilerden borç alarak çıkmaza girmekte, bir dönem sonrasında borçlarını ödeyemez duruma düşmekteydi. 1863 yılında Mithat Paşa'nın fikir ve destekleriyle çiftçilerin oluşturduğu ve sermaye eklediği, devlet himayesinde "Memleket Sandıkları" adlı bir organizasyon kuruldu. Ve bu Türkiye' de tarımın finansmanının temelini attı. Bu organizasyon yapısı milli bankacılığın ilk örneği oldu.

- **Hayvansal Üretim Kredileri**

Çeşitli hayvansal üretim konularında faaliyet gösteren gerçek veya tüzel kişi üreticilerin tarımsal faaliyetlerine yönelik ihtiyaçları karşılamak için yaratılan kredi modelidir. Büyükbaş / küçükbaş hayvancılık (besi, süt hayvancılığı; damızlık hayvancılık vb.), kanatlı hayvancılık (tavuk, hindi, bıldırcın, kaz, ördek, devekuşu vb. ile yumurta, et, damızlık hayvancılık vb.), arıcılık vb. konularda yapılan yatırım ve üretim faaliyetlerine yönelik olarak kredi kullanılabilir.

- **Bitkisel Üretim Kredileri**

Bahçe, Tarla, topraksız, su kültüründe üretim gibi çeşitli bitkisel üretim konularında faaliyet gösteren gerçek veya tüzel kişi üreticilerinin faaliyetlerine yönelik kredi modelidir.

Tahıllar, endüstri bitkileri, yağlı tohumlar, baklagiller, yumrulu bitkiler, yem bitkileri, tıbbi ve aromatik bitki ve sertifikalı tohumluk yetiştiriciliği, sertifikalı tohum işleme ve pazarla-

ma, tarla sebzeçiliği, meyve yetiştiriciliği, serada meyve ve sebze yetiştiriciliği, açıkta ya da serada iç / dış mekan süs bitkisi yetiştiriciliği, mantar yetiştiriciliği gibi bitkisel üretim konularında yapılan yatırım ve üretim faaliyetlerine yönelik kredi modelidir.

- **Su Ürünleri Kredileri**

Denizlerde, göllerde ve barajlarda beton veya toprak havuzlarda su ürünleri yetiştiriciliği ile denizlerde ve iç sularda su ürünleri avcılığı faaliyetleri ile uğraşan gerçek veya tüzel kişi üreticilerinin söz konusu faaliyetlerini desteklemek finansman ihtiyacını karşılamaya yönelik kredi modelleri.

Bu kapsamda, Denizlerde, göllerde ve barajlarda beton veya toprak havuzlarda her türlü balık avcılığı veya yetiştiriciliği ile kerevit, istiridye, karides, kurbağa, midye gibi su ürünlerinin yetiştirilmesine yönelik yatırım ve üretim faaliyetlerinin finansmanına yönelik kredi modelleri.

- **Mekanizasyon Kredileri**

Alt başlıklar altında incelenmiştir.

- **Tarımsal Mekanizasyon Kredileri**

Tarımsal üreticilerin gerçekten işletme yapı ve kapasiteleri ile uyumlu traktör, biçerdöver ve diğer hasat makineleri (pamuk, zeytin, patates, badem, meyve hasat veya toplama makineleri gibi.); çayır biçme, balya, silaj, süt sağım makinesi, süt soğutma tankı, pulluk, kültivatör, patoz, mibzer, suluk, yemlik, balık bulucu cihaz, vb. gibi mekanizasyon araçlarının alımına yönelik sunulan kredi modelleri.

Tarımsal üretime fayda sağlamak için kullanılması amaçlanan, satın alınacak yeni ve genel çerçevede tüm mekanizasyon araçları ile ikinci el traktör ve ikinci el kendi yürür tarım makineleri, kredi paket modelleri.

- **Küçük Ekipman Kredileri**

Tarım işletmelerinin veriminin ve karlılığının artması, mekanizasyon düzeylerini yükseltmeleri için "Tarımsal Mekanizasyon Araçlarının Kredili Satışına Esas Deney ve Denetimlerle İlgili Tebliğ" esaslarına göre "Zirai Kredilendirme Belgesi" olan yeni ve kullanılmamış küçük ekipman alımına yönelik olarak gerçek veya tüzel kişi üreticilere fayda sağlaması için yapılan kredi modelleri.

○ **Modern Basınçlı Sulama Kredileri**

Kaynağından elde edilen suyun tarla içine aktarılması amacıyla; yağmurlama, damla, veya mikro yağmurlama sulama sistemlerinin kurulumu, teçhizat alımı ve finanse edilmesine yönelik kredi modelleri. Modern Basınçlı Sulama Kredileri kapsamında;

- Bitki gelişimini en iyi şekilde sağlayacak ve gerekli olan doğal yağışlarla karşılanamayan suyun sağlanması için kaynağından alınan suyun tarla içine dağıtılması amacıyla; damla, yağmurlama veya mikro yağmurlama sulama sistemleri kurulmasına yönelik kredi paketleri.
- Bu sistemlerin otomasyonuna ilişkin teknolojik lisanslı sistemlerin satın alınmasına,
- Modern basınçlı sulama sistemi kullanan veya kullanacak olan üreticilerin, derin kuyu açılması, elektrik temini, derin kuyu teçhizatı ve suyun kaynağından tarlaya taşınmasına, yönelik kredi paketleri.

○ **Diğer Kredi Türleri**

- İşletme edindirme kredileri
- Arazi alım kredileri
- Hasat ve pazarlama kredileri
- Üretim destek kredileri
- Taksitli tarım destek kredisi
- Nakliye aracı kredisi
- TMO Makbuz senedine dayalı krediler
- Elektronik ürün senedine dayalı (ELÜS) kredileri
- Lisanslı depoculuk yatırımları
- Sözleşmeli üretim kredileri
- Genç çiftçi kredisi
- İyi tarım uygulamaları kredileri
- Organik tarım kredileri
- IPARD programı kapsamında kullanılacak krediler

- **2. Kartlar**
  - **Bankkart Başak**

Tarımsal ihtiyaçların karşılanması için faaliyetlerde kullanılan mazot, gübre, tohum, fide, ilaç, yem, seracılık, balıkçılık, arıcılık malzemelerini karşılamaya yönelik kart.

Özellikleri

- Mazot, gübre, ilaç vb. tarımsal girdi satan üye işyerlerden alışveriş imkanı,
- Bankkart Başak ile anlaşmalı üye işyerlerinden vadeli alışveriş yapabilir, 5 aylık kredi kullanımı
- İndirimli faiz oranlarından faydalanmak
- Kredinize kullandığınız gün kadar faiz ödersiniz.
- Ödemelerinizin vadesini, hasat zamanına göre belirleyebilirsiniz.
- TMO ve destekleme ödemelerinize tek bir kart ile dilediğiniz zaman ulaşabilirsiniz.
- Tarımsal faaliyetleriniz için avantajlar sunan Bankkart Başak ile yurtiçinde tüm POS ve ATM'lerde, yurtdışında da MasterCard logolu ATM ve POS'larda işlem yapabilirsiniz. TROY logolu Bankkartlar ile yalnızca yurtiçi nakit çekim ve alışveriş işlemlerini gerçekleştirebileceksiniz.
- Bankkart Başak ile taksitli alışveriş yapabilir, puan kazanabilir.
- Temassız amblemi olan MasterCard Paypass ödeme noktalarında; MasterCard logolu Bankkartlarınızın elektronik cüzdan özelliğine ATM ve İnternet Şube aracılığıyla vadesiz hesabınızdan veya nakit olarak para çekilebilir.
- Nakit taşımanız durumunda oluşabilecek çaldırma ve düşürme riskinden kurtulursunuz.

5.3.2. Tarım Kredi Kooperatifleri

Ülkemizin kuruluşunun ardından oluşan Tarım Kredi Kooperatifleri, Kooperatifçilik İlkeleri doğrultusunda ortaklarına ait her türlü ayni ve nakdi kredi ihtiyaçlarını, ürünlerini üretim için gerekli ekipman taleplerini karşılamak, ortaklarına gerekli eğitimleri vermek ve sigorta ihtiyaçlarını karşılamak gibi görevleri yerine getirmek amacı ile kurulmuş bir

yapıdır. Ortaklarının finansman ihtiyaçlarını karşılayarak, üretimin sürekliliğine ve geliştirilmesine önemli bir katkısı bulunmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri, tarım sektörünü büyük ölçüde finanse eden kuruluşlardan biridir. Tarım Kredi Kooperatifleri ağırlıklı olarak köy, belde ve kasaba gibi küçük yerleşim yerlerinde de faaliyette göstermekte olup, çiftçilerin tarımsal kredi ihtiyaçları ile birlikte bankalardan hariç olarak aynı zamanda üretimde kullanacakları aynı girdi ihtiyaçlarını da kredi temini ile karşılayarak ülkemizde tarım sektörüne hizmet veren finans kuruluşlarından biridir

2017 Yıl sonu itibari ile 906.656 çiftçi ortağına 4.083.914.624,00 TL.'si Ayni, 636.050.317,00 TL.'si Yatırım, 670.595.183,00 -TL'si Yenileme, 2.228.753.968,00 TL'si Nakdi Kredi olmak üzere toplam 7.619.314.092,00 TL kredi kullandırımını gerçekleştirdiği öğrenilmiştir.

Ortaklarının kredi ihtiyacını karşılamak için ise ağırlıklı olarak T.C.Ziraat Bankası ve diğer yurtiçi finans kuruluşlarından 3.887.654.988 TL tutarında Ticari Nitelikli kredi kullanılmıştır.

2017 yılı sonu itibariyle Merkez Birliği, Bölge Birlikleri ve Kooperatiflerin dönem sonu bilanço kârı 432.034.661,46 TL olarak açıklanmıştır.

5.3.2.1. Tarım Kredi Kooperatiflerinde Tarımsal Kredi Türleri

- **İşletme Kredileri**

İşletme kredileri; ortağın tarımsal faaliyetini sürdürebilmesi için gerekli olan girdilerin (nakit ihtiyaçlar dâhil) temin edilmesi amacıyla kullanılan 1 yıl vadeli kredilerdir.

Su ürünleri yetiştiriciliği ve büyükbaş hayvan besiciliği (hayvan alım) amaçları ile 18 aya kadar vadeli kullanılan kredilerdir.

İşletme Kredileri; Nakit Kredi, Ayni Kredi, Sigorta Primi Kredisi, Toprak analizi kredisi, Hizmet Bedeli Kredisi, Belge Karşılığı Kullanılan Krediler ve Diğer İşletme kredileri olarak kullanılmaktadır.

- **Yatırım Kredileri**

En fazla 4 yıl vadeli olarak kullanılabilen Yatırım kredileri; tarımsal işletmenin canlı ve cansız her türlü demirbaşlarına ait her türde tarımsal ekipman, traktör, biçer-döver vb. ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla açılan kredilerdir.

Yatırım Kredileri; Tarımsal Araç Gereç Kredileri, Hayvancılık Yatırım Kredileri, Diğer Orta Vadeli Yatırım Kredileri olmak üzere 3 e ayrılmaktadır.

- **Tüketim Kredileri**

Ortakların, Tarımsal kredi konularına dahil olmayan bireysel ihtiyaçlarının karşılanması için aynı ve belge karşılığı olarak kullanılan İşletme ve Yatırım kredileridir.

- **Faizsiz Krediler**

Ortaklara ait ihtiyaçlarının, finansman maliyeti ilave edilmek suretiyle belirlenecek bedelin üzerinden vadesine kadar faiz olmadan karşılanması amacı ile aynı olarak kullanılan kredilerdir.

5.4. Özel Bankalarda Tarımsal Kredi Uygulamaları

5.4.1. Şeker Bank Tarım Kredileri

ŞekerBank tarımı finanse etmek için 1953 yılında kurulmuştur. Anadolu'da yüz binlerce pancar kooperatifi üyesinin yoğun çabası, çiftçinin kişisel birikimleriyle kurulmuştur. Kuruluş amacı ise yerel kalkınmayı, sürdürülebilir nitelikli üretimi ve tarımsal sanayiye desteklemek amacıyla Eskişehir' de 12 Ekim 1953'te "Pancar Kooperatifleri Bankası A.Ş." adıyla kuruldu.

1956 yılında Ankara'ya merkezi taşındığında adını Şekerbank olarak değiştirmiştir. 1997 yılında halka arz gerçekleştiren Şekerbank, genel müdürlüğünü 2004 yılında İstanbul'a taşıdı. Faaliyetlerine bundan sonra İstanbul merkezli şekilde devam edecekti.

İşletme Bankacılığı, Kurumsal/Ticari Bankacılık, Tarım Bankacılığı, Bireysel Bankacılık alanlarında faaliyet gösteren Şekerbank, bu alanlardaki yeterliliğini, enerji verimliliği yatırımları ve girişimcileri desteklediği projeler ile uluslararası finans otoriteleri nezdinde yereldeki yaygın müşteri profiline ulaşmak için "Türkiye'nin anahtar bankası" olarak konumlanmıştır (Anonim 2019f).

Şekerbank'ın şube yapısı ağırlıklı olarak Anadolu'da bulunmaktadır. Bu şubeleri ile çiftçi, esnaf ve işletmeleri anlayan ve onlara özel çözümler sunmaktadır. Yerel bankacılıktaki tecrübesi ve bilgi birikimi ile rekabette farklılaşmaktadır.

Türkiye genelinde 273 şubesi bulunmaktadır. 1 adette gezici şube bulunuyor. 9 bölge müdürlüğü (2 İstanbul, 7 Anadolu) ve 1 yurt dışı temsilciliği bulunan Şekerbank'ın, 71 il ile 97 merkez dışı ilçeye yayılmış şubelerinin birçoğu aynı yerde hizmet vermektedir.

Şekerbank'ın misyonu Tabana yaygın Anadolu Bankacılığı" anlayışıdır. Türkiye'nin ilk mikro finansman kredilendirme modelini uygulayarak bankacılık hizmetleriyle tanışmamış müşteri segmentine de hizmet vermektedir. Aktif olarak saha bankacılığı da yapmaktadır.

Toplam kredi hacim büyüklüğünün büyük payı çiftçi, esnaf, işletme ve kurumsal firmalara ayrılmıştır. Müşterilerine krediden de öte değer katmak için reel sektör, kamu ve STK'ları da dahil ettiği sosyal platformlarda bulundurmaktadır.

Enerji verimliliği yatırımlarını bireysel segmentten işletmelere tabana yaygın bir model ile destekleyerek, 2009 yılında Türkiye'de bir ilk olarak geliştirdiği Eko kredi ile 107 bine yakın kişiyi tanıştırmıştır.

Yine sektörün ilklerden birini başarmış ve 2008 yılında Çevre ve Sosyal Duyarlılık Yönetmeliği'ni yayınlayan ve bu bağlamda kredilendirme süreçlerinin çevresel-sosyal etkilerini dikkate alan ilk bankalardan birisidir. Dünyanın önde gelen iklim değişikliği ile mücadele projelerinden biri olan Karbon Saydamlık Projesi'nde (CDP) içerisine dahildir. Banka, Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin de resmi olarak imzacısıdır.

Şekerbank, Türkiye'de kredilendirme süreçlerinde çevresel-sosyal etkileri ölçen öncü bankalardan biri olarak uluslararası platformlarla iş birliği içindedir.

Üretimin devamlılığı ve sürdürülebilirliği için çiftçiler toprağını bırakmasın, köyünü bırakıp gitmesin diye dünyada ilk olarak "Aile Çiftçiliği Bankacılığı"ni başlatmıştır. Proje ve kredi modelleri ile tarım ve kırsal kalkınmayı desteklerken, Şekerbank yerel kültürün yaşaması için de mücadele etmektedir.

2011 yılında "Dünyanın ilk KOBİ Kredileri teminatlı Menkul Kıymet (VTMK) ihracını" gerçekleştirmiş, uluslararası finans kurumları ile, Türkiye'nin KOBİ'leri arasında önemli bir finansman ağı kurmuştur.

Türkiye'nin ilk kurumsal yönetim notu alan Şekerbank, bu alandaki öncü rolünü de korumakta ve geliştirmektedir.

Şekerbank' da Tarımsal Kredi Ürünleri Tarımsal yatırım kredileri, tarımsal işletme kredileri, Hasat Kart olmak üzere 3 temel başlık altında toplanmış ve faaliyetlerini bu başlıklar altında geliştirmiş ve aktif olarak yürütmektedirler.

5.4.1.1. Tarımsal Yatırım Kredileri

- **KGF Teminatlı Krediler**

Krediye ihtiyacı olan, kredibilitesi yüksek ancak yeteri kadar teminatı bulunmayan çiftçilere yönelik oluşturulan kredi türüdür.

- **Hayvancılık Yatırım Kredileri**

Büyükbaş, küçükbaş hayvancılıkta süt hem de besi hayvanı yetiştiriciliği yapan çiftçilerimizin hayvan alımı dahil barınak yapımı, silaj, yem havuzları ve depoları, hayvan barınaklarının yapımı, yem hazırlama üniteleri, yem depoları, gübre çukurları, mobil sağım üniteleri, süt depolama ve soğutma tankları gibi sektöre özel yatırım harcamalarını finanse etmeye yönelik kredi türüdür. Bu başlıklar altında toplanmıştır; Süt sığırcılığı, besicilik kredisi, küçükbaş süt hayvancılığı, küçükbaş besicilik kredisi, tavukçuluk kredisi, arıcılık ve su ürünleri kredisidir.

5.4.1.2. Tarımsal İşletme Kredileri

Tarımsal faaliyet gösteren üreticilerin yıllık faaliyetlerini devamlı kılabilmek için sağlanan kredi türüdür. Sürekliliği temel yapı taşı olarak belirler. Taksitli tarım kredisi, Rotatif kredi, Pancar temlik kredisi, KMH, Çiftçi Bağ-Kur KMH başlıkları altında toplanmıştır.

5.4.1.3. Hasat Kart

İlaç, mazot, gübre, tohum, yem gibi çiftçinin temel giderlerin karşılanmasına yönelik hasat döneminde ödemesinin yapıldığı kartlı kredi sistemidir. Birçok bankada da aynı model bulunmaktadır.

5.4.2. Türk Ekonomi Bankası

Türk Ekonomi Bankası (TEB), faaliyetlerine 1927 yılında başlamıştır eski kuruluşlarımızdandır. İlk yıllarından bu yana genişlettiği şube sayısı, ürün ve hizmet çeşitliliği ile yatırım, faktoring, leasing, sigorta ve portföy yönetimi gibi finans sektörünün çeşitli ihtiyaçlarına aracılık etmektedir (Anonim 2019g).

10 Şubat 2005 tarihinde TEB, bugün varlık yönetiminde dünyanın 7., Avrupa bölgesinin ise 1. bankası olan ve 74 ülkede faaliyet gösteren BNP Paribas ile stratejik ortaklık imzalamıştır. TEB, Türk finans sektörünün saygın ve güçlü markalarından birisi haline gelmiştir. Uluslararası marka olan BNP Paribas'ın güç ve tecrübelerini de bünyesine katmış, bu stratejik ortaklık anlaşması ile BNP Paribas çatısı altında faaliyetlerine devam etmiştir. TEB Yatırım,

BNP Paribas Leasing Solutions, TEB Faktoring, TEB Portföy Yönetimi ve TEB Kosova'da pay sahibi olmuştur.

Uluslararası erişim ve sistem ağı ile Avrupa'nın liderlerinden olan BNP Paribas, Bireysel ve Perakende Bankacılığın yanında Varlık Yönetimi, Kurumsal ve Yatırım Bankacılığında da güç sahibidir. TEB ve BNP Paribas işbirliğinin hedefi, yeni pazarları keşfetmek, güçlü bir Türk bankasının daha iyi pozisyona gelmesini sağlamaktır. Uluslararası tecrübesi kanıtlanmış olan BNP Paribas'ın bilgi birikimi, ürünlerini çok daha geniş kitlelerine ulaştırmak için TEB markasına uluslararası bir katkı sağlamaktır.

BNP Paribas ile TEB'in güç birliği, dünyaya açılmasının önemli bir göstergesi olarak TEB, BNP Paribas'ın 60 ülkede ve 100 ü aşkın noktada kurulu olan Trade Center'lar (ticaret merkezleri) sistemine katılmıştır. Türkiye'de de İstanbul, İzmir ve Adana'da açılmış olan Trade Center'lar, dış ticaret konusunda firmalara danışmanlık ve bankacılık desteği vermektedir. Müşterilerine uluslararası pazarda destek olup bilgi ve tecrübesini aktarmaktadırlar. Bu ortaklık ile, Türk yatırımcılarının yoğun olarak faaliyet gösterdiği ve BNP Paribas'ın güçlü olduğu ülkelerde Türk Masaları kurmaya başlamıştır.

TEB, BNP Paribas ile gerçekleştirdiği stratejik ortaklık ile, kurumsal bankacılık, ticari bankacılık ve özel bankacılık alanlarındaki uzmanlığını bireysel ve perakende bankacılık, işletme bankacılığı ve KOBİ bankacılığı alanlarına da taşımıştır.

İşletme Kredileri, Yatırım Kredileri ve Tarım Kredileri (tarım girişimci kredileri) olmak üzere 3 başlık altında toplanmaktadır.

5.4.2.1. İşletme Kredileri

- **Hasat Kredisi**

Tarımsal faaliyet yürüten çiftçinin yetiştirilen ürünün, ekiminden hasadına kadar, gübre, tohum, ilaç, sulama, sürüm ve işçilik maliyetleri için finansal destek vermektedir.

Ürünün hasat dönemine bağlı 12 aya kadar süren vadeler ile, yetiştirilen ürün bazında özel limitlerde sunulmaktadır. Çiftçilerin nakit döngüsüne uygun olarak vade sonunda yapılmaktadır.

- **Tarımsal BCH Kredisi**

Tüm bankaların sahip olduğu kredi modeli olan rotatif krediye burada da yer verilmiştir. 12 ay vadeli 3 ayda bir devre sonu faizi ödemesi ve vade sonunda ana para ödenerek kullanılan ve kapatılan kredi türüdür. Kefalet, çek ve gayrimenkul ipotek teminatı ile teminatlandırılabilir.

- **Organik Tarım Kredisi**

Organik üretimi benimsemiş ve bu yönde tarım faaliyetlerini sürdüren çiftçilere organik tarım sertifikasını resmi olarak belgelendirmek koşulu ile kullanılan kredi türüdür. 12 ay vadeli. Ödeme vadesi sonunda anapara ve faiz tahsil edilir.

- **İyi Tarım Uygulamaları**

İyi tarım uygulamalarına uygun olarak üretim yaparak resmi sertifikasını almış çiftçilere verilen kredi modelidir.

- **Sözleşmeli Üretim Kredisi**

Karşılıklı anlaşmada sağlamış bir firma adına üretim yapan çiftçilere hazırlanan kredi modelidir. Giderler baz alınır ve buna yönelik hazırlanır, ürün bedeli ile tahsilat gerçekleşir.

- **Tarımsal Gelir Kredisi**

Satılan ürünün tutarı tahsil olmuyorsa edilemediyse getilen müstahsil makbuzuna ya da çeke karşılık verilen modeldir.

- **Süt Hayvancılığı Kredisi**

Süt hayvancılığına yönelik ilaç yem, diğer genel giderlerin karşılandığı kredi türüdür. 18 aya kadar vadelendirilebilir. Aylık ya da 3 aylık taksitler ile geri ödenir.

- **Besicilik Kredisi**

Büyükbaş hayvanların doğumundan, yetiştirilmesine ve kesime kadar giderlerinin tümüne yönelik oluşturulan kredi türüdür. Hayvanların kesim tarihi kredinin geri ödeme tarihine göre belirlenir.

- **Su Ürünleri Kredisi**

Deniz ürünlerinin avlanması, deniz havuzların yapımı ve onarımı, ticari faaliyetlerde kullanılan tekne ve kafes kurulumları için tesis edilen kredi türüdür.

- **Tavukçuluk Kredisi**

Tavuk eti, tavuk yumurta üretimi, depolama ve mesken onarımına ait tarımsal faaliyette bulunan işletmelerin harcamalarını desteklemeye yönelik kredi türü.

5.4.2.2. Yatırım Kredileri

- **Tarımsal Proje Kredisi**

Tarımsal projeler için devletten hibe destek alan tarımsal faaliyet yürütelerin, işlerinde kullanılmak üzere alacağı makine ve ekipman, depo, inşaat gibi yatırımları desteklemek için verilen finansman modelidir.

- **IPARD Kredi Niyet Mektubu**

IPARD kapsamlı projelere yönelik kredi niyet mektubu verilir. Farklı bir finansman türüdür.

- **Süt Hayvancılığı**

Yeni bir işletme kuracak yada mevcutta işletmesi olan tarımsal faaliyet yürüten işletmelere, tarımsal faaliyetleri amaçlı kullanacakları inşaat yapımı depo gibi yada tarımlar girdileri düzenlemeye ve arttırmaya yönelik olan makine ve ekipman alımı için kullanacakları finansman türü.

5.4.2.3. Tarım Girişimci Kredisi

Sektör tecrübesi 1 yıldan fazla olmayan yeni girişimcilere yönelik sağlanan kredi türüdür.

Bu finansman türünde kredinin talepçisi yani girişimcinin bilanço yapısına göre değil, uygulanacak projenin kalite ve yeterliliğine göre değer hesabı yapılır. Bu krediler iki başlık altında toplanmış olup; Taksitli ticari kredi, KGF teminatlı tarım girişimci kredisidir.

5.4.3. AnadoluBank

AnadoluBank, 1977 yılında HABAŞ şirketler grubu tarafından satın alınarak bankacılık sektöründeki yerini almıştır. Özelleştirme idaresinden alındıktan sonra AnadoluBank, temel bankacılık yapısının yanında tarım, bireysel ve perakende, ticari bankacılık ve işletme bankacılığı hizmetleride sunmuştur. Bankanın temel politikası öncelikli olarak Türkiye' nin kobi bankası olmaktadır. Staretejisini ve planlamasını bu yönde yapmıştır. Ticari faaliyetlerindeki

mesleki tecrübeside bu stratejiyi destekler yöndedir. Anadolubank, tarım sektörünün gelişimi ve büyümesi için birçok özel bankaya oranla daha fazla destek vermiş ve kredi paketleri hazırlamıştır. Türkiye’de tarımsal arazilerin yoğun olduğu bölgelerde şubele sayılarını arttırarak tarım zinciri içinde destekçi politikasıyla göze çarpmaktadır. Bünyesinde bulunan uzman kadroları ile danışmanlık hizmetide vermekte olup tarım ağı içinde bulunan üretici ve tedarikleri, perakende ticari yapanları geniş ağı ile destekler. Uzman kadrolardan oluşan ekipler tarımsal alanda faaliyet gösteren işletmelere bilgi ve tecrübelerini aktarmakta sorunları ile başa çıkmalarına yardımcı olmaktadır. 2017 yılında da Tarım Bankacılığında büyümeye devam etmiş, büyüme stratejisini bu yönde korumuştur (Anonim 2019h).

Tarımsal faaliyet gösteren işletmelerin ya da küçük üretici olan çiftçilerin finansmanın ihtiyacını en doğru ve şekilde karşılama politikası ile faaliyetlerine devam etmektedir.

5.4.3.1. Tarımsal İşletme Kredileri

- **Tarım Kart**

Diğer bankalarda olan tarımsal faaliyetlerin gideri için kullanılan kartlı ödeme sistemi Anadolubank’ tada bulunmaktadır. Nakit akışın kolaylığı mazot, gübre, ilaç alımı için çiftçileri finanse eder. Ödeme vadesi diğer kartlarda olduğu gibi ürün gelirin alıldığı dönem ile birleştirilir.

- **Tarım Kredili Mevduat Hesabı**

Geliri süreklilik beyan etmeyen çiftçilerin dönemlik yada anlık ihtiyaçlarını karşılayabilmek için dizayn edilmiş bir üründür. SGK ve fatura ödemelerini daha rahat gerçekleştirmesi için çiftçi finanse edilir.

- **Büyükbaş Süt ve Besi Sığırcılık Kredisi**

Hayvancılık faaliyetinde bulunan üreticilerin genel giderlerini karşılamaya yönelik oluşturulmuş finansman modelidir.

- **Küçükbaş Süt ve Besi Kredisi**

Küçükbaş hayvancılık faaliyetinde bulunan üreticilerin genel giderlerini karşılamaya yönelik oluşturulmuş finansman modelidir.

- **Arıcılık Kredisi**

Tarımsal faaliyetinin içindeki oranları diğer kalemlere göre daha yüksek olan ve ağırlıklı olarak arıcılık ile gelir elde eden üreticilere sağlanan finansman türü.

- **Risk Transfer Kredileri**

Ticari faaliyet döngüsü içerisinde diğer banka, piyasa, tadarikçi ve mal alımı yapılan yerlere olan kısa orta ve uzun vade de ki borçların tek çatı altında toplanmasına olanak tanır. Böylece çiftçinin tek vade de ve ödemesini gerçekleştireceği planlı bir finansman modeli yaratılır. Firmanın nakit döngüsüne göre uzman kadrolar tarafından ödeme planları oluşturulur. Önemli olan çiftçiyi yaşatmaktır.

- **Sözleşmeli Üretim Kredisi**

Ekim ve satış sözleşmesi yapan ve ürünü teslim etmek için kullanılan finansman modelidir.

5.4.3.2. Tarımsal Yatırım Kredileri

- **Tarla Arazi Alım Kredileri**

Tarımsal faaliyetini daha da arttırmak isteyen ve planlarını bu stratejide gerçekleştiren çiftçinin ekilebilir arazi yatırımlarına destek olan kredi paketidir. Farklı teminat modellemesi ile kullanılabilir.

- **2B Arazi Alım Kredisi**

Büyüme isteyen çiftçilerin yeni arazi alımında 6292 sayılı kanun ve 19.04.2012 tarihli yasa ile 2/B yasası kapsamında değerlendirilen arazilerin kredilendirilmesine yönelik kredi pakettir.

- **Traktör Kredisi**

0 ya da belli bir yaşa sahip olan, 2. El traktör alımı için kredi türüdür.

- **Ekipman Kredisi**

Öncelikli olarak tarımsal faaliyetlerde kullanılan alet, ekipmanların alımına yönelik sunulan kredi türüdür.

- **Süt Sığırı Alım Kredisi**

Büyükbaş yetiştiriciliği ve bu konu başlığı altında faaliyetlerini yapan ve hayvan alımı yapacak üreticilerin kredi ihtiyacını karşılamak için geliştirilen ve oluşturulan kredi türüdür.

- **Sera Yapım Kredisi**

Bitkisel ürün üretimi ya da örtü altı üretim hacmini arttırmaya yönelik strateji içinde olan isteyen bilinçli üreticilere yönelik oluşturulan finansman türüdür.

5.5. DenizBank Tarım Kredileri

5.5.1. DenizBank Hakkında

DenizBank, 1997 yılında Zorlu Holding tarafından Özelleştirme İdaresi'nden lisansı satın alınmış ve özel sektör yolculuğuna başlamıştır. 2006 yılında Avrupa'nın büyük finans gruplarından olan Dexia ile bütünleşmiştir. Dexia bünyesine katılan Denizbank, 6 yıl boyunca Dexia ana hissedarlığında faaliyetlerini yürüttükten sonra, Eylül 2012 yılından itibaren Rusya'nın ve Dünya'nın en büyük bankaları arasında otoriteler tarafından kabul görmüş Sberbank ile yollarına devam etmiştir. 1 Temmuz 2013 tarihinde ise Citibank'ın Türkiye'deki Bireysel Bankacılık Bölümü'nü, aktif ve pasif bir milyona yakın müşterisini ve 1.400'e yakın çalışanı ile bünyesine katmıştır. Böylece bireysel ve perakende bankacılık tarafında oldukça güçlenmiştir.

1997'de planlanan "hayata dönüş" programı ile öngörülen hedefler belirlenmiştir. Kurumun kimlik yapısı ve stratejik yapısı, üst akıl ile bu hedeflere planlanan tarihten önce ulaşılmıştır. Kuruluş tarihinden bu yana Denizbank Genel Müdürü Sayın Hakan Ateş' in öncülüğünde büyüme ve istikrar devam etmektedir. 1997 yılı sonrası kurumsal kimliğin ön planda olduğu uzman ve kaliteli çalışanları da bünyesine katarak şube açılışlarını diğer bankalara oranla piyasada hızlı yol aldı. Banka üst yönetimi tarafından planlanan beş yıllık büyüme stratejisinin akabinde TMSF'ye devrolan banka şubelerinin bir kısmı bünyesine katılarak ve 2002 sonunda Tarışbank'ın gruba dahil edilmesiyle tarım bankacılığına ilk adımını atmış olduğu bilinmektedir. İlk kuruluş tarihinden bu yana çalışanların bağlılık oranı ve çalışma süreleri diğer bankalara oranla daha yüksektir. Bu da kurum kimliğinin ne yönde güçlü olduğunu, atılan tohumların yeşerdiğini, çalışanın eğitim, uzmanlık düzeyinin ne yönde yukarıda olduğunun kanıtı olduğu söylenebilir. DenizBank, mevcut bankacılık ürün ve hizmetlerini tamamlamak üzere faktoring, finansal kiralama, yatırım ve portföy yönetimi şirketlerine ek olarak Avusturya ve Rusya'da banka satın alımları gerçekleştirmiştir. Güçlü sermaye tabanından ve finansal gücünden ve piyasa güvenilirliğinden aldığı desteğin yanında sektöre yön veren

inovatif bakış açısı ve çevik iş yapma anlatışıyla kısa sürede mevcut konumunu geliştirmiş ve Dünyanın en inovatif banka ödülünü de bünyesine katmıştır.

DenizBank Finansal Hizmetler Grubu'nda DenizBank'ın yanı sıra beş yerli, üç uluslararası finansal iştirak ile altı yerli finansal olmayan iştirak ve Bahreyn'de bir şubesi bulunmaktadır. DenizYatırım, Deniz GYO, DenizPortföy Yönetimi, DenizLeasing, DenizFaktoring, Intertech, DenizKültür, Ekspres Bilgi İşlem ve Ticaret, Deniz Kartlı Ödeme Sistemleri, Açık Deniz Radyo-TV ve Bantaş grubun yerli; Eurodeniz, DenizBank AG ve DenizBank Moscow ise uluslararası iştiraklerinde yer almaktadır.

Grup, operasyon, mali kontrol ve muhasebe fonksiyonlarını merkezde toplayarak DenizBank şubelerini pazarlama merkezlerine dönüştürmüştür; böylece bir yandan çalışan sayısını optimum düzeyde tutarken aynı zamanda işletme verimliliğini artırmayı başarmıştır.

Grup, Türkiye'de toplumun tüm kesimlerine ulaşan bir hizmet ağına sahiptir. Yurtiçinde ve Bahreyn'deki toplam 761 adet DenizBank şubesinin yanı sıra, DenizBank AG'nin toplam 43 adet şubesi bulunmaktadır. Ayrıca, DenizBank, alternatif dağıtım kanalları sayesinde, gerek perakende gerekse kurumsal müşterilerine dünyanın her köşesinden internet ortamında finansal işlem yapma olanağı sağlamaktadır.

5.5.2. DenizBank Finansman Modelleri ve DenizBank' ta Tarım Bankacılığı

5.5.2.1. DenizBank'da Tarım Bankacılığının Yeri

Tarımın en önemli politikalarından biri tarımsal kredi politikalarıdır. Tarımda diğer birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi toprağın azlığı, verimin düşük olması ve bu da iyi bir sermaye birikiminin olmasını gerekli kılmaktadır (Eren 2010). Tarım kesiminde gelirlerin düşük olmasından ve giderlerin yüksek olmasından dolayı tasarruf düzeyi sınırlı kalmaktadır. Tarımda sermaye birikimi yavaş olduğu için tarımsal kredilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Üretimin artırılması, ekonomik ölçekli üretim tesislerinin kurulması ve var olan üretim tesislerinin ekonomik ölçeğe kavuşturulması ile mümkün olacaktır. Bunun gerçekleşmesi ise ucuz finansman sağlanması ile mümkündür. Sermayesi yetersiz olan üreticilerin üretim faaliyetlerini zamanında ve eksiksiz yerine getirebilmeleri, satın alma ve yatırımlarını aksatmadan yapabilmeleri için uygun şartlarda tarımsal kredilerle desteklenmeleri gerekmektedir. Bu ne-

denle, tarımsal politikaların önemli bölümünü oluşturan tarımsal krediler, tarım sektörünün gelişmesinde temel faktörlerden birini oluşturmaktadır.

Bundan Birkaç yıl öncesine kadar Ziraat Bankası, Tarişbank ve birkaç özel banka dışında tarım sektörüne kredi veren banka bulunmamaktaydı.

Dünyadaki gelişmeler ve tarım sektörünün çabaları ile bugün yeni bir dönem yaşanmakta ve tüm sorunlara ve engellemelere rağmen tarım sektörü üretmeye devam etmektedir.

Tarım sektöründeki bu gelişme bankaların da ilgisini çekmekte ve birkaç yıl öncesine kadar çiftçiler özel bankaların önünden bile geçmezken, bugün özel bankalar çiftçilere kredi vermeye devam etmek için her gün yeni ürünler geliştirmektedir.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu verilerine göre, Türkiye'de tarıma verilen kredilerin toplamı Aralık 2018'e göre 96 milyar TL' ye ulaştı. Kamu Bankaları %71.8 pay ve kullandırdığı 68.9 milyar TL kredi ile ilk sırada yer almaktadır.

Tarımsal kredilerde ikinci sırada DenizBank var. DenizBank, tarıma verdiği 12.1 Milyar TL kredi ile özel bankalar arasında ilk sırada yer almaktadır.

DenizBank'ın tarıma olan ilgisinin altında 2002 yılında bünyesine kattıkları Tarişbank'tan gelen 95 yıllık deneyim ve birikim önemi oldukça büyüktür. DenizBank Finansal Hizmetler Grubu Başkanı Hakan Ateş Türkiye'de çiftçinin borcuna çok sadık olduğunu, bu nedenle tarımsal kredilerde şüpheli alacak oranı % 2'nin altında kalmasındaki en büyük etken olduğunu vurgulamaktadır.

DenizBank, Tarişbank geleneğini sürdürerek Tarım sektörünün en iyi bankası olmak için ciddi bir çaba içindedir. Bunun içinde, büyük ve deneyimli bir ekip tamamen tarım bankacılığı için çalışmakta, personelinin neredeyse tamamı ziraat mühendisi ve veterinerlerden oluşmaktadır.

5.5.2.2.DenizBank Tarım Kredi Ürünleri

5.5.2.2.1.Tarımsal İşletme Kredileri

Üreticilerin tarımsal faaliyetleri ile ilgili girdi temini ve tarımsal ürünlere yönelik ihtiyacı olan finansman desteğini sağlayacak kredi ürünleri bu başlık altında toplanmıştır.

- **Üretici Kart**

Dünya'da ve Türkiye'de ilk olan Üretici Kart, üreticilerin tarımsal gereksinimlerine ve nakit akışlarına uygun olarak tarımsal işletme kredisi sağlamaktadır. Çiftçiye tanımlanan kredi limiti Üretici Kart'a yüklenmekte, çiftçi ihtiyaçlarını bu kartla gidermektedir.

Üretici Kart, kredi kartından ayrılan birçok özelliğe sahiptir. Bunlardan en önemlisi Üretici Kart'ın yılda bir kez ödemeli olmasıdır. Bu ödeme vadesi de tamamen çiftçinin ürün desenine göre, yani hasatına göre belirlenmektedir.

- **Spot Kredi**

Tarımsal faaliyet gösteren işletmenin kısa vadeli finansman ihtiyacını karşılamaya yönelik oluşturulmuş vade ve faizi sabit kredilerdir.

- **Rotatif Kredi**

Tarımsal faaliyet gösteren işletmenin kısa vadeli finansman ihtiyacını karşılamaya yönelik oluşturulmuş faizleri ayda bir, 3 ayda bir, 6 ayda bir veya 12 ayda bir tahsil edilen kredilerdir. Kredi istenildiği zaman kısmen ya da tamamıyla kapatılabilir.

- **Taksitli Tarımsal İhtiyaç Kredisi**

Çiftçilerimizin diğer tarımsal faaliyetlerinden kaynaklanan ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile ürün desenlerine uygun ödeme planları oluşturarak kredilendirme modelidir.

5.5.2.2.2. Tarımsal Yatırım Kredileri

Hayvancılıktan meyveciliğe, örtü altı tarımından su ürünlerine kadar her türlü tarımsal yatırımların desteklenmesi için sağlanan kredilerdir. Kredi türlerine göre aşağıda detaylandırılmıştır.

- **Traktör ve Tarımsal Ekipman Kredisi**

Üreticilerin tarımsal faaliyetlerinin yerine getirilmesinde çok önemli bir yeri olan traktör ve tarımsal ekipmanların alımlarına finansman sağlamak amacı ile tahsis edilen 60 aya varan vade imkanı ile kullandırımı yapılan kredi türüdür. DenizBank'ta Traktör kredileri için KDV

dahil fatura tutarının (2. El traktörlerde kasko) %75 ine kadar, ekipman kredilerinde de aynı şekilde KDV dahil edilerek hesaplanan fatura bedelinin % 75 ine kadar kredi verilir.

- **Arazi Alım Kredisi**

Arazi alım kredisi, üreticilerimizin ve tarımsal işletmelerin, tarımsal faaliyetlerini devam ettirebilmek ve mevcut işletmelerini büyütmek adına gerçekleştirecekleri arazi alım kredileri için kullanılır. 10 yıla varan vadelerde kullandırımı yapılan arazi kredilerinde tutar arazinin ekspertiz değerinin %50 si kadardır.

- **Sera Yapım ve Modernizasyon Kredisi**

Üreticilerin ve tarımsal işletmelerin sera yapım ve bakımı ile modernizasyonu konularıyla ilgili yapılacak yatırım maliyetlerinin finanse edilmesine yönelik kullanılan 60 ay vadeli tahsis edilen kredilerdir. Kredi kullandırımı oranı proforma edilen fatura tutarının %75'i kadardır.

- **Meyve Tesis Kredisi**

Meyve bahçesi yapımında ihtiyaç duyulan, ekipman, meyve fidesi, gübre, ilaç, çit vb. alımı ile bakım maliyetleri için finansman sağlamak adına 60 aya varan vadelerde kullanılan kredilerdir. Kredi kullandırımı proforma fatura değerinin % 75'ine kadar olan tutarı kapsamaktadır.

- **Hayvancılık Kredileri**

Hayvancılık ekipmanına yönelik krediler, Süt hayvanı alım kredileri ve besi hayvanı alım kredisi olmak üzere 3 başlık altında sınıflandırılmıştır.

Hayvancılık ekipmanı kredileri: Süt hayvancılığı yapan üreticilerin ve tarımsal faaliyet gösteren işletmelerin faaliyet giderlerini düşürmeye ve gelirlerini arttırmaya yönelik yapılacak yatırımların süt sağım ünitesi, süt soğutma tankı vb. finansmanını sağlamak üzere 60 aya kadar vadelenirilebilen kredilerdir. Fatura tutarının %75'ine kadar kredilendirme sağlanır.

Süt hayvanı alım kredisi: Süt hayvancılığı faaliyeti gösteren üreticilerin damızlık süt sığırı alımı için ihtiyaç duydukları nakit ihtiyacını karşılamaya yönelik kullanılan krediler-

dir. Proforma fatura değerinin % 75'ine kadar 60 aya varan vadelerde kullandırılan kredilerdir.

Besi Hayvanı Alım Kredisi: Besi hayvancılığı yapan tarımsal işletmelerin ve üreticilerin besi sığırı alımı için ihtiyaç duydukları nakit ihtiyacını karşılamaya yönelik kullandırılan kredilerdir. Proforma fatura tutarının % 75'ine kadar 60 aya varan vadelerde kullandırılan kredilerdir.

Damla Sulama Kredisi

Son yıllarda artan kuraklık ile mücadeleye karşı duyarlı olan DenizBank, bu sebepten ötürü verim düşüklüğü yaşayan üreticilere ve tarımsal işletmelere sulama için max. Fayda sağlayacak modern sulama sistemlerinin kurdurulmasına yönelik fatura değerinin %75'ine kadar ve 60 vadeli olarak kullanabilecekleri kredi imkanı sunar.

• İyi Tarım Uygulamaları Kredisi

Doğaya saygılı ve zarar vermeyen tarımsal üretim yapılmasına yönelik İyi Tarım Uygulamaları Yönetmeliğine dayanarak belirlenen kriterler dâhilinde sözleşme imzalayarak tarımsal faaliyet gösteren işletmelere 60 aya varan vadelerde kullandırılan kredilerdir.

5.5.2.2.3.Projeli Yatırım Kredileri

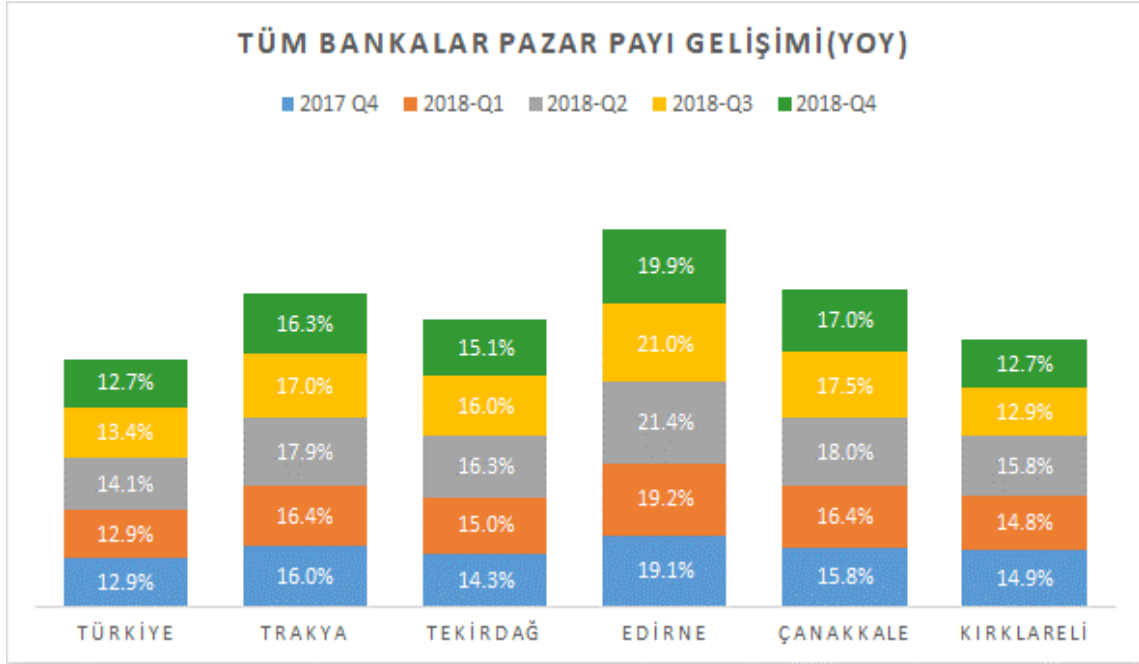
Tarımsal Yatırımların, yatırıma ilişkin projeye dayalı olarak finanse edildiği kredilerdir. Kredi tutarı ve vadesi projenin fizibilitesi dikkate alınarak işletmenin nakit akışına göre belirlenmektedir.

Projeli Yatırım Kredileri ile;

- Yeni tarımsal projelerin yapılmasını ve tarımsal üretimin arttırılması,
- Daha modern tarımsal işletmelerde daha verimli üretim gerçekleştirilmesi,
- Küçük tarımsal işletmelerin büyütülerek daha karlı işletmeler haline getirilmesi,
- Sektöre verilecek hizmet düzeyinin arttırılması,
- Tarım sanayi dengesinin sağlanması desteklenmektedir.

5.2.3. Sektöre ve DenizBank'a ait Bazı Rakamsal Veriler

Tarım kredi pazarı son çeyrekte binde 5 küçülerek 96 milyar olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında (YoY) tarım kredisi pazarı %10.5 gelişim ile 10 milyar büyüme gösterdi. 2018 yılında DenizBank tarım kredisi ise %9 büyümüştür.

Şekil 5.3. Bankaların Tarımsal Kredi Pazar Payı Gelişimi

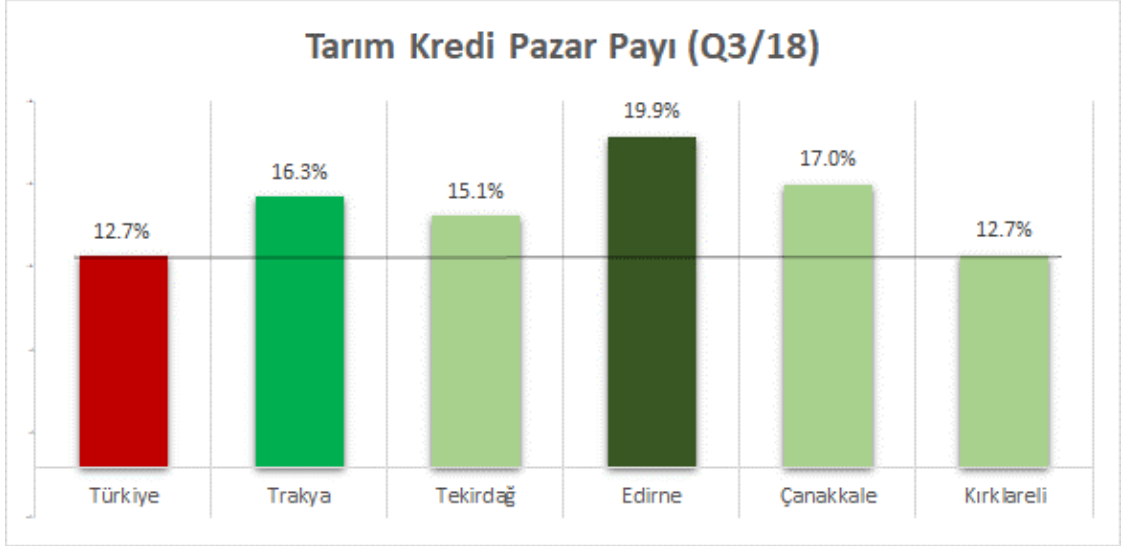
Kaynak: (Anonim 2019ı).

Trakya Bölge' de yer alan Çanakkale, Edirne, Kırklareli ve Edirne illerinde, toplam tarım kredi pazarı son çeyrekte %1 büyüyerek 5.4 milyara ulaşmıştır. 2018 yılının tamamında ise %13.5 gelişim ile 636 milyon büyüme gerçekleşmiştir.

DenizBank ise Trakya Bölgesinde Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale illeri ile 2018 yılının tamamında ise %15 gelişim gerçekleştirmiştir.

İl bazlı bakıldığında son çeyrekte bir önceki dönemde Kırklareli ilinde görülen Kamu Bankalarında ki kredi hareketinin bir benzeri Tekirdağ ilinde gözlenmektedir. Son çeyrekte kamu bankalarının bölgede toplam kredi büyümesi 125 milyon iken bu dönemde Tekirdağ ilinde kamu bankalarının büyümesi 63 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

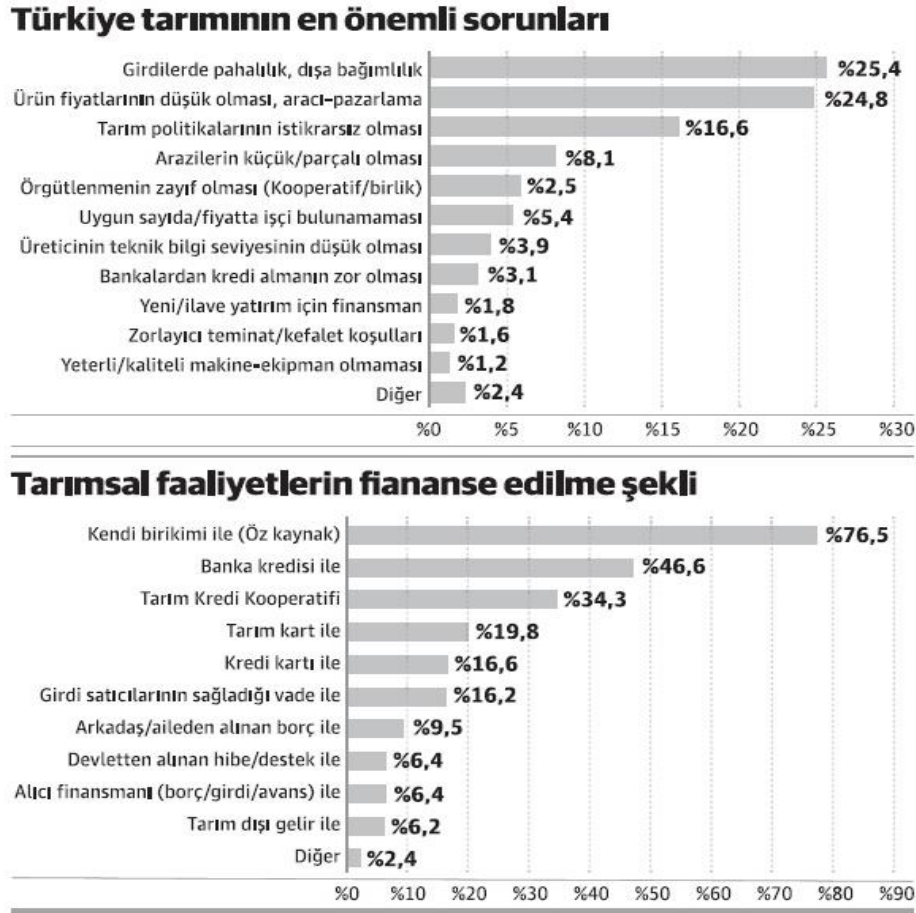

Şekil 5.4. Bankaların Tarımsal Kredi Pazar Payı

Kaynak: Anonim (2019ı)

Çanakkale, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerine kapsayan Trakya Bölgesinde DenizBank, 2018 yılında en fazla pazar payının büyüdüğü il %7,5 ile Çanakkale, %5,8 ile Tekirdağ illeridir. En yüksek pazar payına sahip olduğu il %20 ile Edirne, en düşük ise %12,7 ile Kırklareli ilidir. Özel bankalar arasında bakıldığında ise pazar payının en yüksek olduğu %57 ile Çanakkale, %51 ile Edirne illeridir. Özel bankalar içerisinde 2018 yılında Tekirdağ ilindeki yükselişi devam etmiş olup aralık 2017 yılına göre özel bankalar pazar payı %12,5 arttırarak %43 olarak gerçekleşmiştir.

5.3. Tarımın Finansman Sorunları

Şekil 5.5. Tarımda Finansman Sorunlarının Dağılımı

Kaynak: Anonim (2018g).

Tarımın Finansmanı ve Tarımın sorunlarının birlikte incelendiği bir çalışmada anket çalışması yapılmış olup, katılan kişilerin %16,6'sı tarımda en önemli sorunun tarım politikalarındaki istikrarsız olması olarak belirtilirken, arazi büyüklüklerinin olması sorun olarak görenlerin oranı sadece yüzde 8 olarak raporlandı. Örgütlenmeyi zayıf bulanların oranı %5,8, uygun sayıda ve ücrete işçi bulunmamasını sorun olarak görenlerin oranı ise %5,4 oldu. Katılımcıların sadece %3,9'u üreticinin yeterli bilgiye sahip olmamasının tarımda önemli bir sorun olarak değerlendirildi. Yeterli, kaliteli makine ekipman olmamasını sorun olarak görenlerin oranı %1,2 olması dikkat çekti. Bankalardan kredi almanın zor olmasını sorun olarak görenlerin oranı %3,1 olurken, yeni-ilave yatırım için finansman, zorlayıcı teminat ve kefalet koşullarını sorun olarak yansıtanların oranı ise sırasıyla %1,8 ile %1,6 oldu.

Türkiye'de geçerli olan miras hukuku uygulamaları, tarım arazilerini parçalayarak küçültmesi ile işletme boyutlarının küçülmesi ve bu nedenle tarımda verimin düşmesi ile sonuç-

lanmaktadır. İşletmelerin büyüklük bakımından küçülmeleri ciddi düzeyde ölçek ekonomisi kayıplarına yol açmakta, üretim azalan verimler aralığında yapılmaktadır. Neticede küçük çaplı işletmeler azalan gelirleri ile artan üretim maliyetlerini karşılamakta zorlandıklarından sektörü terk etmeye mecbur olmaktadır.

Türkiye’de tarım işletmelerinin neredeyse %70’inde bitki ve hayvan üretimi beraber yapılmakta ve bu işletmelerde uzmanlaşma yaygınlaşmamaktadır.

Gübre, ilaç, tohum, makine ve mazot gibi ana girdilerin fiyatlarında gözlenen büyük artışlar, tarımda karlılığı oldukça geriletmiştir. Bu da birtakım tarım işletmelerinin zarar etmelerine neden olmuştur.

Kamu kesimince yürütülen küçülme politikaları nedeniyle, önceleri üreticilere tarımsal mücadele, toprak, su gibi alanlarda hizmetler veren kuruluşların kapatılması, üreticinin aldığı hizmetleri aksatmış ve bu nedenle verimde düşüşler yaşanmıştır.

IMF, Dünya Bankası (WB) ve AB gibi kuruluşlar Türkiye tarımına doğrudan olmayan müdahalelerde bulunmakta, bu müdahaleler de üreticiler üzerinde negatif etkiler bırakmaktadır.

Daha önce girdi temelinde sağlanan kamusal destek, zaman içinde doğrudan gelir desteği şeklini almıştır. Neticede toprak sahibi olup tarımsal etkinlikler göstermeyen şahıslara gelir desteği verilirken, gerçekten üretimde bulunanlara kayda değer bir fayda sağlanmamıştır.

Üreticilerin eğitilmesi ve çağdaş tarım tekniklerinin kullanılması arzu edilen düzeyde sağlanamamıştır. Dolayısıyla üreticilerin bilgi ve sermaye birikimleri yeterli düzeye ulaşmamıştır ve tarım alanındaki son gelişmeler yakın ilgiyle izlenmemektedir. Buna neden olan başka bir etken de, küçük çaptaki işletmelerin çağdaş araç ve gereçler ile üretim teknikleri için gereken finansal kaynaklarının olmayışıdır.

Hayvanları tehdit eden hastalıklar karşısında yeterli önlemler alınamamıştır.

Üreticilerin örgütsüz bir yapı sergilemeleri sonucunda, üreticiler çoğunlukla ürünlerini pazarlamada yetersiz kalmış, araçlar ise düşük fiyatlardan aldıkları ürünleri yüksek fiyatlardan satmışlardır. Bu da gerek üreticiye gerekse tüketiciye negatif anlamda etki etmiştir.

Üretimin planlanamaması nedeniyle üreticilerin ürünlerinin satılması bazı dönemlerde sağlanamamış, dolayısıyla üreticiler zarar ederek tarımsal etkinliklerine son vermişlerdir.

Ülkemizde yaşanan başlıca sorunlardan bir diğeri de gelişmiş ülkelere göre ortalama tarım arazilerinin daha küçük boyutlarda olması ve kırsal sınıfta işsizliğin bulunmasıdır. Miras nedeniyle sürekli şekilde küçülen ortalama tarım işletmesi büyüklüğü, bilhassa yakın zamanlarda tarım reformuna dikkat çekmiş ve çok boyutlu tedbirlerin altını çizmiştir.

Çiftçilerin geleceğe yönelik yatırım planlarında da eksiklikler bulunmaktadır. Buna göre verimli üretim yapılması için planlama yapılmaktan ekilen arazi oranını artırmaya yönelik çabalar (örneğin yeni arazi almak) daha ön plandadır.

Kendi öz sermayesi ile yatırım yapmayı planlayan çiftçi sayısı oldukça fazladır. Bu durum da yeterli yatırım yapılmasının önüne geçmektedir.

6. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

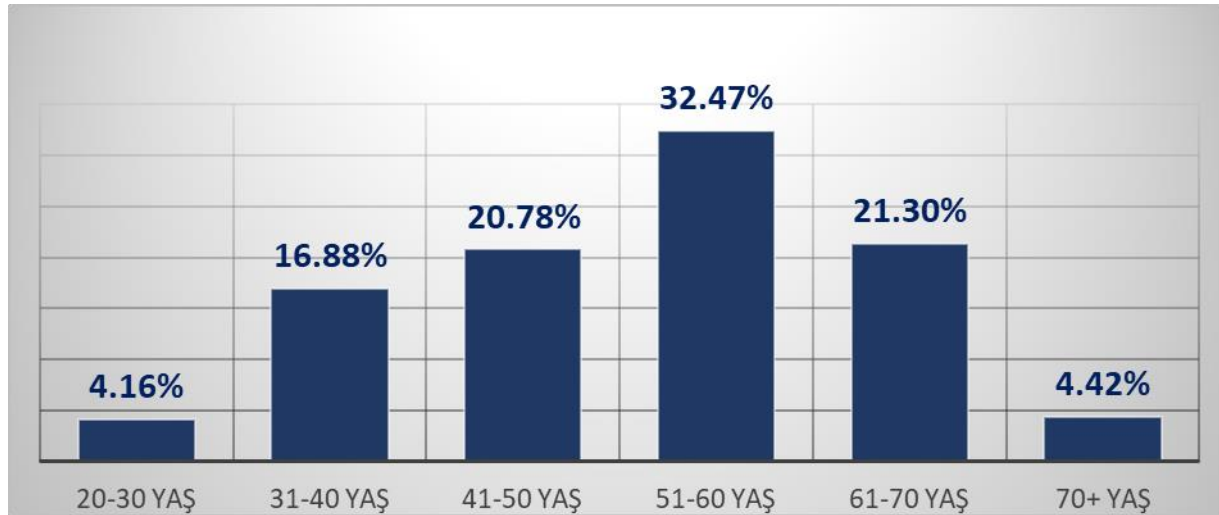
Bu bölümde Trakya bölgesine ait tarımın finansmanına ilişkin yapılan araştırma sonuçlarına göre elde edilen bulgularından tarımsal işletme sahiplerinin sosyo-demografik yapıları, sosyo-ekonomik yapıları, finansman ihtiyaçlarını karşılama durumları, organize olmamış finansman sağlayıcılardan ihtiyaçlarını karşılama durumları ve genel özellikleri frekans tabloları yardımı ile ele alınmıştır. Bunların yanında tarımsal işletme sahiplerinin sosyo-ekonomik, sosyo-demografik özelliklerinin tarımsal işletme büyüklüklerindeki tarımsal finansman gereksinimleri incelenmiştir.

6.1. Tarımın Finansmanına İlişkin Araştırma Bulguları

Bu başlığın altında, Trakya Bölgesine ait Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı tarımsal işletme sahipleri ile yapılmış olan anket çalışmasına göre; Tarımsal işletme sahiplerinin sosyo-demografik yapıları, sosyo-ekonomik yapıları ve tarımsal işletmelerin finansmanı ile ilişkili bulguların frekans dağılımları şekil ve grafikler halinde yer almaktadır.

6.1.1. Tarım İşletmelerinde Sosyo-Demografik Yapılar

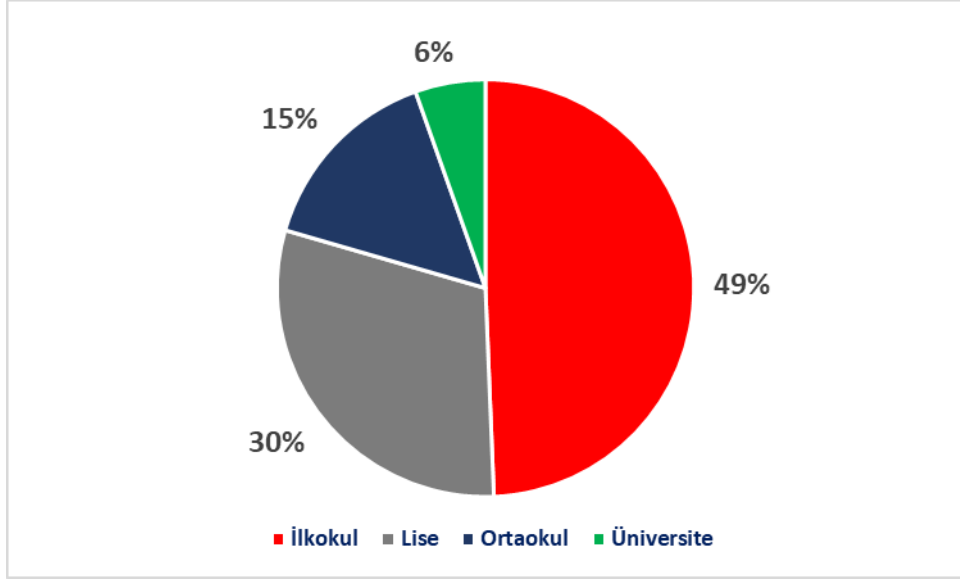
Tarımsal işletmelerin sahiplerinin sosyo-demografik nitelikleri olan yaş, sosyal güvencisinin olup olmadığı ve eğitim durumu burada ele alınmaya çalışılmıştır.

Şekil 6.1. Üreticilerin Yaş Ortalamalarına Göre Dağılımı

Araştırmaya dahil olan tarımsal işletme sahiplerinin %32,47'si 51-60 yaş aralığında; %21,3u 61-70 yaş aralığındadır (Şekil 6.1.). Araştırmaya katılan çiftçilerin yarısından fazlası 51-70 yaş grubuna ait olduğu görülmektedir. Bu durum ankete dahil olan tarımsal işletme sahiplerinin tecrübeli ve tarımı oldukça iyi bilen bireyler olduğunu ortaya koymaktadır. Genç

nüfusun %20 lik gibi bir dilimde bulunması gençlerin tarımla ilgilenmediğini köyde kente göçün ve tarım dışı organizasyonlarda çalışıldığının göstergesi olarak düşünülmektedir. Bir diğer neden ise tarımsal işlerin babadan oğula geçerek devam ettirilmesinden kaynaklı olarak bu durum normal kabul edilmiş olup dolayısı ile de tarımla uğraşma yaşı orta yaşlarda kaldığı düşünülmektedir.

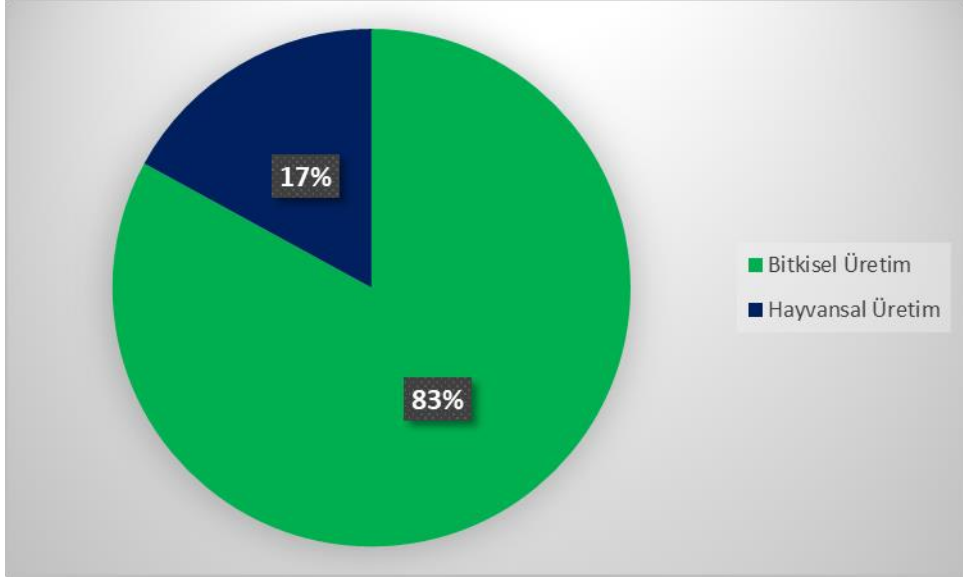

Şekil 6.2. Üreticilerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Tarımsal işletme sahiplerinin eğitim durumu analiz edildiğinde, katılımcıların %49'u ilkokul, %30'u lise, 15'i ortaokul %6'sı üniversite mezunudur(şekil 6.2.). Görüldüğü gibi ankete katılanların yarıya yakını ilkokul mezunu iken, diğer yarısını ise ortaokul ve üzeri eğitim durumu olanların oranı ise %51 oluşturmaktadır. Yaş ortalamasının da fazla olması ile beraber düşünürsek genç yaş nüfusunun ve eğitilmiş olan nüfusun tarım yapmadığı ve köyden kente göçün arttığının bir diğer göstergesidir. Bunun yanında üniversite mezunlarının da tarımsal faaliyet içerisindeki yerinin olması tarımla uğraşması tarımın kalitesini arttırabilecektir. Emekli olduktan sonra tarım yapmaya başlayan üreticilerin varlığının artması ile de tarım daha bilinçli ve kaliteli olarak yapılmaya devam edileceği düşünülmektedir. Bu durumda eğitim araştırması sonucunda edinilen bilgiler ışığında tarımla uğraşan bireylerin öncelikle teknik sonrasında ise finansal okuryazarlık konusunda daha fazla eğitilmeleri gerektiğini ve devlet tarafından tarımsal yayım faaliyetlerinin arttırılarak devam edilmesinin mutlak gerekliliğini göstermektedir.

6.1.2. Tarım İşletmelerinde Sosyo-Ekonomik Yapılar

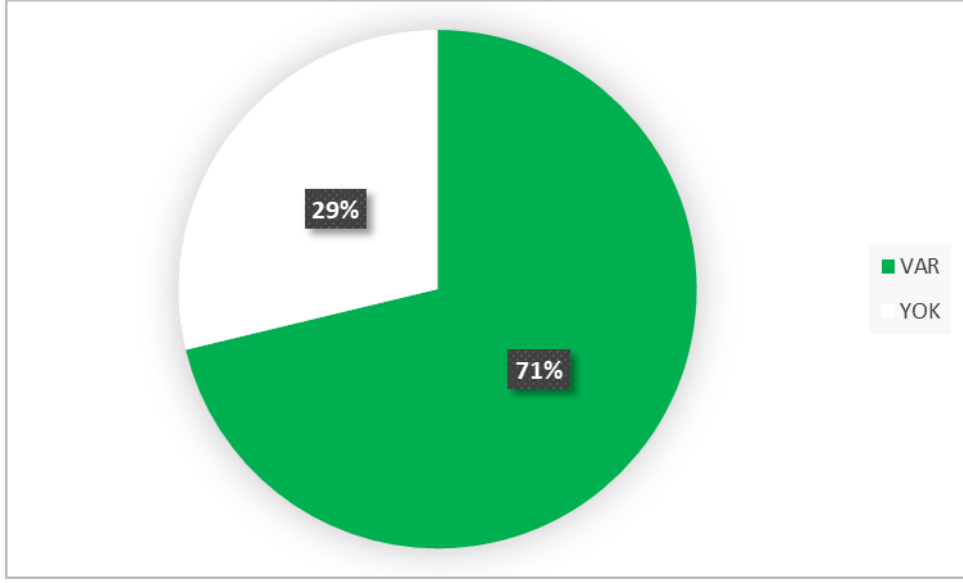
Ankete konu olan üreticilerin sosyo-ekonomik nitelikleri olan tarımsal kuruluşlara üyelik, tarımsal işletmelerde çalışan sayısı, arazi büyüklüğü, tasarruf durumları, ortalama yıllık gelir ve giderleri bu başlık altında ele alınmaya çalışılmıştır.

Şekil 6.3. Tarımsal Gelirin Çeşidine Göre Dağılımları

Araştırmaya dahil olan üreticilerin tarımsal gelir türü analiz edildiğinde %83'ü bitkisel üretim, %17'i hayvansal üretimden gelirini elde etmektedir. Gösterilmeye çalışıldığı üzere Trakya bölgesine ait tarımsal işletmelerin büyük bir çoğunluğu bitkisel üretim ile gelirlerini sağlamaktadır. Türkiye genelinde bitkisel üretim oranı %70'lere yakın iken hayvansal üretimin payı ise %30 dolayındadır. Bizim ülkemiz tarımındaki bu durum gelişmiş ülkelere göre tam tersi durumdadır.

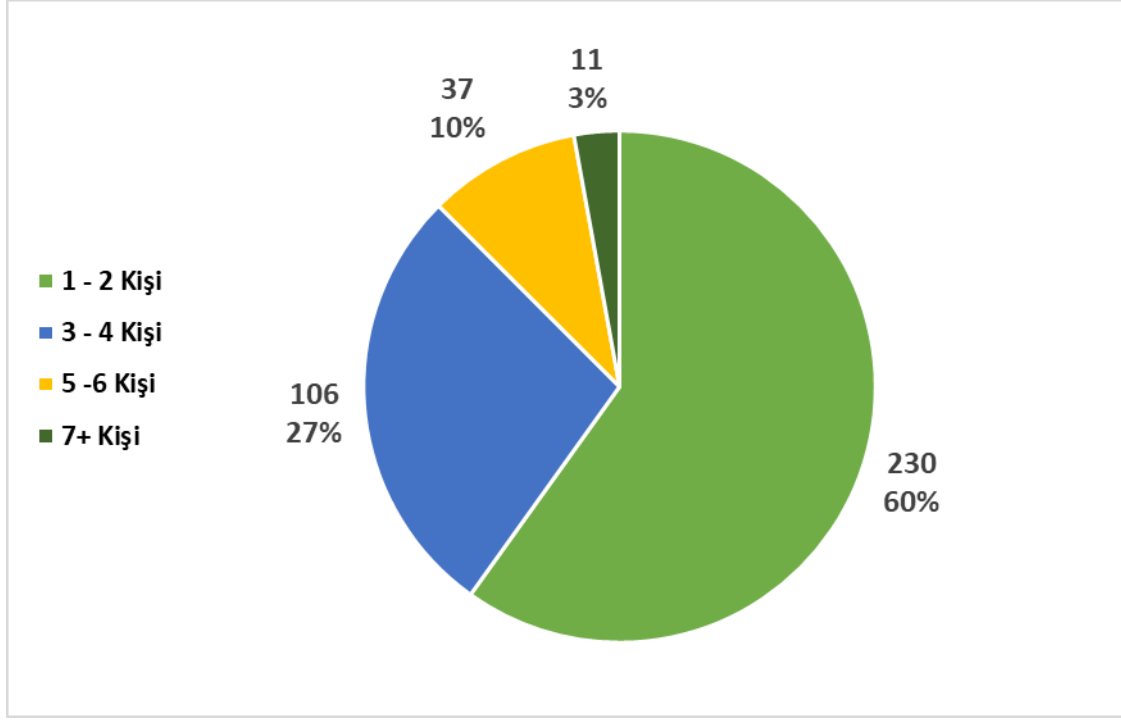
Trakya bölgesinde yapılan araştırma sonucuna göre tarımsal gelirlerini bitkisel üretimden elde edenler bitkisel üretim gelirinin yanında az sayıda hayvan varlığına sahiptir. Hayvansal üretimde son yıllarda artışlar yaşanmaktadır. Damızlık birlikleri vb. devletin destekli olarak verdiği hayvan sayılarında artış aynı zamanda tarıma finansman sağlayan bankaların tarımsal kredilerle hayvansal üretim desteklemesi hayvansal üretimin artacağına bir göstergesi olmuştur. Aynı zamanda bitkisel üretimde ürün fiyatlarında düşüklük, tarımsal işletme sahiplerini hayvansal üretime yönlendirmektedir. Aynı zamanda entansif tarım yönteminden dolayı hayvancılığın işletmenin Gayri Safi Üretim Değeri içindeki nispi payı azalabilir ama bitkisel üretim değeri artabilir.

Şekil 6.4. Tarımsal İşletmelerin Kooperatiflere Üye Olma Durumu

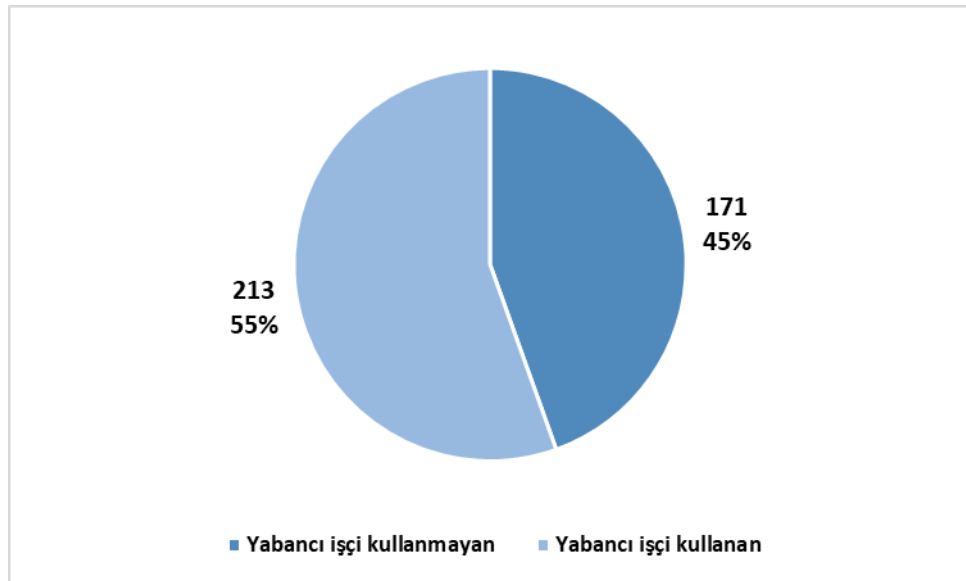
Araştırmaya dahil olan işletmelerin %71'i en az 1 tarımsal kooperatife üyedir. %29'unun ise hiçbir tarımsal kooperatif ile ilişkisi yoktur (Şekil 6.4.). Üreticilerin tamamına yakını ziraat odaları üyeleridir. Türkiye genelinde Ziraat odaları 4,8 milyon üyesi ile Türkiye'nin en büyük meslek kuruluşudur. Üreticilerin üye oldukları kooperatif adetlerinin dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. Tarımsal işletmelerin hinterlandında bulunan tarımsal kuruluşlara üye olması girdi, ürün pazarlama, eğitim, ürün satışı, aynı –nakdi kredi vb. ihtiyaçlarını finanse ederken yardımcı olmaktadır.

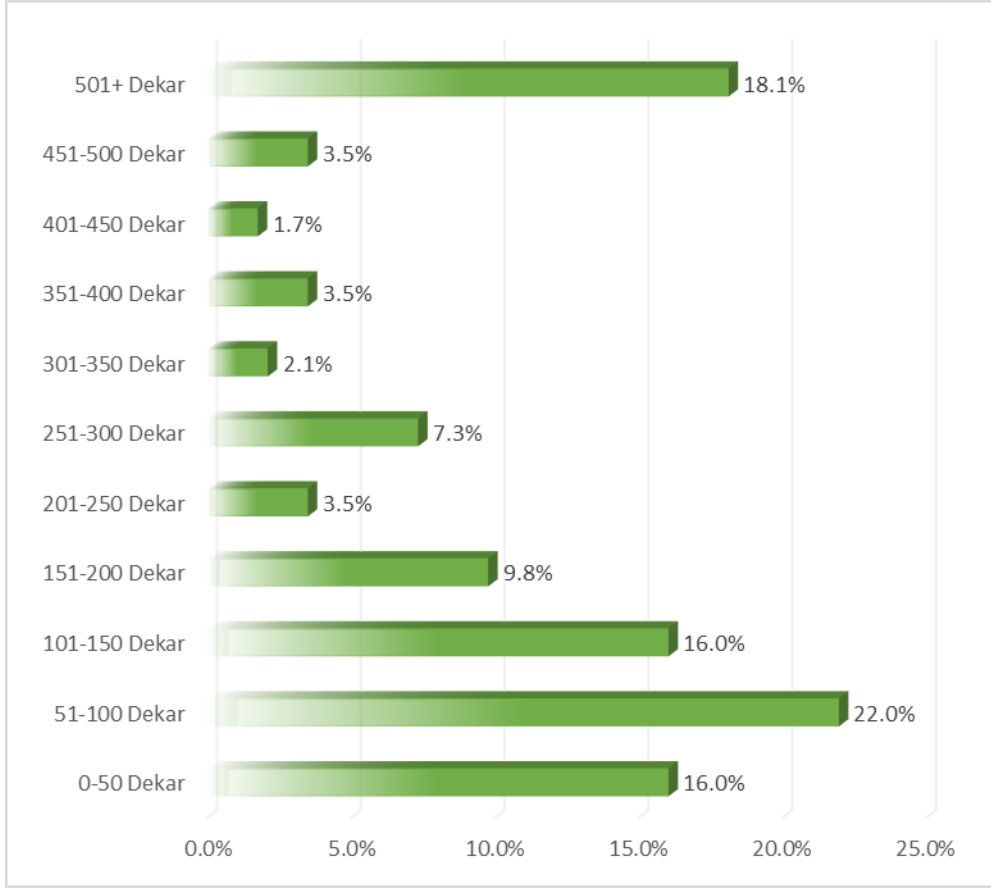
Şekil. 6.5. Tarımsal İşletmelerde Çalışan Kişi Sayıları

Ankete dahil olan üreticilerin %60'ı 1-2 kişi, %27'si 3-4 kişi, %10'u 5 kişiden fazla kişi ile çalışmaktadır. Burada da açıklanmaya çalışıldığı gibi Trakya Bölgesindeki tarımsal işletmeler mikro işletmelerden oluşmakta ve çoğu 1-2 kişi arasında işçi çalıştırmaktadır(Şekil 6.5). Görüldüğü gibi tarımsal üreticilerin büyük bir çoğunluğu işletmesinde kendisi veya aileden birini çalıştırmaktadır. Gerçekleştirilen anket çalışmaları sonuçlarına göre dışarıdan işçi kullananların çoğu sulu tarım yapan üreticilerden oluşmaktadır.

Şekil. 6.6. Tarımsal İşletmelerde Çalışan Yabancı İşçi Sayıları

Tarımsal üreticilerin %45'i aile dışından işçi kullanırken,%55'i sadece aile fertleri ile tarımsal üretimlerini gerçekleştirmektedir (Şekil 6.6.). Yapılan anket sonuçları incelendiğinde aile bireyleri dışında işçi çalıştırmaya ihtiyaç duyan işletmelerin en az yılda bir kez işçi ihtiyacı olduğu anlaşıldı.

Şekil. 6.7. Tarımsal İşletmelerin Ortalama Arazi Büyüklükleri

Araştırmaya katılan tarımsal işletme sahiplerinin işledikleri toplam arazi varlığını incelediğimizde %16'sı 0-50 dekar, %22 si 51-100 dekar, %16'sı 101-150 dekar, %9,8'i 151-200 dekar, 201-250 dekar %3,5'i, 251-300 dekar %7,3'ü oluşurken 301 dekar ve üzeri tarım arazi-sine sahip işletmelerin oranı %10,8'dir (Şekil 6.7.). Buradan da görüldüğü gibi Trakya bölgesinde işletilen toplam arazi büyüklüklerinin büyük bir bölümü 100 dekarın altında bulunmaktadır. Örgütlenen tarımsal işletme sahipleri ürünlerini toplu olarak pazarlayabilecek, girdilerini toplu olarak alabilecek ve bu durum girdi maliyetlerinin azalmasına ve ürün fiyatlarının artmasına neden olacaktır. Teknolojinin daha etkin ve verimli kullanılması ile dekardan elde edilen verim artacaktır. Teknolojinin kullanımının artması çiftçilerin işsiz kalmasına neden olabileceği düşünülse de, tarıma dayalı sanayi fabrikaların kurulması köyden kente göçü önleyebilecek ve tarımsal gelirlerin artmasına neden olabilecektir. Böylece tarımsal gelirin artması örgütlerin sermayelerini arttıracak ve yabancı kaynak kullanma oranı azalacaktır.

Çizelge 6.1. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Yıllık Gelirleri

Tutar Aralığı (TL)	Ortalama Yıllık Gelir	
	Adet	%
0-20.000	145	38
20.001-40.000	63	16
40.001-60.000	89	23
60.001-80.000	49	13
80.001-100.000	23	6
100.001+	16	4
Toplam	385	100

Ankete dahil olan üreticilerin ortalama yıllık gelirlerini incelediğimizde %38'i 20.000 TL'nin altında gelir elde ederken, %16'sı 20.000 TL ile 40.000 TL arası gelir elde etmektedir. (Çizelge 6.1.).

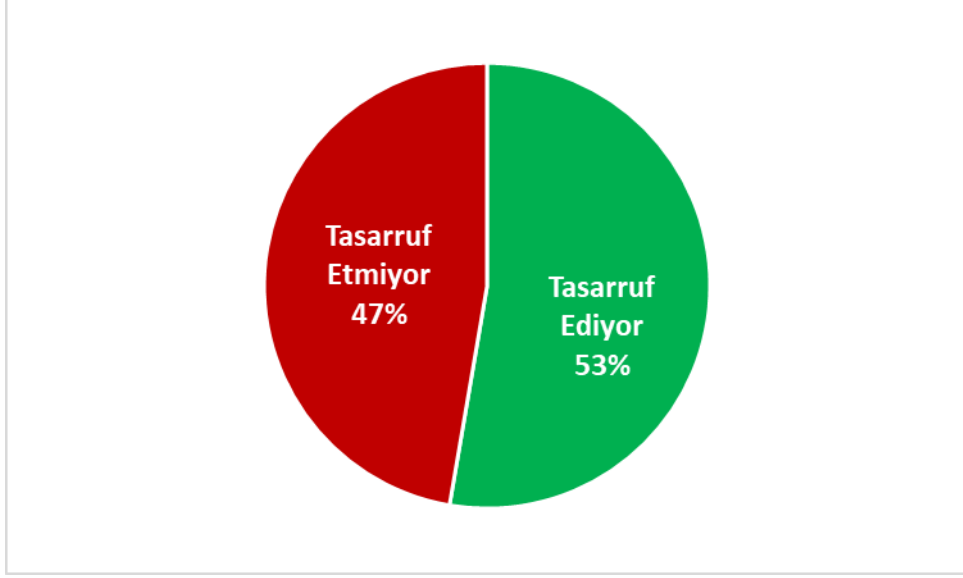
Çizelge 6.2. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Yıllık Giderleri

Tutar Aralığı (TL)	Ortalama Yıllık Gider	
	Adet	%
0-20.000	67	17
20.001-40.000	119	31
40.001-60.000	68	18
60.001-80.000	55	14
80.001-100.000	44	11
100.001+	32	8
Toplam	385	100

Ankete dahil olan üreticilerin ortalama yıllık giderlerini incelediğimizde %17'i 20.000 TL'nin altında gider olduğunu belirtirken, %31'si 20.000 TL ile 40.000 TL arası gider olduğunu ifade etmektedir. (Çizelge 6.2.).

Anket birebir görüşme tekniği ile yapıldığından, çiftçilerle kurulan iletişimlerde çiftçilerin önemli bir bölümü gelirleri ve gider konularında tereddütlü ifadeler kullanmıştır. Gelirlerini ve giderlerini tam olarak söylemekten kaçındıklarını söyleyebiliriz. Üreticilerin gelir ve giderle ilgili net cevapların alınamama nedeni sorulduğunda ise bu konuların köy içerisinde konuşulmasından hoşlanmadıkları tespit edilmiştir. Anket çalışması kapsamında üreticilerin yıllık giderlerin yüksek olmasının nedenini girdi fiyatlarındaki artış olarak olarak söylenmiş-

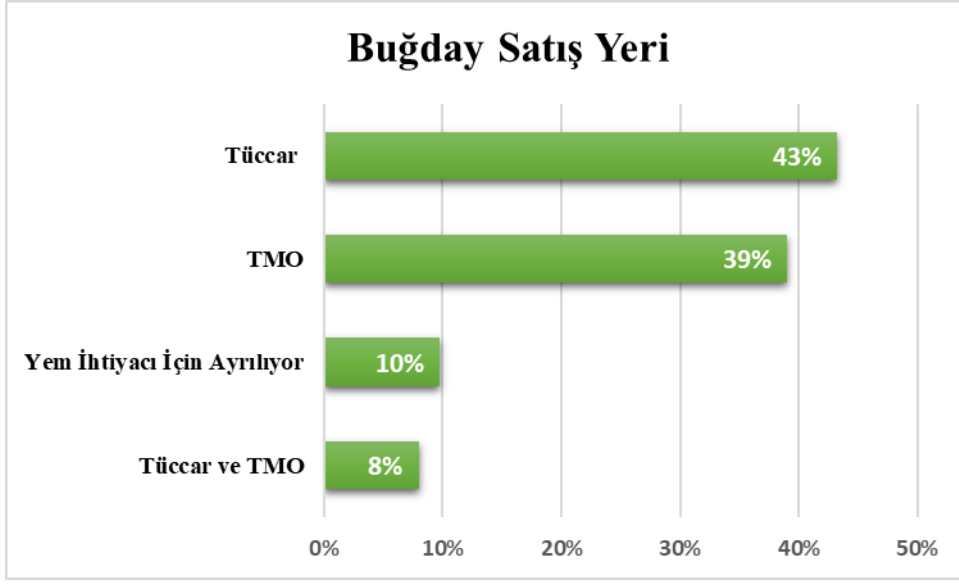
tir. Üreticiler bir sonraki yılın planlamasını yapamamaktadırlar. Çoğunlukla bir sonraki yılın hasatında elde edilecek geliri içinde bulunulan yılda tüketmektedir ve bir dahaki yıla borçlu olarak girmektedirler.

Şekil 6.8. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Tasarruf Durumu

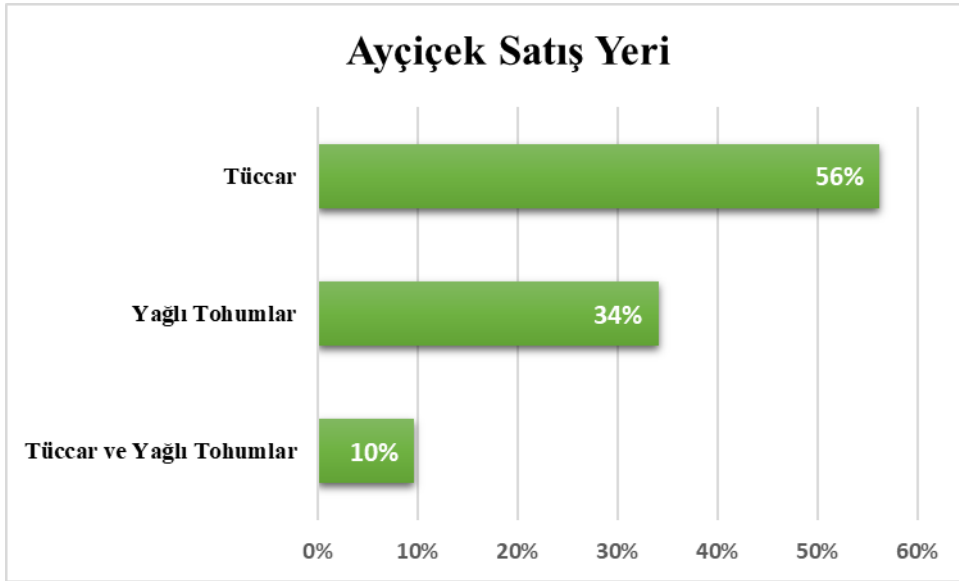
Ankete katılan tarımsal üreticilerin % 53'ü tasarruf edebiliyorken, %47'si ise tasarruf edememektedir (Şekil 6.8.) anlaşıldığı üzere tarımsal üreticilerin %38'i ortalama yıllık geliri 20.000 TL'nin altında gerçekleşmektedir. Bu durum tarımsal üreticilerin tasarruf edemediğini, sadece yaşamlarındaki temel gereksinimlerini sürdürdüklerini göstermektedir. Tasarruf yapan üreticilerin daha fazla olmasının nedeni tarımsal üreticilerin tarımsal kredi kullanarak üretimlerini finanse ettiklerini, bunun da tasarruf olarak değerlendirildiği tespit edilmiştir. Tarımsal üreticilerin maliyetleri sorulduğunda maliyetlerin %70 oranında olduğu öğrenilmiştir. Bu nedenle tarımsal işletmeler için girdi fiyatlarının bu kadar yüksek olduğu ülkemizde gelir ve gider arasındaki farkı yani tasarruf etme şanslarının çok az olduğu anlaşılmıştır.

6.1.3. Tarımsal İşletmelerin Üretim Durumları

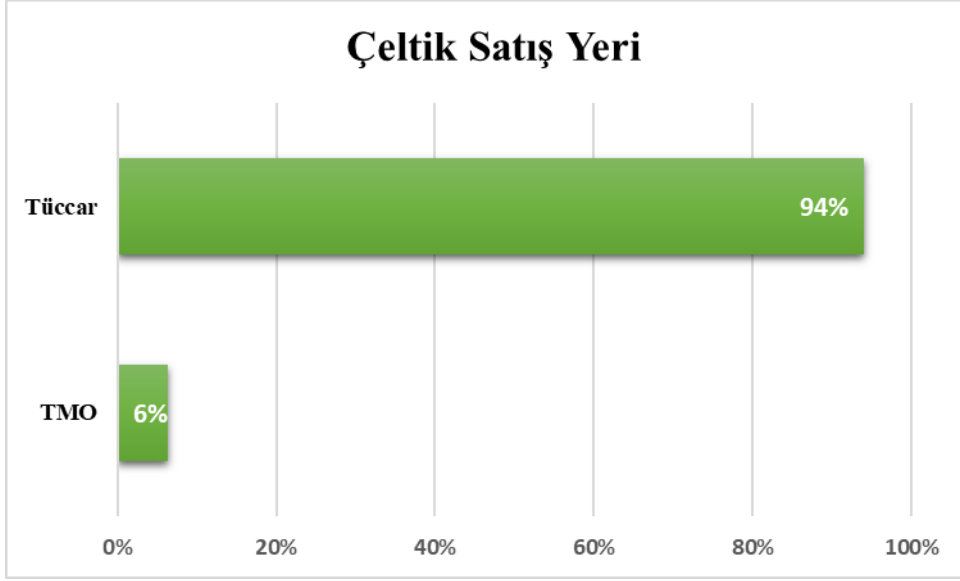
Şekil 6.9. Üreticilerin Buğday Satış Yerleri

Şekil 6.9'da incelendiği gibi buğdayını hasatından sonra buğday üretimi yapan çiftçilerin %43'ü buğdayını Tüccar'a, %39'u TMO'ya, %10'u Yem ihtiyacı için ayırırken, %8 i ise Tüccar ve TMO'ya satmaktadır.

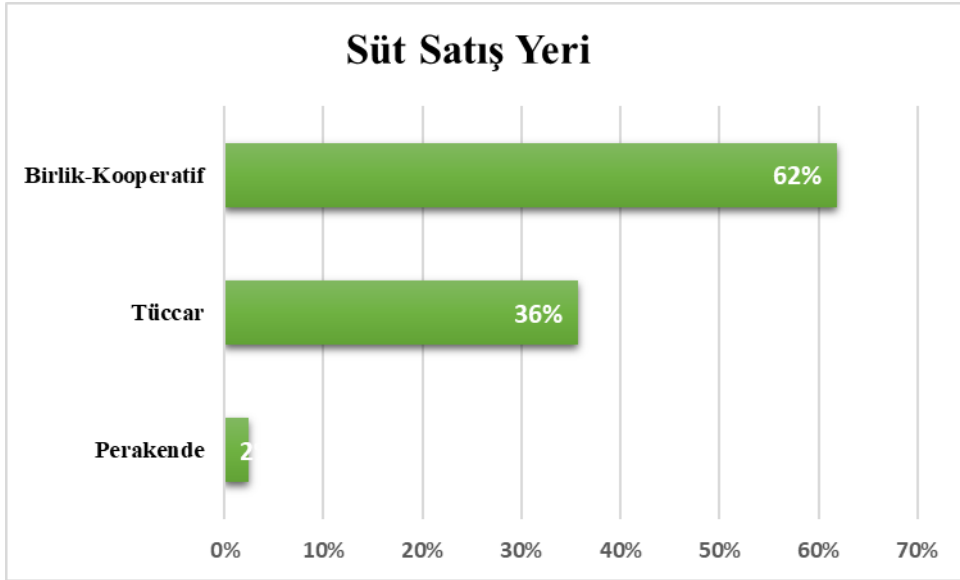
Şekil 6.10. Üreticilerin Ayçiçek Satış Yerleri

Şekil 6.10'da incelendiği gibi ayçiçek hasatından sonra ayçiçek üretimi yapan çiftçilerin %56'sı ayçiçeğini Tüccar'a, %34'ü Trakya Birlik Yağlı Tohumlar Kooperatifi'ne, %10'u ise Tüccar ve Kooperatife satmaktadır.

Şekil 6.11. Üreticilerin Çeltik Satış Yerleri

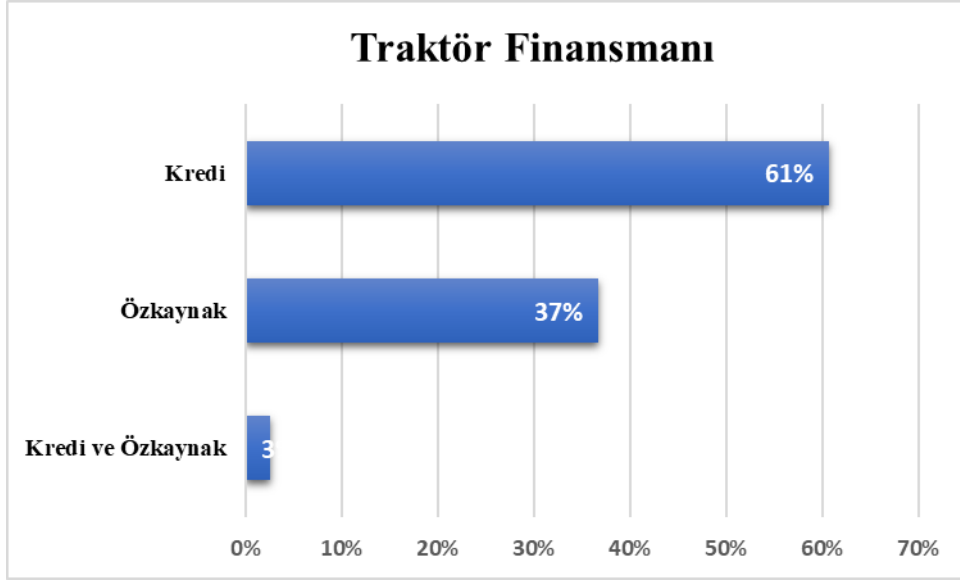
Şekil 6.11’de incelendiği gibi Çeltik hasatından sonra çeltik üretimi yapan çiftçilerin %94’ü Çeltiğini Tüccar’a, %6’sı ise TMO’ya satmaktadır.

Şekil 6.12. Üreticilerin Süt Satış Yerleri

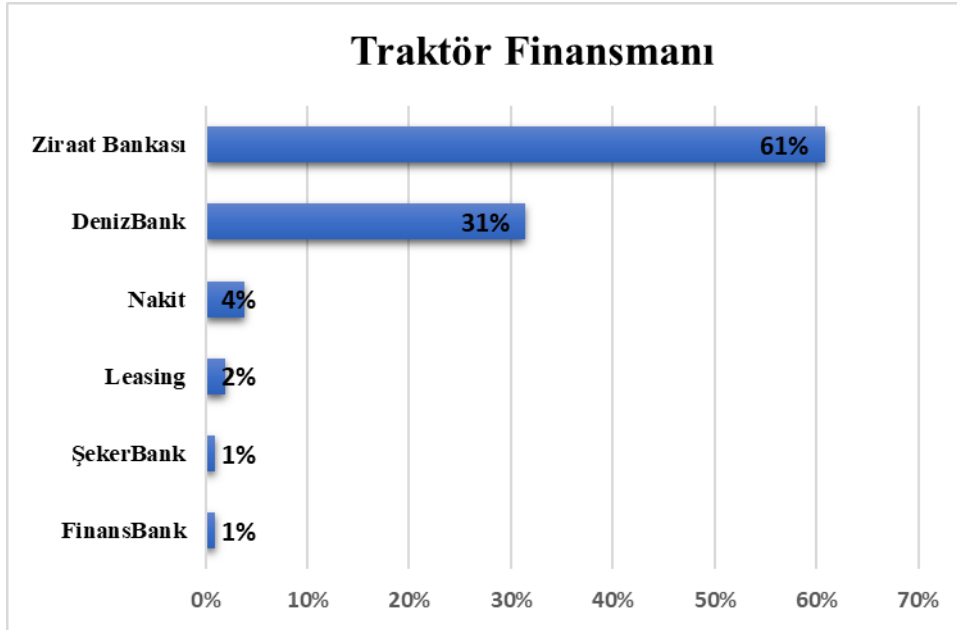
Şekil 6.12’de incelendiği gibi Süt Hayvanı Yetiştiriciliği yaparak geçimini sağlayan çiftçilerimizin sağdıkları sütün % 62’sini Birlik ve Kooperatiflere, %36’sı Tüccar’a, %2 si ise Perakende yolu ile sattığı anlaşılmıştır.

6.1.4. Tarımsal İşletmelerin Gider Finansmanları

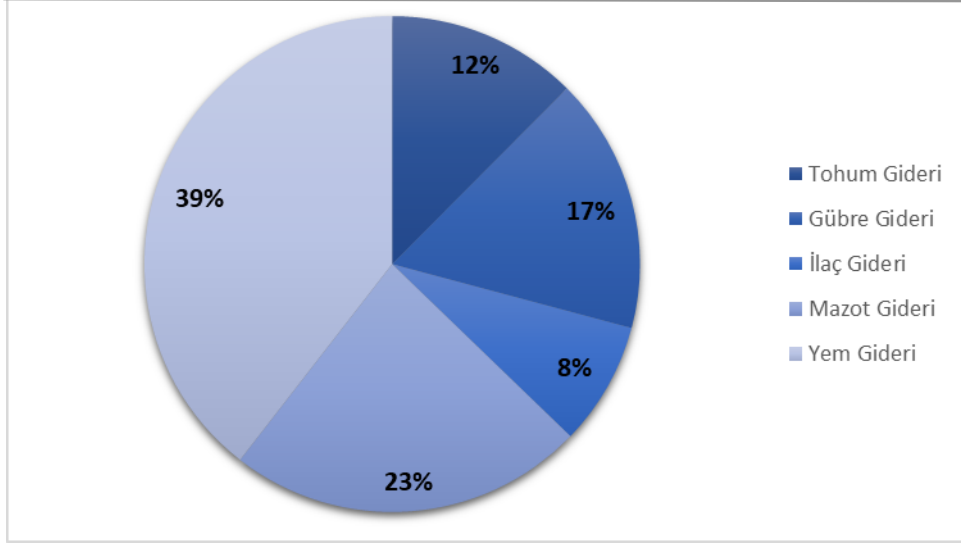
Şekil 6.13. Traktör Finansmanı

Ankete dahil olan üreticilerin yeni alacakları traktörlerini finansmanı için %61'i kredi, %37'si kendi özkaynağı ve %3 'ü ise hem kredi hem özkaynak kullanımı ile traktör finansmanını sağladığı anlaşılmıştır.

Şekil 6.14. Traktör Finansmanının Sağlandığı Kurumlar

Ankete dahil olan üreticilerin yeni alacakları traktörlerini finansmanı için detaylı inceleme yapıldığında ise kredi kullanan kişilerin %61'i Ziraat Bankası'ndan , %31'i DenizBank'tan kredi kullandığı tespit edilmiştir, yüzyüze yapılan görüşmelerde ise Ziraat Bankasından kullanılan kredilerin sübvansiyon destekli faiz oranı avantajı nedeni ile kullandıkları öğrenilmiştir.

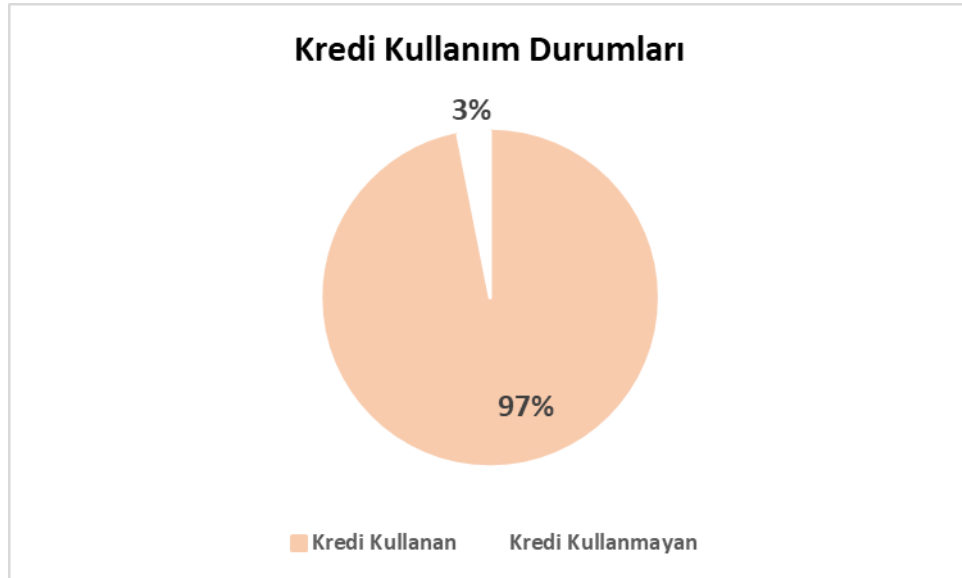

Şekil 6.15. Üreticilerin Girdi Maliyetleri

Ankete dahil olan üreticilerin gider dağılımları incelendiğinde en fazla harcama payının %39 ile yem, %23 ile mazot, %17 ile ilaç, %12 ile gübre ve son olarak %8 ile tohum gideri olarak ayrıldığı anlaşılmıştır.

6.1.4. Tarımsal İşletmelerin Tarımsal Kredi Kullanımları

Bu başlıkta üreticilerin tarımsal kredi kullanımları, tarımsal kredi kullanma sebepleri, yılda kaç defa tarımsal kredi kullandıkları, tarımsal kredileri kullanım kaynakları, tarımsal kredinin vadeleri, tarımsal kredi kullanırken dikkat edilen özellikler gibi başlıklara ait dağılım grafikleri incelenmiştir.

Şekil 6.16. Üreticilerin Tarımsal Kredi Kullanım Durumlarının Dağılımı

Ankete katılan üreticilerin %97'si tarımsal kredi kullanmış, %3'ü ise tarımsal kredi kullanmamıştır (Şekil 6.16.). Görüldüğü üzere Trakya bölgesinde tarımsal kredi kullanım oranı oldukça yüksektir. Tarımsal üreticiler finansman eksikliklerini tarımsal kredi kullanarak karşılamışlardır. Türkiye genelinde 31.12.2019 tarihinde Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre ankete dahil olan bölgede tarım için kullanılan kredilerin miktarı ise 5.358,377 TL'dir. Türkiye genelinde ise 100.482,981 TL'dir. Tarım kredileri tarımsal işletme ve tarımsal yatırım kredileri olarak 2 ana başlık altında kullanılmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı verilerine göre Türkiye genelinde 2 milyon çiftçi kayıt sisteminde kayıtlı çiftçi bulunmaktadır. Türkiye geneli ile oranlama yapıldığında Trakya bölgesinde çiftçi kayıt sistemine kayıtlar Türkiye genelinin %4.8'i bulunmaktadır. Analizden de anlaşılacağı gibi Trakya bölgesindeki tarımsal işletme oranı ile kredi kullanma oranı birbirine paralellik göstermektedir.

Çizelge 6.2. Kredi Kullanma Gerekçelerinin Tanımlayıcı İstatistiksel Analizi

	N	Aritmetik Ortalamalar	Std. Sapma
Kurumun Konum Elverişi	321	3.854	1.3831
Kredi Süreçlerinin Hızı	353	4.343	1.019
Kurum Personelinin Hizmet Kalitesi	347	4.559	0.8321
Düşük Faiz Oranı	357	4.1457	1.25468
Uygun Geri Ödeme Süresi	356	4.388	0.9472
İpotek Aranmaması	344	3.916	1.22
Tüm Finansal Hizmetlerin Alınabilmesi	337	4.104	1.1252
Geçerli Adet	317		

Çizelge 6.2. de görüldüğü üzere kredi kullanımında üreticilerin 1. Önceliği kurum personelinin hizmet kalitesidir. Sonrasında ise kredi süreçlerinin hızı, uygun vadeler ile geri ödeme süresinin olması, tüm finansal hizmetlerin aynı yerden alınabilmesi, düşük faiz oranı, ipotek teminat şartının aranmaması ve kurumun konum elverişi olarak sırasıyla önceliklendirilmiştir.

Çizelge 6.3. İşletme Sermayesi Tamamlama Amacı ile Kredi Kullanım Durumları

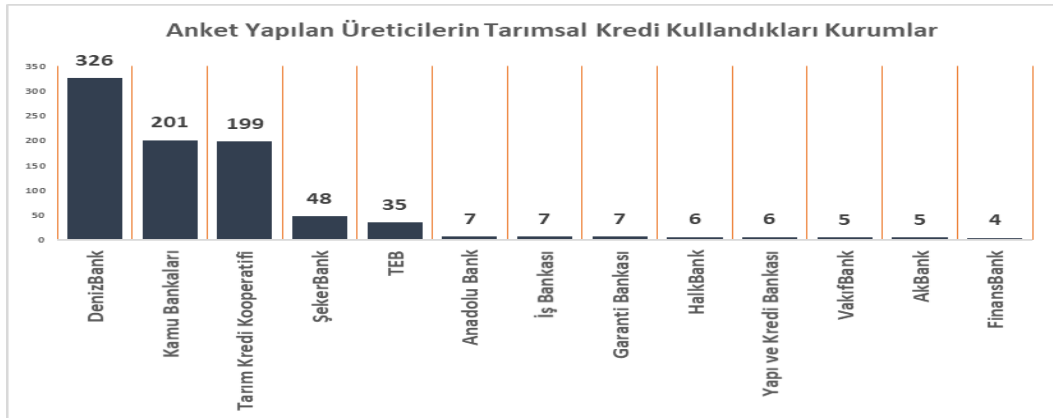
	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde
Evet	167	43.4	45.9
Hayır	197	51.1	54.1
Toplam	364	94.5	100

Çizelge 6.3' de işletme sermayesi tamamlama amacı ile kredi kullanım oranı %45 olduğu anlaşılmıştır. Buradan yola çıkılarak işletme sermayesi olarak kullanılan krediler, bunun dışında bireysel ihtiyaçlar, yatırım vb. gibi ihtiyaçlar içinde kullanılmakta olup, kısa vadeli olarak bu kredilerin amacına uygun kullanılmamasından dolayı bir sonraki dönemde ödeme güçlükleri ile karşılaşılması son derece muhtemeldir.

Çizelge 6.4. Kredi Kullanım Tutarları

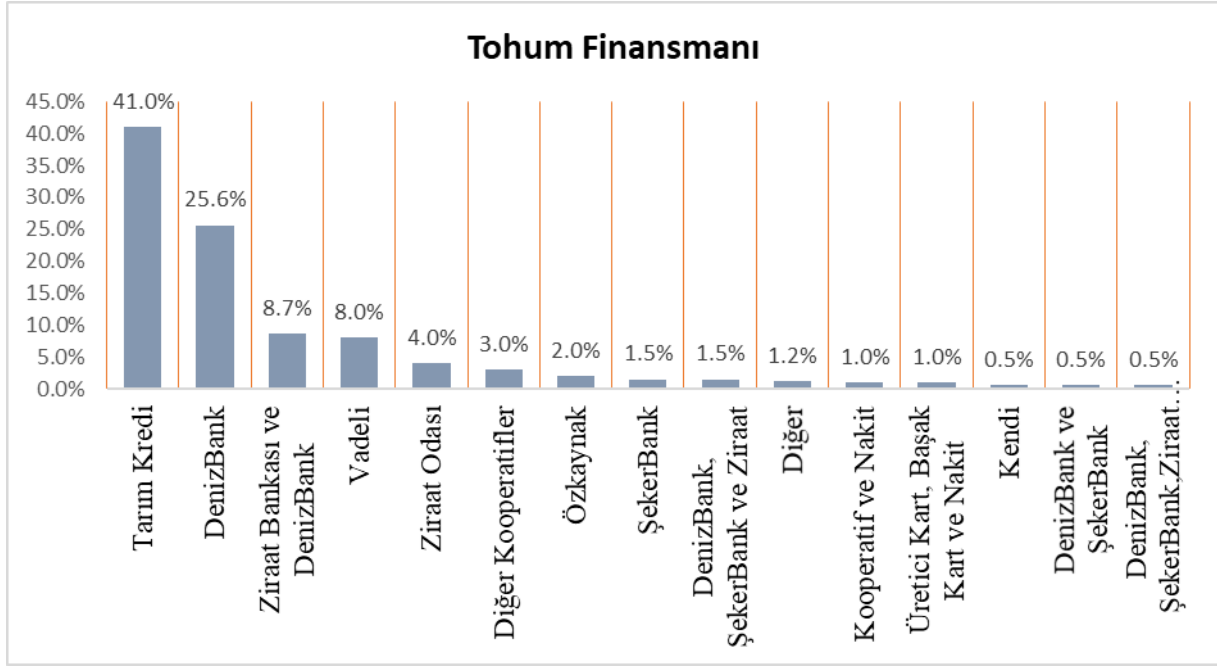
Tutar Aralığı (TL)	Kredi Kullanım Tutarı
1,000-5,000	11
5,001-10,000	19
10,001-20,000	20
20,001-30,000	19
30,001-50,000	44
50,001-75,000	20
75,001-100,000	38
100,001-250,000	67
250,001-500,000	27
500,001-1,000,000	3
Toplam Adet	268

Çizelge 6.4' de kredi kullanan çiftçilerin 1.000 TL' den başlayan ve 1.000.000 TL kredi miktarına kadar kullanım aralıklarının olduğu, yapılan değerlendirme sonucu ise ankete yanıt veren çiftçilerin en fazla 100 Bin TL ile 250 Bin TL arasında, çiftçilerin yarısından daha fazlasının ise 50 Bin TL' den daha fazla kredi kullandığı tespit edilmiştir.

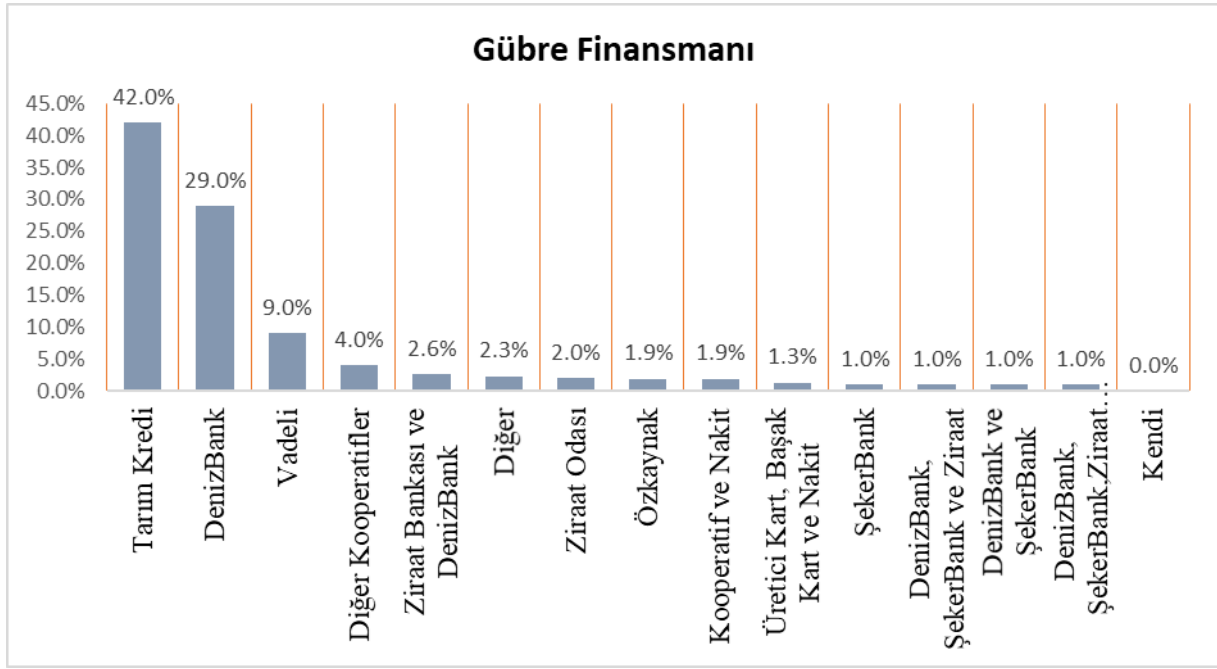
Şekil 6.17. Anket Yapılan Üreticilerin Tarımsal Kredi Kullandıkları Kurumlar

Araştırmaya dahil olan üreticilerin tarımsal kredilerini kullandıkları kurumlar incelendiğinde; Kamu Bankalarına Paralel ölçüde DenizBank ve sonrasında ise Tarım Kredi Kooperatiflerini tercih ettikleri anlaşılmaktadır (Şekil 6.17).

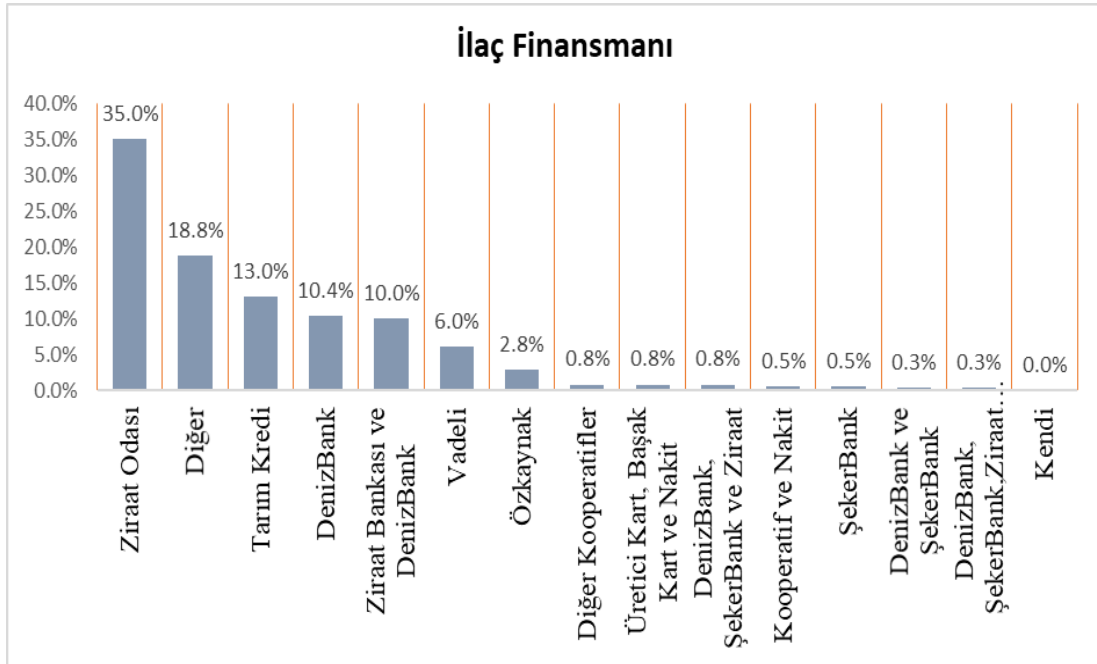
Şekil 6.18. Üreticilerin Tohum Giderlerini Finanse Ettiği Kurumlar

Araştırmaya dahil olan üreticilerin tohum giderlerinin finansmanında kullandıkları kredi ürünleri ve kurumlar incelendiğinde; tohum gideri için en fazla sırasıyla tarım kredi %41, DenizBank %25.6 tercih edildiği anlaşılmıştır, paydanın geri kalan kısmını ise Ziraat Bankası, diğer kooperatif ziraat odası gibi kuruluşlar ile senet vb. gibi argümanlarla yapılan finansman türlerinin paylaştığı görülmüştür (Şekil 6.18).

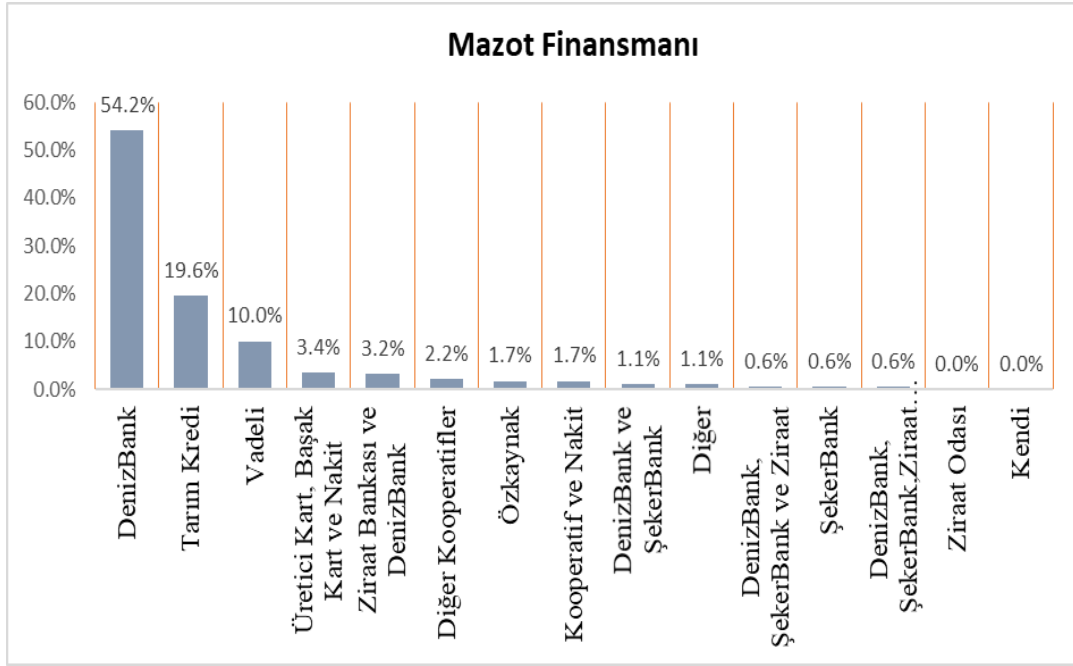
Şekil 6.19. Üreticilerin Gübre Giderlerini Finanse Ettiği Kurumlar

Araştırmaya dahil olan üreticilerin gübre giderlerinin finansmanında kullandıkları kredi ürünleri ve kurumlar incelendiğinde; gübre gideri için en fazla sırasıyla tarım kredisi %42, DenizBank %29, vadeli alışverişler %9 tercih edildiği anlaşılmıştır, paydanın geri kalan kısmını ise Ziraat Bankası, diğer kooperatif ziraat odası gibi kuruluşlar ile senet vb. gibi argümanlarla yapılan finansman türlerinin paylaştığı görülmüştür (Şekil 6.19).

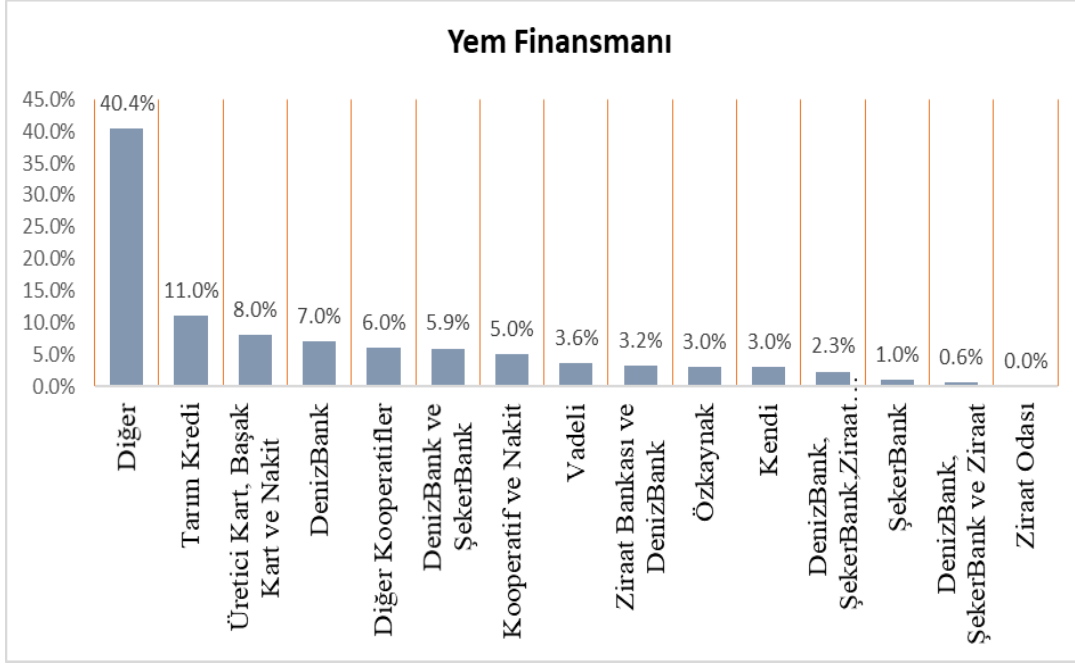
Şekil 6.20. Üreticilerin İlaç Giderlerini Finanse Ettiği Kurumlar

Araştırmaya dahil olan üreticilerin ilaç giderlerinin finansmanında kullandıkları kredi ürünleri ve kurumlar incelendiğinde; ilaç gideri için en fazla sırasıyla Ziraat Odası %35, Diğer olarak belirtilen senet vade vb., alışverişler %18.8, tarım kredi %13 ve DenizBank %10.4 oranında tercih edildiği anlaşılmıştır, paydanın geri kalan kısmını ise diğer kurum ve kuruluşlar ile ve kuruluşlara ait argümanlarla yapılan finansman türlerinin paylaştığı görülmüştür (Şekil 6.20).

Şekil 6.21. Üreticilerin Mazot Giderlerini Finanse Ettiği Kurumlar

Araştırmaya dahil olan üreticilerin mazot giderlerinin finansmanında kullandıkları kredi ürünleri ve kurumlar incelendiğinde; üreticilerin yarısından fazlası mazot ihtiyacını DenizBank Üretici Kart ile yaptığını ifade etmiştir, ardından 19.6% oranında Tarım Kredi Kooperatiflerinden karşılanmaktadır, paydanın geri kalan kısmını ise diğer kurum ve kuruluşlar karşılamaktadır (Şekil 6.21).

Şekil 6.22. Üreticilerin Yem Giderlerini Finanse Ettiği Kurumlar

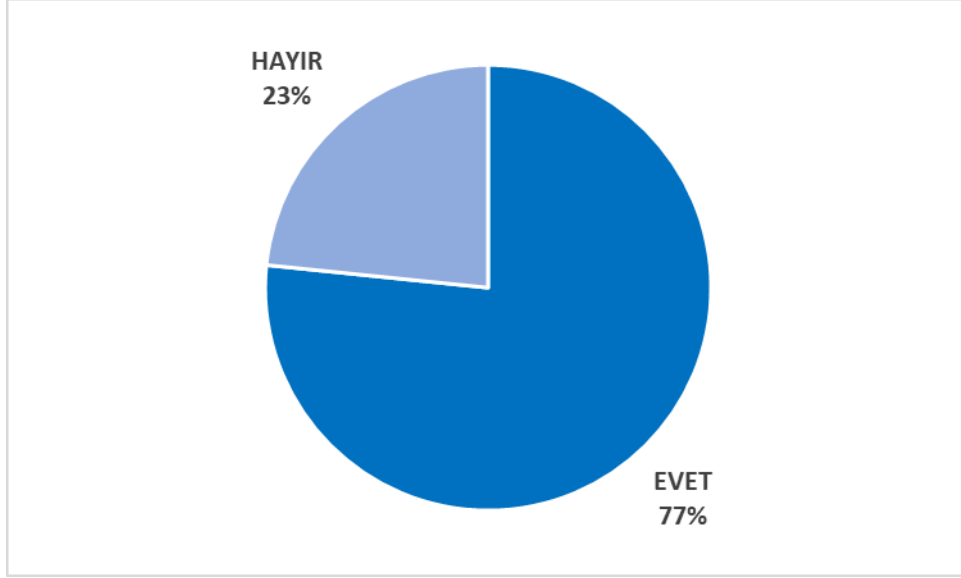
Anket yapılan üreticilerin yem giderlerinin finansmanında kullandıkları kredi ürünleri ve kurumlar incelendiğinde; üreticilerin yarısına yakını yem ihtiyacını Vadeli, senet vb. şekilde finanse ettiğini ifade etmiştir, ardından 11% oranında Tarım Kredi Kooperatiflerinden ve %8 oranında DenizBank Üretici Kart ve Nakit olarak karşılanmaktadır, paydının geri kalan kısmını ise diğer kurum ve kuruluşlar karşılamaktadır(Şekil 6.22).

Çizelge 6.5. Tarımsal Giderlerin Karşılandığı Argümanlar

	Frekans	Oran	Geçerli Yüzde
Ürünü Sattığım Para	146	37.9	39.6
Üretici Kart	76	19.7	20.6
Ürünü Sattığım Para ve Üretici Kart	53	13.8	14.4
Kredi Kartı ve Üretici Kart	41	10.6	11.1
Ürünü Sattığım Para, Üretici Kart, Kredi Kartı	28	7.3	7.6
Nakit ve Kredi Kartı	19	5	5.3
Kredi Kartı	2	0.5	0.5
Toplam	369	95.8	100
Toplam	385	100	

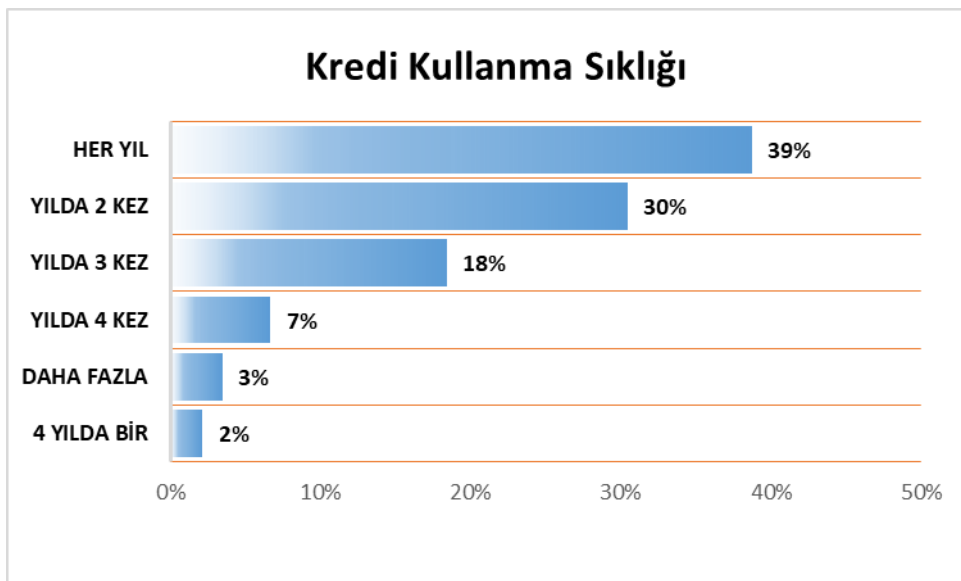
Çizelge 6.5’de görüldüğü üzere üreticilerin %37,9’u tarımsal girdilerini bir önceki harmanda ürününün satışından elde edilen para ile, %19,7’si DenizBank Üretici kart ile,

%13.8'i ürün satışından elde edilen gelir ve DenizBank üretici kart ile, %10.6'sı Kredi Kartı ve Üretici Kart ile, %7.3'ü ürün satışından elde edilen gelir, üretici kart ve kredi kartı ile, %5'i nakit ve kredi kartı ile, %0.5'i kredi kartı ile karşıladığını iletmiştir.

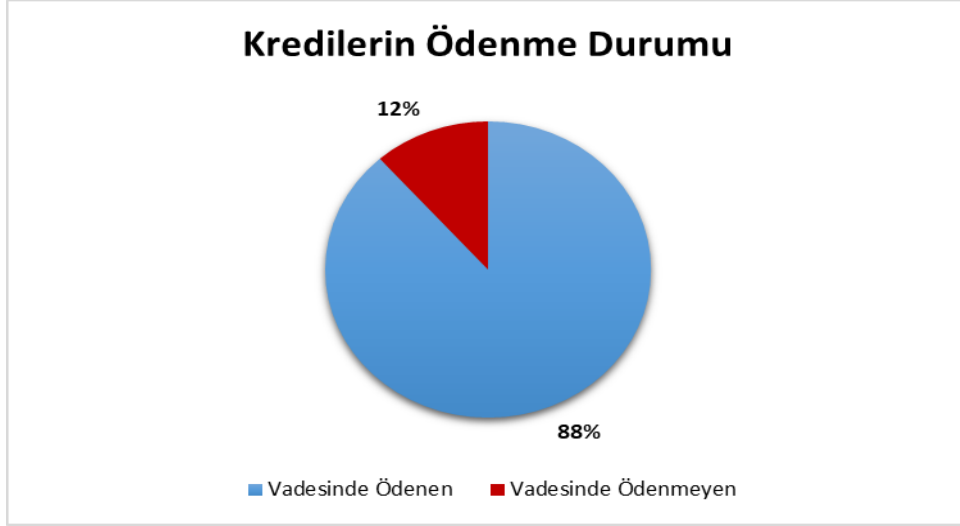
Şekil 6.23. Tarımsal İşletmelerin Kredi Kartı Kullanım Durumları

Araştırma kapsamındaki üreticiler ile yapılan görüşmelerde aylık ihtiyaçlarını nasıl karşıladıkları soruldu ve önemli bir çoğunluğun ise aylık ihtiyaçlarını kredi kartı kullanarak karşıladıkları öğrenildi. Üreticilerin % 77'si Bireysel Kredi Kartı kullanıcısı iken %23'ü kredi kartı kullanmamaktadır (Şekil 6.23).

Şekil. 6.24. Tarımsal İşletmelerin Kredi Kullanma Sıklığı

Tarımsal kredi kullanan tarımsal işletmelerin % 39'u her yıl tarımsal kredi kullanırken, %30'u ise yılda 2 kez tarımsal kredi kullanmaktadır (Şekil 6.23). Görüldüğü üzere tarımsal üreticilerin büyük bir çoğunluğu her yıl tarımsal kredi kullanmaktadırlar.

Şekil 6.25. Kullanılan Kredilerin Ödenme Durumları

Tarımsal kredi kullanan üreticilerin %88'i tarımsal kredilerin geri ödenmesinde ödeme güçlüğü yaşamazken %12'si kredilerini ödemedede aksaklık yaşamışlardır. Tarımsal kredi ödeme güçlüğü yaşayan çiftçilerin oranı oldukça yüksektir. Bu durum üreticilerin kredi kullanırken gelir gider hesabını iyi yapamadıklarını bunun nedenin de tarımda finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olmasından kaynaklıdır (Şekil 6.25).

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde toplam arazi varlığının %35 inin tarıma elverişli olması, uygun toprak yapısı ve iklim koşullarına sahip olmamız, çevre ülkelere göre tarımsal üretim için uygun koşulları taşıyor olmamızın yarattığı avantaj, verim ve tür açısından sahip olduğumuz zenginlik, nüfusun %25 inin kırsalda yaşayıp tarım ile geçiniyor olması, istihdama %19, GSMH ise %7 katkı veriyor olması, iklim ve üretim koşullarına sahip olmayan bir milyondan fazla insanın yaşadığı yakın coğrafya ve helal gıda konsept avantajı ile Müslüman Orta Doğu pazarının oluşturduğu ihracat potansiyeli ile 100 milyonu aşkın insanın beslenme ihtiyacını ilgilendiriyor olmasının beslenme açısından stratejik önemi kadar ülke ekonomisi açısından da stratejik öneme sahip sektör olmasını sağlamaktadır.

Diğer tüm iş alanlarında olduğu gibi tarım verimliliğinin artırılması, modern üretim ve pazarlama koşulların sağlanması, nitelikli ve katma değeri yüksek üretimin yapılabilmesi için “nitelikli ve ölçekli” yatırımlara ihtiyaç duymaktadır.

Ancak tarım, diğer tüm sektörlerden farklı olarak bünyesinde çok farklı riskler barındırmakta ve yarattığı gelir ile diğer sektörlerle göre daha az ve yavaş sermaye (fon) biriktirebilmektedir. Bu fon yaratma kapasitesi tarımsal yatırım kararlarında mutlak bir dış kaynak ihtiyacı doğurmaktadır.

İncelenen ve yapılan literatür taramalarından ve bölgesel sınırlarda yapılan anket çalışmalarından elde edilen sonuç ve bulgular çiftçinin finansmana özellikle “yatırım” için gerekli dış kaynaklara ulaşmasının zorluklarını ortaya koymuştur.

Çiftçi; Kısa vadeli işletme sermayesi ihtiyaçları için kredi kuruluşlarına erişim, gerekli teminat düzenini oluşturma, ödeme planlarının yapısal zorlukları, gelir ve gider merkezli ödeme planlarından yoksun yapı, kredi temin koşullarını zorlaştırmakta buna karşın daha esnek olan piyasadan yani satıcılardan ve organize olmamış piyasalardan gelenekselleşmiş yöntemler ile ihtiyaçların karşılanmasını tercih etmekte, gerekli tedbirlerin ve düzenlemelerin yapılmıyor olması geleneksel” yöntemin sürekliliğini tetiklemektedir.

Konuya kredi veren kuruluşlar açısından bakıldığında ise kamu bankalarına verilen sübvansel avantajı ile yaratılan olumsuz rekabet koşulları, Tarım Kredi Kooperatifinin yaygın şube ağı, Birlik ve kooperatiflerin nakit akışında ödeme merkezi olması, destekleme ve kamu eliyle yapılan ödemelerin yine sadece kamu bankaları aracılığı ile yapılıyor ve temlik yoluyla teminat olarak gösterilemiyor olması vb. nedenler özel bankaların bu alanda faaliyetlerini kısıtlamakta ve kredi koşullarını daha da katı kurallar içerisine sokmaktadır.

Organize olmayan piyasaların kanuni zorunluluklarının olmaması(sözleşme, karşılık, BDDK uygulamaları vs) operasyonel yükün az ve kolay olmasına sebep olmaktadır. Gelenekselleşen bu yapı yüksek fonlama maliyetleri yaratmakta olmasına karşın hala tercih edilen kanallar olarak varlıklarını sürdürmekte bu yapı çiftçilere yüksek finansman maliyeti getirmekte dolayısı ile kar kayıplarına sebep olmaktadır.

Çiftçilerin krediye ulaşımını kolaylaştırmak ve kredi kuruluşlarının motivasyonunu arttırmak için tespit edilen temel ihtiyaç ve düzenlemeler ise;

1. Hazine destekli kredi yapısına belirlenecek çerçevede kapsamında tüm bankaları dahil etmek,
  2. Tarımsal kredilendirme modeline yeknasaklık getirmek,
  3. Kredi bilgi ve ödeme planlarının risk yönetimi ve doğru kredilendirmeyi teşvik edebilmek için tüm kredi kuruluşlarına raporlamak.(Kredi Kayıt Bürosu aracılığı ile),
  4. Üretim bilgilerine (ÇKS) ulaşımı sağlamak,
- olarak özetlenebilir.

Tarım sektörüne doğru model ile doğru limit ve ödeme planı sağlamak kar kayıplarını önlerken işletmelerin artan karlılıkları yatırım iştahını olumlu etkileyecektir.

Yapılan çalışma sonucunda;

Kamu Bankaları, özel sektör bankaları, tarıma kredi veren diğer kuruluşların incelenen iş yapış modelleri ve kredi talep eden çiftçilerin beklentileri ile ihtiyaç analizleri incelendiğinde 4 temel başlıkta öneriler oluşturulmuştur. Buna göre;

1. Limit, Vade ve Ödeme tarihinin belirlenmesi.

Kredi taleplerinde limit hesaplaması, üretim dönemi boyunca oluşacak tahmini gider, üretim dönemi sonunda oluşacak tahmini verim ve yine üretim dönemi sonunda beklenen tahmini fiyat verilerine dayalı yapılan hesaplamalar ile tesis edilen krediler kesinleştirilmiş ödeme planına bağlanmaktadır. Üretim döneminin sonunda beklentiler realize olduğunda oluşan sonuç öngörülenden farklı sonuçlandığında kredi alacaklısı ve borçlusunu sıkıntıya sokmaktadır. Fazla gelir elde edilmesi durumunda erken ödeme yada az gelir elde edilmesi durumunda kısmı ödeme olanağının olmaması yada olanak sağlandığında ise ilave karşılık gerektirmesi kredi veren kuruluşun maliyetini arttırmakta dolayısı ile kredi kullanan çiftçinin

maliyetlerine yansıtılarak finansman yükünün arttırmasına sebep olmaktadır. Bu kredilerin BDDK kuralları gereği “yapılandırılmış krediler grubunda izlemesi “ çiftçinin gelecekte krediye ulaşımında da engel teşkil edebilmektedir. Çözüm olarak esnek ödeme planlarının oluşturulması, elde edilen nihai gelire göre planlanan asgari ödeme koşullarının yerine getirilmesine olanak sağlayacak yapının oluşturulması ve desteklenmesi talebi ve arzı pozitif destekleyecek, sorunlu kredileri minimize edecektir. Oluşan bu ödeme kolaylığı kredi talebini dolayısı ile yeterli üretim materyali teminini sağlayacak üretimin, verimin ve karın artmasına sebep olacaktır.

2. Teminat düzeninin yeniden oluşturulması:

Her kredi için teminat düzeni tek bir tapu ile sağlayamıyor olmak çiftçiyi hem gereksiz büyüklükte teminat düzeni oluşturmaya hem de maddi olmayan teminat düzeni yoluna gitmesine sebep olmaktadır. Teminat düzeninde ki teminatın kuvveti kredi fiyatlarını değiştirdiği gibi karşılıklar kanunu sebebi ile ilave maliyetlere sebep olmaktadır. Açılan kredilerin teminat ile kapanması sonucu oluştuğunda ise tarım arazilerinin satışı icra yoluyla zirai üretim konusunda ehil olmayan maliklere geçmesine sebep olabilmektedir (çoğunlukla yerel halk bu sebeple mülk edinmekten imtina etmektedir.) Gerekli yasal düzenlemeler yapılarak her bir tarım arazisinin üzerinde üretilecek ürüne göre bir ipotek/teminat değerinin oluşturulması ve alım garantisinin (buy back) devlet tarafından verilmesi durumunda sağlanan bu teminat kolaylığı kredi verme motivasyonunu arttıracak, aynı mülkün birden fazla kredi ve kredi kuruluşuna ipotek olarak verilmesini imkan tanıyacaktır. Bir diğer önemli katkı ise tarım arazisinin hazineye geçmesini sağlayacak hazine bu arazilerin ehil kişilere üretim için tekrar kiralanması yada satılması yoluyla tarımsal üretimi ve tarım arazisini koruyacaktır. Bir çiftçi vefat ettiğinde devreye giren miras konunu benzeri bir yaklaşım ile bu yapının oluşturulması kredi olanaklarını, verme koşullarını ve maliyetleri optimize edecektir.

3. Kredi Kuruluşlarının kaynak toplama yönteminin desteklenmesi

Kredi veren kuruluşların tarımın finansmanında kullanacakları mevduat ve sendikasyonlarda katlanacağı maliyetleri(vergi,fon,harç vs) lehte düzenlemek ortalama vade yerine kredi vadelerine uygun kaynak temini yönünde imkan verecektir. Bu vesile ile düzenlenecek tahvil ve bonolar aracılığı ile iç ve dış pazardan tarımın finansmanında kullanılmak üzere özel kaynak bulma fırsatı yaratılmış olacaktır.

4. Üretim ve Pazarlama faaliyetlerinin entegre edilerek kredili paketlerin oluşturulması

Girdi satışı yapan ve ürün alan kuruluşların olabildiğince aynı çatı altında birleştirilmesi hem maliyet açısından, hem pazarlama ve üretim faaliyetleri açısından fayda sağlayacaktır. Tek çatı altında birleşme olanaklarının olmadığı durumlarda ise çiftçi, girdi üreten, satışını yapan aracılar, ürünleri alan firmalar ve bankalar belli programlar çerçevesinde orta ve uzun vadeli yapacakları anlaşmalar sayesinde tüm operasyonu minimize edecek, maliyetleri azaltacak ve her durumda çiftçi için fonlama kaynağı olacaktır. Bu yapı üretimi desteklerken finansal yoksunlukları ortadan kaldıracaktır.

8. KAYNAKLAR

- Abasov F (2007). "Kırsal Kalkınma Finansmanı: Tarımsal İşletmelerin Finansman Sorunları ve Çözüm Önerileri (Yayımlanmamış Doktora Tezi)." Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Acar M. (2003). DTÖ ve AB Işığında-Türk Tarımının Geleceği. Orion Yayınevi,278s Ankara.
- Adanacıoğlu H, Artukoğlu M ve Güneş E (2017). "Türkiye'de Tarımsal Kredi Performansının Çok Boyutlu Ölçekleme Yaklaşımıyla Analizi." Tarım Ekonomisi Dergisi 23.2, 195-204s, Ankara.
- Adıgüzel Ö (2006). Tokat İli Turhal ilçesi Tarım işletmelerinin Tarımsal Kredi Kullanım Durumları, Üreticiler Üzerine Etkileri, Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri, T.C. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- Akgüç Ö (1998). Finansal Yönetim, Avcıol Basım Yayın, 991s, İstanbul.
- Akın H.(1986). Tarımsal Kredi Politikaları. DPT Yayınları, Yayın No: DPT: 2039- Köyb: 32, Ankara
- Aksöz, İ.,(1972). Zirai ekonomiye giriş: Zirai işletmecilik, genel kısım, Atatürk Üniversitesi. Erzurum.
- Aksöz G. (1973). Türkiye Tarımının Kredi Sorunları ve Çözüm Yolları. Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği, 34. Genel Kurulu, Ankara.
- Altuğ O (1986). Finansal yönetim: ilkeler ve uygulamalar. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Alpugan O, Demir H, Üner N ve Oktav M (1995). İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, Beta Basım Yayın, 450s,İstanbul
- Anonim (2017a). TUIK <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24633>, (Erişim tarihi 18.01.2018).
- Anonim (2017b). TUIK <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27825>, (Erişim Tarihi 18.01.1018).
- Anonim (2018a). TİM Tarım Raporu (2016). Tarım raporu. Türkiye İhracatçılar Meclisi, Web: http://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Tarim_Raporu_2017.pdf (Erişim Tarihi 05.12.2018).
- Anonim (2018b). TİM Tarım Raporu (20167. Tarım raporu. Türkiye İhracatçılar Meclisi, Web: http://www.tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Tarim_Raporu_2018.pdf (Erişim Tarihi 05.02.2019).
- Anonim (2018c). Rabobank, "Profile of Rabobank", http://www.rabobank.nl/particulieren/servicemenu/english_pages/rabobankprofile/default, Erişim Tarihi (19.11.2018).

- Anonim (2018d). Rabobank <https://www.rabobank.com/en/images/annual-report-2017.pdf> (Erişim Tarihi 19.11.2018).
- Anonim (2018e). Rabobank Tarımsal Krediler <https://www.rabobank.com/en/images/09-infographic-rabobank-at-a-glance.pdf> (Erişim Tarihi 15.09.2018).
- Anonim (2018f). Deutscher Genossenschafts- und Raiffeisenverband (German Cooperative and Raiffeisen Confederation) “Cooperatives in Germany”; <http://www.dgrv.de/en/home.html>; Erişim Tarihi:12.02.2018
- Anonim (2018 g). Türkiye’de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları dergipark.gov.tr/download/article-file/185141(Erişim Tarihi 05.11.2018).
- Anonim (2019a). DenizBank Kurum içi Tarım Sektör Raporu Tarım Sektör Raporu (002).pdf (Erişim Tarihi 12.04.2019).
- Anonim (2019b). Tarımsal Kredi Organizasyon Şeması http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/157297d1a1ff043_ek.pdf?tipi=14 (Erişim Tarihi 12.03.2019).
- Anonim (2019c). DenizBank Tarım Kredileri <https://www.denizbank.com/bankacilik/tarim-bankaciligi/> (Erişim Tarihi 20.03.2019).
- Anonim (2019d). Ziraat Bankası <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri-ZB/finansal-bilgiler/Documents/faaliyet-raporu-2018.pdf>(Erişim Tarihi 12.01.2019).
- Anonim (2019e). Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği <http://www.tarimkredi.org.tr/index.php/tr/hakkimizda/tarihcemiz.html> (Erişim Tarihi:11.04.2019).
- Anonim (2019f). ŞekerBank Tarı Kredileri http://www.sekerbank.com.tr/docs/default-source/default-document-library/faaliyet-raporu_2017.pdf?sfvrsn=0(Erişim Tarihi 12.01.2019).
- Anonim (2019g).Türkiye Ekonomi Bankası Tarımsal Krediler https://www.teb.com.tr/upload/PDF/faaliyet%20raporu/TEB_fr_final.pdf (Erişim Tarihi 12.01.2019).
- Anonim (2019h). Anadolu Bank Tarımsal Krediler <https://www.anadolubank.com.tr/images/uploads/files/2018-pdf/Anadolubank-Faaliyet-Raporu-2017.pdf>(Erişim Tarihi 12.01.2019)
- Anonim (2019ı). Fintrk. <http://ebulten.bddk.org.tr/finturk> (Erişim Tarihi 01.03.2019).
- Artukoğlu M (1993). Tarımsal Kredinin Tarım Sektörünün Gelişmesindeki nemi ve Manisa Merkez İlçe Tarım işletmelerinde Tarımsal Kredi Kullanımın Analizi. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.
- Asiedu E ve Fosu K.Y (2008). Importance of Agricultural Credit in Ghana’s Credit Sector: A Logit Model Analysis. <http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Knowledge/30753247-EN-122-ASIEDU-WORLD-BANK-AND-ADB-CONFERENCE.PDF>, (erişim, 10.08.2017).

- Azabağaoğlu, M. Ö. ve B. Tuncer A (2016). Behavioral Finance Application Influence to Farmers' Decision on Loan and Agricultural Credit Usage. IBANESS Prilep Proceedings Book, sf 250-253. Tekirdağ.
- Baloğlu G (2009). Türkiye'deki Tarımsal Desteklemelerin Finansman Kaynakları ve Antalya'daki Süs Bitkileri Üreticilerinin Finansman Tercihleri. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- Berberoğlu C (1981). Sanayi Öncelikli Ekonomik Gelişmede Türkiye Tarımının Finansmanı ve Tarımsal Kredi Uygulaması, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No:235/156, Eskişehir.
- Braverman A ve Guasch JL (1990). Agricultural Reform in Developing Countries "Reflections For Eastern Europe", http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/1990/11/01/000009265_3960930065000/Rendered/PDF/multi_page.pdf, (erişim tarihi, 10.01.2010).
- Bülbül M, Bektöre N (1981). Tarımda Kredi Politikası. Türkiye II. Tarım Kongresi, Tarım ve Orman Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Bülbül M, Tatlıdil F (1994). "Kredi Kullanımının Tarımsal Yapının İyileştirilmesine Etkinliği", Tarımsal Yapı "Dönüşüm ve Strateji Arayışları"-Tarım Haftası '94 Sempozyumu, T.C. Ziraat Bankası Kültür Yayınları No:25, Ankara.
- Bülbül M, Erkuş A, Kırıl T, Açıl AF, Demirci R (1995). Türkiye'de Tarım İşletmelerinin Sermaye Durumu ve Kredi Kullanımları. Türkiye Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi, Ankara.
- Can H, Tuncer D, Ayhan DY (2004). Genel İşletmecilik Bilgileri, Siyasal Kitabevi, 473s, Ankara.
- Ceylan A (2003). İşletmelerde Finansal Yönetim, Bursa: Ekin Kitapevi, 8. Baskı, Bursa.
- Chambers, R. G. (1984). Agricultural and financial market interdependence in the short run. American Journal of Agricultural Economics, 66(1), 12-24.
- Çetin B (2008). Tarımsal Finansman, Nobel Yayın Dağıtım, 208s, Ankara.
- Çetin B (2010). Tarım Ekonomisi, Dora Basım Yayın Dağıtım, 274s, Bursa.
- Çevik Z ve Zeren F (2014). " Tarım Kredilerinin Finansal Gelişim Üzerindeki Etkisinin Asimetrik Nedensellik Testi İle İncelenmesi. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi 12.24 197-208s, Kocaeli.
- Çiçek F (2001). Tokat ili Pazar ilçesi tarım işletmelerinin başarı derecelerine göre ekonomik analizi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- Demirperçin M (1981). Tarım'da Kredi Politikası, Sorunlar ve Çözüm Yolları. Türkiye II. İktisat Kongresi Tarım Komisyonu Tebliği, DPT Yayınları No:1783, Ankara.

- Doğan A (2009). "Ekonomik gelişme s¼recine tarımın katkısı: T¼rkiye ¼rneđi." Selçuk Üniversitesi Yayınları, Sosyal Ekonomik araştırmalar Dergisi, 9(17), 365-392s Konya.
- Eren A (2010). T¼rkiye Ekonomisi. Ekin Basın Yayın Dağıtım,412s. Bursa.
- Erdaş H (2012). "T¼rkiye'de tarımın finansmanında tarımsal kredilerin rol¼: Edirne B¼lgesi ¼rneđi." Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstit¼s¼, Y¼ksek Lisans Tezi, Tekirdağ.
- Erdoğan N (2002). D¼nya ve T¼rkiye’de Tarımın Finansmanı, Ziraat Matbaacılık A.ř.,160s, Ankara.
- Erel G ve ¼zçiçek D¼lekođlu C (2004). "Yeni D¼nemde Tarımın Finansmanında Bir Model ¼nerisi."
- Erkuş A (1979) Ankara İli, Yenimahalle İlçesinde Kontroll¼ Kredi Uygulaması Yapılan Tarım İşletmelerinin Planlanması zerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Ziraat Fak¼ltesi Yayınları No: 709. Ankara, 112 s.
- Peterson F (2003). Financial Management and Anlysis, John Wiley & Sons, Inc. Second Edition,1007s, Canada.
- Fırat O (1999). T.C. Ziraat Bankası’nın Tarımsal Kredi Uygulamaları ve Tokat ili Merkez ilçedeki Tarım işletmelerinin Bu Uygulamalardan Yararlanma Etkinliği zerine Bir Araştırma. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstit¼s¼, Doktora Tezi, Tokat.
- G¼kdere A (1973). Kontroll¼ Zirai Kalkınma Kredileri, 427-455 s. Ankara Üniversitesi Hukuk Fak¼ltesi Dergisi, Ankara
- G¼rgen Y (1972). İşletme Finansmanı, 177-180 s. Ankara Üniversitesi Ziraat Fak¼ltesi Yayınları, Ankara
- İnan H (2006). Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği. Avcı Ofset, 372s.Tekirdağ.
- Jouault A ve Featherstone M A (2011). "Determining the probability of default of agricultural loans in a French bank." Journal of Applied Finance & Banking,1-30s. France.
- Karacan A (1975). Tarımsal İşletmelerin Finansmanı ve Tarımsal Kredi, Ege Üniversitesi Basımevi,358s, İzmir
- Karlı B (1996). "T¼rkiye'de Tarımsal Kredinin Organizasyonu ve Kredi Kullanımındaki Gelişmeler."
- Katchova Ani L (2005). "Factors affecting farm credit use." Agricultural Finance Review 65. 17-29s.
- K¼ksal G. (2000). Yozgat ili Merkez İlçe Tarım İşletmelerinde Tarımsal Kredi Kullanım Durumu ve üreticiler zerine Etkileri. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstit¼s¼, Y¼ksek Lisans Tezi, Tokat.

- Miller LF (1977). *Agricultural Credit And Finance in Afrika*, The Rockefeller Foundation, 115s, New York
- Mucuk İ (2008). *Modern İşletmecilik*, Türkmen Kitabevi, 412s, İstanbul.
- Özçelik, A., A. Turan, H. Tanrıvermiş B (1999). "Türkiye’de tarımın pazara entegrasyonun da sözleşmeli tarım ve bu modelin sürdürülebilir kaynak kullanımı ile üretici geliri üzerine etkileri." *Proje Raporu 2*.
- Saral G (1989). "T.C. Ziraat Bankası ve Tarımsal Krediler", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul.
- Sarıaslan H, Erol C (2008). "Finansal Yönetim." *Siyasal Kitabevi*, 97s, Ankara.
- Schmidt, R. H., and E. Kropp. "Rural Finance." *Guiding Principles*. Bonn Eschborn (1987).
- Sharma M ve Zeller M, (1997). "Repayment performance in group-based credit programs in Bangladesh."
- Stover, R. D., Teas, R. K., and Gardner, R. J. (1985). *Agricultural lending decision: a multi-attribute analysis*. *American Journal of Agricultural Economics*, 67(3), 513-520.
- Sivaslıgil A (1986). *Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesinde Tarımın Parasal Sorunları ve Tarımsal Kredi Uygulamaları*. Cumhuriyet Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Sivrikaya N (2017). *Tekirdağ İli Çorlu İlçesinde Yetiştirilen Buğday (Triticum aestivum L.) Bitkisinin Beslenme Durumunun Bitki Analizleriyle Belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.
- Şahin H (2009). *Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz*. Ekin Kitabevi Yayınları, 665s, Bursa.
- Şimşek G (2003). *İşletme Bilimlerine Giriş*, Yelken Basım Yayım, 385s, Konya.
- Yavuz F (2005). *Türkiye’de Tarım*, [http://sgb.tarim.gov.tr/yayimlar/turkiyede_tarim .pdf](http://sgb.tarim.gov.tr/yayimlar/turkiyede_tarim.pdf), (erişim 20.05.2017)
- Yıldıztekin İ (1986). *Zirai Finansman ve Finansman Kuruluşları*. Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Master Tezi, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Düzce’de 1971 yılında çiftçi bir ailenin ilk çocuğu olarak doğan Ahmet ÇELİK Trakya Üniversitesi İşletme Bölümü, Anadolu Üniversitesi AÖF İşletme Bölümü ve daha sonra aynı Üniversitenin Marka İletişimi bölümünden mezun olmuştur ve halen aynı üniversitesinin Emlak ve Emlak Yönetimi bölümünde Öğrenci olup Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Bölümünde başladığı yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.

Ahmet Çelik 1999 yılında bankacılık sektörüne adım atmıştır. 2000 yılında Çorlu Orion şubesi ile Denizbank’taki kariyerine başlamış 20 yıllık bankacılık kariyerinin 18 yılını Denizbank’ta geçirmiştir. Denizbank’ta çalışmasının beşinci yılında Edirne’ye şube müdürü olarak atanmış, Edirne’de 2,5 yıl süren şube müdürlüğünün ardından 2008 yılında Tarım Bankacılığı Pazarlama ve Satış bölümünde 4 yıl boyunca çalışmıştır. 2011 yılından bu yana Denizbank’ta Trakya Bölge Müdürü olarak görev yapmaktadır. Trakya Bölge; İstanbul’un batı yakasında bulunan Esenyurt’tan başlayıp, Çanakkale ve ilçeleri dahil Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne’yi içine alan 40 DenizBank şubesinin bulunduğu bölgeyi kapsamaktadır.

Ahmet ÇELİK, kendini ve çalışma arkadaşlarını sürekli yarına hazırlamaya çalışan, kurumsal yönetişim prensipleri ile örnek şirket olan bankasının tüm çalışanları ile toplumun her alanında değer yaratma çabası içerisinde yaşayan bir yöneticidir.

Evli ve 1’i erkek, 1’i kız ikiz çocuk babasıdır.

EK Tarımsal Finansman Anketi

1)

Adı	Soyadı	Doğum Tarihi
Köy:	Eğitim:	Kooperatif üyeliği:
Medeni hali:	Kredi kullanım miktarı (2016):	

2) Arazi Varlığı

	Tarla (da)		Sebze (da)	Meyve (da)	Diğer(da)	Toplam
	Kuru	Sulu				
Kendi arazisi						
Kiralık tutulan						
Ortak tutulan						
Kiraya verilen						

3) Üretim

Ürün	Ekim alanı (da)	Verim (kg)	Toplam (ton)	Satış Fiyatı	Kime satıldı
Buğday					
Ayçiçeği					
Arpa					
Mısır					
Ş.pancarı					
İnek sayısı/sütü	baş	lt/yıl*	ton/yıl		
Koyun sayısı/sütü	baş	lt/yıl*	ton/yıl		
Keçi sayısı/sütü	baş	lt/yıl*	ton/yıl		

Besi danası/eti	baş	kg/yıl*	kg/yıl		
Kanatlı hayvan	adet		kg/yıl		
Yumurta	adet	adet/yıl*	adet/yıl		

*hayvan başına değer

4)Son 3 yılda aldığınız ya da yakın zamanda almayı planladığınız alet ekipmanlar

	Model Yılı	Markası	Değeri (TL)	Finansmanı	Kredi ise % kaç ve hangi kurum
Traktör				1.Özkaynak 2.Kredi	
Römork				1.Özkaynak 2.Kredi	
Bıçerdöver				1.Özkaynak 2.Kredi	
Pulluk				1.Özkaynak 2.Kredi	
Mibzer				1.Özkaynak 2.Kredi	
Kaz ayağı				1.Özkaynak 2.Kredi	
Dişli tırmık				1.Özkaynak 2.Kredi	
İlaçlama Mk.				1.Özkaynak 2.Kredi	
Gübreleme Mk.				1.Özkaynak 2.Kredi	
Sulama pompası				1.Özkaynak 2.Kredi	
Silaj Mk.				1.Özkaynak 2.Kredi	
Balya Mk.				1.Özkaynak 2.Kredi	
Batöz				1.Özkaynak 2.Kredi	
Diğer				1.Özkaynak	

				2.Kredi	
--	--	--	--	---------	--

5)Masraflar

Girdiler	Yıllık Gider	Finasmanı	Kredi ise % kaç ve hangi kurum
Tohum	TL/yıl	1.Özkaynak 2.Kredi	
Gübre	TL/yıl	1.Özkaynak 2.Kredi	
İlaç	TL/yıl	1.Özkaynak 2.Kredi	
Mazot	TL/yıl	1.Özkaynak 2.Kredi	
Yem	TL/yıl	1.Özkaynak 2.Kredi	
Diğer	TL/yıl	1.Özkaynak 2.Kredi	

6)İşletmenizin ortalama net yıllık geliri ne kadardır belirtiniz..... Bitkisel
.....Hayvansal

7)Tarımsal işletmenizde kaç kişi çalışmaktadır?(Aile bireyleri dahil) .....

8)Tarımsal işletmenizde aileniz dışında iş gücü kullanıyor musunuz? Kullanıyorsanız kaç. Kişi? sıklığı?

- a)1 kişi   b)2 kişi   c)5 kişi   d)10 ve daha fazla kişi
a) Yılda bir kez   b)Yılda iki kez   c)Yılda 3 kez   d)Yılda 4 kez   e)Daha fazla

9)Tarımsal kredi kullanma gerekçenizi belirtiniz? (Birden fazla cevap verilebilir)

- a)İşletme sermayesi eksikliğini tamamlamak için   b)Tarımsal girdi temini için
c)Tarımsal yatırımlar için   d)Tüketime dönük bazı ihtiyaçlar için
e)Diğer.....

10) Tarımsal kredi kullanma sıklığınız

- a) Her yıl   b)iki yılda bir   c)Üç yılda bir   d) Dört yılda bir   e)Daha fazla

11)Yılda kaç kez kredi kullanıyor sunuz?

- a) Bir kez   b)iki kez   c)Üç kez   d) Dört kez   e)Daha fazla

12)Tarımsal krediyi hangi kurumlardan kullanıyor sunuz? (Birden fazla cevap verilebilir)

- a)Tarım Kredi Kooperatifi
b)T.C. Ziraat Bankası
c)Tarım Satış Kooperatifi (Trakya Birlik, Panko Birlik v.b.) –Tarımsal işletme ihtiyaçlarının temini
d)Özel Bankalar (Hangileri belirtiniz).....

13)Kredinizi zamanınızda ödeyememe, aksatma durumunuz oldu mu? Olduysa dönemi işaretleyiniz.

- ( ) 1 Dönem ( ) 2 dönem ( ) 3 dönem ve üstü ( ) Yeniden yapılandırdım ( ) Düzenli ödedim

14)Kredi geri ödemelerinizde karşılaştığınız – karşılaşılabileceğiniz en büyük riski işaretleyiniz.(Birden fazla cevap verilebilir)

- ( ) İklim koşulları ( ) Alıcı Bulamama ( ) Fiyat Dalgalanmaları ( ) Girdi fiyat artışları ( ) Borçlanma (diğer:.....)

15)Kaç yıldır tarımsal kredi kullanıyor sunuz?

- a)0-2   b)2-5   c)5-10   d)10-15
e)15 ve daha fazla

16)Tarımsal Kredi kullanırken nelere dikkat edersiniz? (Birden fazla cevap verilebilir)

- a)Faiz oranına   b)Vade yapısına   c)Teminatların durumuna
d)Kredi verilme zamanı   e)Aile, arkadaş v.b. tavsiye

17)Tarımsal krediyi vadesi içinde ödeyemediğinizde kredi borcunuzu nasıl ödediniz? Ödersiniz?

- a)Arazi satarak
b)Bankaya teminat olarak verdiğim arazi veya araçlarımı satarak

- c) Tarımsal işletmeme icra yapılarak
d) Başka bir bankadan ya da kredi kuruluşundan kredi kullanarak ödedim
e) Arkadaş, akraba, esnaf ,tüccar vb yerlerden para alarak ödedim

18) Nakit ihtiyacınızı banka dışında karşıladığınız yer varsa aşağıda uygun seçenek ile belirtiniz?

- a) Arkadaş, akraba   b) Esnaf, tüccar   c) Diğer (Belirtiniz.....)

19) Tarımsal faaliyetinde kullandığın girdilerden hangilerini harman vadeli alıyorsun ?

- a) gübre   b) ilaç/tohum   c) Yem   d) Mazot
e) Diğer

20) Harman vadeli aldığın girdilerin bedelini nasıl ödüyorsun?

- a) ürünü satıģım para ile   b) ürünü teslim senedi ve kredi ile
c) Kredi kartı ile   d) Üretici kart vb. kartlar ile

22) Aylık temel geçinme vb ihtiyaçlarınızı nasıl karşılıyorsunuz ? (Birden çok cevap verilebilir)

- A) Kredi Kartı ile   b) bir önceki harmanda kazandığı ile   c) Kredi ile
d) emekli maaşı ile   e) veresiye

21) Kredi kartı kullanıyor musunuz?

- a) Evet   b) Hayır

23) Tarımsal gelirinizde tasarruf yapıyor musunuz? Evet Hayır

Var ise nasıl değerlendiriyorsunuz ?

- a) Nakdi Tasarruf   b) Altın   c) Hisse senedi, tahvil vb. gibi
d) Döviz alımı   e) Arazi , traktör ekipman alımı

24) Nakdi tasarruf , altın, döviz , hisse senedi tahvil vb işlemlerinizi nerede gerçekleştiriyorsunuz ?(Birden çok işaretlenebilir)

- a) Nakdi tasarrufu kendim yapıyorum
ismi belirtiniz).....
- b) Ziraat Bankasında
- c) Özel Bankada (Banka

25) Tarımsal Kredilerin olmadığı durumlarda işlerinizi nasıl finanse eder siziz?

- a) Şahıslardan borç alırım
- b) Daha çok tasarruf yaparım
- c) Vadeli alışveriş yaparım (Birlik, koop gübre, tohum bayi vb)
- d) Daha az girdi kullanırım
- e) Tarımı bırakırım

26) Tarım faaliyetinize kaç yıl devam etmeyi planlıyorsunuz?

- a) 5 yıl ve daha az
- b) 5-10 yıl
- c) 10-15 yıl
- d) 15 ve daha fazla

27) In your opinion, if you want to get a loan from a financial institution, how important are the following factors?

Kredi kullanmak istediğiniz Finansal bir kurumdan beklentinizi önem sırasına göre sıralayınız ?

(Rate from 1 to 5, with 1 being least important and 5 very important):

(1'den 5 e kadar oranlayınız, 1 en az önemli, 5 en fazla önemlidir)

1. Convenient location of financial institution	1 2 3 4 5
Mali kurumun konumunun elverişli olması	
2. Quick disbursement of loan (quick processing of loan application)	1 2 3 4 5
Kredi süreçlerinin hızlı olması	
3. Quality of service of financial institution's staff	1 2 3 4 5
Kurum personelinin hizmet kalitesi	
4. Low interest rate/cost of borrowing	1 2 3 4 5
Düşük faiz oranı	
5. Convenient repayment period	1 2 3 4 5
Uygun geri Ödeme süresi	
6. Absence of requirement for immovable property as collateral	1 2 3 4 5
İpotek şartı aranmaması	
7. Availability of other financial services from same financial institution	1 2 3 4 5
Tüm Finansal hizmetlerin alınabilmesi	

28)For what purposes did you use the loan money? Estimate the proportion (%) of total loan money

used for the following purposes.

Bu yıl kullandığınız kredilerin kullanım amacı ve paylarını belirtiniz ?

1 Purchase inventories/ goods for sale %

Demirbaş alımı (Traktör, ekipman vb)....

2 Purchase fixed assets (buildings, equipment, livestock)

Taşınmaz alımı (Arazi, bina,depo, ahır.....)

3 Purchase agricultural products (seeds, fertilizer, pesticides, animal feed, etc.)

Tarımsal İhtiyaçlar (Tohum,gübre, yem, ilaç vb.)

4 Personal / household expenses

Personel /Kira gideri (biçer, depo,tarım işçisi vb.)

5 Pay off other debts

Diğer banka borçlarını ödemek.....

Piyasa borçlarını ödemek.....

6 Start new business

Yeni İş başlangıcı

7 Other (specify):

Diğer kullanımları belirtiniz

CHECK THAT TOTAL OF PERCENTAGES EQUALS 100%

Oranların toplamı %100 olmalıdır